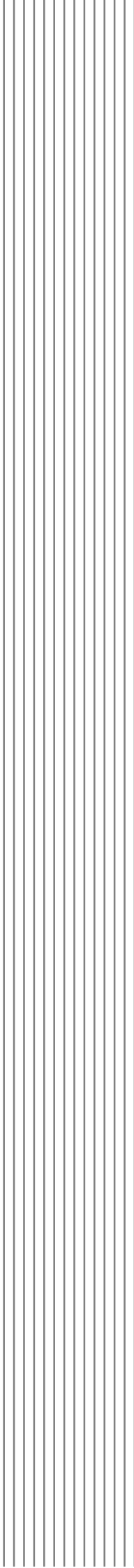
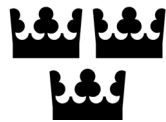

Bilaga 2

Svensk ekonomi

Bilaga 2

Svensk ekonomi

Innehållsförteckning

Förord.....	7
1 Inledning	7
1.1 Sammanfattning.....	7
1.2 Resursläget	10
1.3 Finanspolitiken.....	10
1.4 Utvecklingen inom olika områden.....	11
2 Internationell utveckling.....	18
2.1 Utvecklingen i Europa	19
2.2 Utvecklingen i Förenta staterna.....	21
2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika.....	21
2.4 Utvecklingen i Ryssland, Polen och de baltiska länderna.....	23
2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten	23
2.6 Oljepriset	23
3 Kapitalmarknaderna.....	24
3.1 Utvecklingen i omvärlden.....	24
3.2 Modellberäkningar för kronan	26
3.3 Sverige	27
4 Utrikeshandel.....	30
4.1 Varuexport	30
4.2 Varuimport	32
4.3 Tjänstehandel.....	33
4.4 Bytesbalans	33
5 Näringslivets produktion	35
5.1 Industri.....	35
5.2 Byggnadsverksamhet.....	37
5.3 Tjänstesektorer	38
6 Arbetsmarknad	39
7 Löner	44
8 Inflation.....	45

9	Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter.....	48
9.1	Hushållens inkomster.....	48
9.2	Hushållens konsumtionsutgifter	50
10	Investeringar	54
10.1	Näringslivet	54
10.2	Offentliga myndigheter	56
10.3	Bostäder	57
10.4	Lager	57
11	Den offentliga sektorn	59
11.1	Den konsoliderade offentliga sektorn	59
11.2	Den statliga sektorn.....	62
11.3	Ålderspensionssystemet	63
11.4	Kommunsektorn.....	63
11.5	Finanspolitiska mål och indikatorer	66
12	Demografi och offentliga finanser	70
13	Alternativa scenarier.....	74
13.1	Baskalkyl.....	74
13.2	Lågtillväxtalternativ	75
13.3	Högtillväxtalternativ.....	76
Fördjupningsrutor		
	Ökad risk på de finansiella marknaderna	29
	Målet om 80 % reguljär sysselsättningsgrad år 2004.....	42
	Ändamålsfördelade offentliga utgifter.....	69

Tabellförteckning

1.1	Prognosförutsättningar.....	8
1.2	Nyckeltal	10
1.3	Försörjningsbalans	13
1.4	Bidrag till BNP-tillväxt	15
1.5	Sparandets sammansättning.....	16
1.6	De offentliga finanserna	16
2.1	BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet	18
3.1	Beräknad nominell jämviktskurs.....	26
3.2	Betalningsbalansens finansiella poster	28
3.3	Ränte- och valutakursantaganden	28
4.1	Export och import av varor och tjänster	30
4.2	Bytesbalans	33
4.3	Bruttonationalinkomst	34
5.1	Näringslivets produktion.....	35
5.2	Nyckeltal för industrin	36
5.3	Byggnadsverksamhet	38
6.1	Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet	39
7.1	Timlöner	44
8.1	Konsumentprisernas utveckling.....	45
9.1	Hushållens reala disponibla inkomster och konsumtionsutgifter	48
9.2	Bidrag till ökningen av hushållens reala disponibla inkomster	49
9.3	Den underliggande realinkomstutvecklingen.....	49
9.4	Hushållens finansiella förmögenhet	51
9.5	Hushållens nettosparkvot.....	53
10.1	Investeringar.....	54
10.2	Varuproducenters investeringar	55
10.3	Tjänsteproducenters investeringar.....	56
11.1	Offentliga sektorns finansiella sparande.....	59
11.2	Den offentliga sektorns finanser.....	59
11.3	Skatter och avgifter	61
11.4	Den offentliga sektorns utgifter	61
11.5	Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag)	62
11.6	Ålderspensionssystemet	63
11.7	Kommunsektorns finanser	64
11.8	Strukturellt sparande i offentlig sektor.....	67
11.9	Indikator för efterfrågan.....	68
12.1	Makroekonomiska förutsättningar	71
12.2	Primära utgifter som andel av BNP	72
12.3	Offentliga finanser	73
13.1	Nyckeltal, baskalkyl.....	74
13.2	Nyckeltal, lågtillväxtalternativ	76
13.3	Nyckeltal, högtillväxtalternativ.....	77

Diagramförteckning

1.1 BNP-tillväxt, faktisk och potentiell BNP	7
2.1 Hushållens konsumtion i Förenta staterna.....	21
3.1 10-åriga statsobligationsräntor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige.....	25
3.2 Dollar mot euro	25
3.3 Börsutvecklingen i Förenta staterna och Europa	26
3.4 Kronans utveckling och finansdepartementets prognoser.....	26
3.5 Faktisk real växelkurs och beräknad real jäm-vikstväxelkurs	26
3.6 Differens mellan 10-årig statsobligationsränta i Sverige och Tyskland.....	27
3.7 Kronans växelkurs konkurrensvägt och mot euron	28
4.1 Varuexport och exportorderingång	31
5.1 Industrins enhetsarbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 11 OECD-länder.....	36
5.2 Industrins bruttoöverskottsandel.....	37
6.1 Nyanmälda lediga platser och antal sysselsatta.....	39
6.2 Arbetskraftsutbud och antal sysselsatta.....	41
6.3 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program.....	41
8.1 Bidrag till KPI-inflationen från vissa tillfälliga effekter och från vissa andra komponenter	45
8.2 Bidrag till KPI-inflationen från huvudsakligen inhemskt producerade varor och tjänster	45
8.3 Konsumentprisernas utveckling	47
9.1 Utvecklingen av hushållens underliggande reala disponibla inkomster	50
9.2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter	50
9.3 Hushållens tillförsiktsindikator (CCI)	51
9.4 Hushållens bruttoskuld och reala förmögenhet i förhållande till disponibel inkomst	52
9.5 Hushållens nettosparkvot	52
10.1 Investeringar	54
10.2 Kapitalkvoten och kapacitetsutnyttjandet i industrin.....	54
10.3 Fastighetspriser.....	56
10.4 Påbörjade nybyggnationer av lägenheter.....	57
11.1 Kommunsektorns konsumtionsutgifter.....	65
11.2 Kommunsektorns konsumtionsutgifter och sysselsättning 1990–2004	65
12.1 Befolkningsförändring jämfört med år 2000.....	70
12.2 Försörjningskvoter	70
12.3 Utgifter för pensioner, sjukvård och äldreomsorg	71
12.4 Primära utgifter.....	72
12.5 Offentliga sektorns finansiella sparande	73
12.6 Offentliga sektorns brutto- och nettoskuld	73

Svensk ekonomi

Förord

I denna bilaga till budgetpropositionen för 2003 redovisas en prognos för den internationella och svenska ekonomins utveckling t.o.m. 2003. Därutöver redovisas även en kalkyl för utvecklingen 2004.

Bedömningarna baseras på underlag från Statistiska centralbyrån (SCB), OECD och Konjunkturinstitutet (KI). Ansvar för bedömningarna åvilar dock helt Finansdepartementet.

Beräkningarna är gjorda med stöd av Konjunkturinstitutets modell KOSMOS och är betingade av att ett antal förutsättningar är uppfyllda.

För beräkningarna av volymutvecklingen har 2001 använts som fast basår.

Ansvarig för beräkningarna är departementsrådet Mats Dillén. Beräkningarna baseras på information t.o.m. 4 oktober 2002.

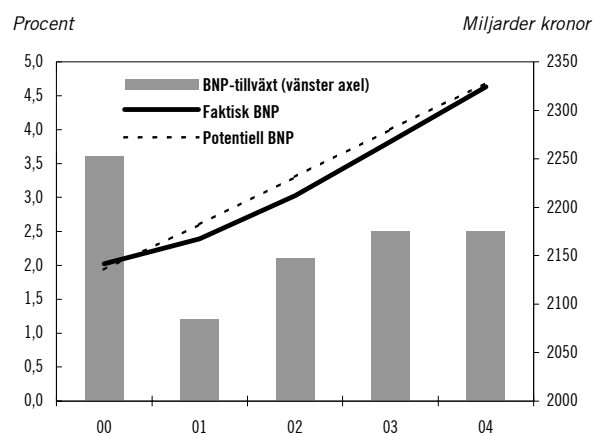
1 Inledning

1.1 Sammanfattning

Den svenska ekonomin har utvecklats överraskande väl under det första halvåret 2002. Efter en mycket svag utveckling 2001 ökar återigen hushållens konsumtionsutgifter i god takt och den svenska industrikonjunkturen är stark i förhållande till det dämpade internationella konjunkturläget. Den nedgång i sysselsättningen i år som väntades i 2002 års ekonomiska vårpropositionen har uteblivit. Mot bl.a. denna bakgrund bedöms BNP-tillväxten i år uppgå till 2,1 %, vilket är 0,7 procentenheter högre än prognosen i vårpropositionen. Nästa år förutses BNP-tillväxten uppgå till 2,5 %.

Ett antal ekonomiska drivkrafter väntas understödja en internationell konjunkturuppgång. Den expansiva inriktningen av den ekonomiska politiken i Förenta staterna med låga styrräntor och sänkta skatter innebär en kraftig stimulans av den samlade efterfrågan. Lageranpassningen i Förenta staterna och euroområdet, som föregående år bidrog till en försvagning av den globala industrikonjunkturen, förefaller nu vara avklarad. Världshandeln begränsades 2001 av en mycket svag importtillväxt i flertalet regioner. Under inledningen av detta år har importtillväxten i framför allt Förenta staterna ökat snabbt, vilket stimulerar exporten i euroområdet.

Diagram 1.1 BNP-tillväxt, faktisk och potentiell BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den globala konjunkturåterhämtningen tycks dock ske i en något långsammare takt än vad som förväntades i vårpropositionen. Under årets inledning visade den inkommande statistiken i euroområdet och i Förenta staterna tämligen entydigt på en förstärkning av konjunkturen. Därtill pekade de flesta indikatorer och en stabilisering av börskurserna på en ökande tillförsikt inför framtiden. Det finns emellertid i dagsläget ett antal tecken som tyder på en viss bräcklighet

i återhämtningen och situationen är svårbedömd. Exempelvis har de senaste månadernas tillförsiktsindikatorer för konsumenter och företag försämrats i Förenta staterna och euroområdet. I Förenta staterna är osäkerheten framför allt kopplad till en svag vinstutveckling, och de bokföringsoegentligheter som uppdragats hos ett antal storföretag har bidragit till det försvagade förtroendet – inte minst hos aktörerna på de finansiella marknaderna. Trots dessa osäkerhetsmoment bedöms tillväxten gradvis öka såväl i Förenta staterna som i EU-området. Det kan dock inte uteslutas att den globala konjunkturåterhämtningen fördröjs.

Tabell 1.1 Prognosförutsättningar

	2001	2002	2003	2004
BNP världen ¹	2,3	2,7	3,6	4,1
HIKP EU ²	2,3	2,1	1,9	1,8
Timplön i Sverige ³	4,3	3,7	3,5	3,5
TCW-index ²	136,1	133,8	128,8	127,0
Tysk långränta ⁴	4,8	4,9	4,9	5,1
Svensk långränta ⁴	5,1	5,4	5,3	5,3
Svensk kortränta ⁵	4,1	4,4	4,7	4,7

¹ Procentuell förändring.

² Årsgenomsnitt.

³ Kostnad, årsgenomsnitt.

⁴ 10-års statsobligation, årsgenomsnitt.

⁵ 6-månaders statsskuldsväxel, årsgenomsnitt.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

Det är framför allt två faktorer som har bidragit till den relativt goda utvecklingen i Sverige under årets inledning. För det första har de svenska exportföretagen ett gott konkurrensläge, vilket i år väntas resultera i stigande marknadsandelar. Konkurrensläget var gynnsamt även 2001, men exporttillväxten påverkades då kraftigt i negativ riktning av att exporten av teleprodukter minskade med ca 30 %. I år bedöms även produktivitetstillväxten stiga i de flesta sektorer och i synnerhet inom industrin, vilket bidrar till att konkurrensläget ytterligare förbättras.

För det andra innebär den expansiva inriktningen av finanspolitiken en påtaglig förstärkning av den inhemska efterfrågan. Till största delen gynnar de finanspolitiska åtgärderna hushållen vars reala disponibla inkomster i år beräknas öka med hela 4,8 %, varav 2,7 procentenheter beror på olika finanspolitiska åtgärder, främst skattesänkningar. Hushållens starka inkomstutveckling har därmed skapat utrymme för såväl en ökad konsumtion som ett ökat spa-

rande. De finanspolitiska åtgärderna riktade mot hushållen har också motverkat den negativa konsumtionspåverkan som den svaga børsutvecklingen sannolikt har haft.

BNP-tillväxten hålls i år tillbaka av en svag investeringskonjunktur. Investeringarna väntas falla i flertalet av näringslivets sektorer. Ett undantag är bostadsinvesteringarna som förutses öka. I år begränsas den samlade produktionen även av lageranpassningar inom industri och handel.

Aktiviteten i den svenska ekonomin väntas öka ytterligare något nästa år. En avgörande förutsättning för detta är att den internationella konjunkturåterhämtningen fortsätter. Detta bidrar till att den svenska exporttillväxten kan öka ytterligare och till att den negativa investeringsutvecklingen inom industrin och industrinära tjänstesektorer bryts. En fortsatt global återhämtning torde också öka stabiliteten på de finansiella marknaderna, och i synnerhet på aktiebörserna. Den finansiella osäkerhet som hittills i år har hämmat investeringar och konsumtion kan därför antas minska framöver.

Såväl sysselsättningen som den öppna arbetslösheten bedöms i år ligga kvar på i stort sett samma nivå som 2001. Medelarbetstiden fortsätter dock att sjunka vilket innebär att antalet arbetade timmar i år förutses minska med ca 0,5 % jämfört med 2001. En bidragande orsak till den sjunkande medelarbetstiden är den fortsatt stigande sjukfrånvaron.¹ Ytterligare förklaringar är att även annan frånvaro har ökat, exempelvis semesteruttaget, samt att overtiden och den vanligen arbetade tiden har minskat. Den konjunkturförstärkning som väntas nästa år bedöms leda till att sysselsättningen stiger. Till viss del väntas arbetskraftsbehovet tillgodoses av en uppgång i medelarbetstiden, bl.a. till följd av ett stigande overtidsuttag och en minskad frånvaro. Sysselsättningen mätt i antalet personer förutses nästa år öka med 0,2 % och den öppna arbetslösheten förväntas sjunka till 3,8 %.

Den mycket kraftiga sysselsättningstillväxten under de senaste åren har ökat trycket på lönebildningen. Särskilt kraftig var expansionen i näringslivets tjänstesektorer, där sysselsättningen mellan 1998 och 2001 i genomsnitt ökade med 3,7 % per år. Fram t.o.m. 2001 steg också

¹ Sjukfrånvarande klassificeras i SCB:s arbetskraftsundersökning som sysselsatta.

löneglidningen gradvis i tjänstesektorerna. Detta bidrog till att timlönerna i hela ekonomin ökade med 4,3 % 2001, vilket är något högre än vad som är förenligt med en balanserad samhällsekonomisk utveckling. Mot bakgrund av att sysselsättningstillväxten dämpades redan under loppet av 2001 och att sysselsättningsuppgången i år och nästa år förväntas bli måttlig, bedöms löneglidningen successivt minska. Profilen på de avtalsmässiga löneökningarna innebär också att dessa är lägre i år än 2001 och ytterligare något lägre 2003. Den inkommande lönestatistiken hittills i år, som dock är behäftad med betydande osäkerhet, indikerar att löneökningstakten sjunker i ekonomin och att löneglidningen i tjänstesektorerna har minskat. Prognosen bygger på antagandet att löneökningarna för perioden 2003 t.o.m. 2004 begränsas till 3,5 % per år. I år antas lönerna öka med 3,7 %.

Inflationen har, som förväntat, under våren och sommaren fallit tillbaka till ca 2 % efter att under knappt ett års tid ha pendlat omkring 3 %. Inflationsuppgången under förra året berodde till stor del på ett antal utbudsstörningar och andra förhållanden som endast haft en tillfällig inflationspåverkan. En mindre del av inflationsuppgången berodde emellertid sannolikt på ett stigande inhemskt inflationstryck i de konsumtionsnära tjänstesektorerna där lönerna har ökat snabbt och produktivitetstillväxten har varit förhållandevis svag. Det inhemska inflationstrycket bedöms nu minska i och med att löneökningstakten i tjänstesektorerna ser ut att falla tillbaka samtidigt som nationalräkenskaperna visar en kraftig förbättring av tjänstesektorns produktivitetstillväxt. Den sammantagna bedömningen är därför att inflationen framöver i stort kommer att utvecklas i linje med Riksbankens inflationsmål.

Det finns ett antal risker som, om de realiserar, kan leda till betydande avvikelser i förhållande till prognosen. Den enskilt största risken är om den förutsedda internationella konjunkturråterhämtningen försenas. Särskilt stor är osäkerheten vad beträffar effekterna på konsumtion och investeringar till följd av den globala börsnedgången. Börsnedgången har varit mycket kraftig och flera stora börser, däribland Stockholms fondbörs, har mer än halverat sitt värde i förhållande till de högsta nivåerna år 2000. Även om börsutvecklingen stabiliseras är osäkerheten stor beträffande vilka effekter den hittillsvarande börsutvecklingen kan tänkas få framöver. Exem-

pelvis måste en del försäkringsbolag och enskilda företag, till följd av börsnedgången, göra anpassningar som säkerställer hållbarheten i långsiktiga pensionsåtaganden, vilket kan påverka både företagets möjligheter att investera och hushållens framtida avkastning på pensionssparande. Lägre börskurser försvårar också för företag att finansiera investeringar genom nyemissioner. Det kan heller inte uteslutas att börsutvecklingen blir fortsatt svag, vilket skapar påfrestningar i det finansiella systemet och ytterligare behov av konsolidering. Effekterna av en sämre internationell utveckling och fortsatt finansiell oro analyseras närmare i ett lågtillväxtalternativ (se avsnitt 13).

Till riskbilden hör också den fortsatta utvecklingen inom teleproduktindustrin. Risken för en sämre utveckling hänger framför allt samman med de finansiella problemen i telekommunikationssektorn samt de låga vinstmarginalerna. Exporten av teleprodukter har emellertid uppvisat en tydlig ökning under det första halvåret 2002. Teleproduktindustrins produktion var däremot i stort oförändrad under det första halvåret. Till viss del kan denna något olikartade utveckling förklaras med att teleproduktföretagen har minskat sina lager. Den inkommande statistiken, KI:s barometrar och annan information, ger emellertid ingen entydig bild av den fortsatta utvecklingen.

Prognosen för teleproduktindustrin innebär en försiktig uppgång under 2003 där endast en mycket liten del av den produktionsminskning som skett sedan toppåret 2000 tas igen. Möjligheterna till en bättre volymutveckling än prognoserat bedöms vara lika stor som risken för en sämre utveckling.

Den svenska ekonomin har i år stått emot det dämpade internationella konjunkturläget förvånansvärt väl. Ett möjligt scenario är att svensk ekonomi, i likhet med 1999 då Asienkrisen tyngde världsekonomin, utvecklas avsevärt bättre än de flesta andra OECD-länder. I ett högtillväxtalternativ (se avsnitt 13) illustreras en utveckling med stark inhemsk efterfrågan och en mycket fördelaktig arbetsmarknadsutveckling, där personer som i dag står utanför arbetsmarknaden i hög grad blir sysselsatta samtidigt som den öppna arbetslösheten faller ner mot 3 %. I detta alternativ uppnås regeringens mål att 80 % av befolkningen mellan 20 och 64 år är i reguljär sysselsättning år 2004.

1.2 Resursläget

Bedömningen av resursläget i svensk ekonomi överensstämmer i stort med den bedömning som gjordes i vårpropositionen. Det s.k. BNP-gapet, dvs. skillnaden mellan den faktiska och potentiella BNP-nivån, beräknas till $-0,9\%$ 2002. I vårpropositionen uppskattades BNP-gapet till $-1,5\%$ för 2002. Anledningen till att BNP-gapet nu bedöms vara något mindre är att årets BNP-tillväxt har reviderats upp från $1,4\%$ till $2,1\%$.

Bedömningen är att det fortfarande finns ledig kapacitet i industrin vilket innebär att produktivitetstillväxten kan överstiga den långsiktiga produktivitetstillväxten utan att industrin slår i kapacitetstaket. Det finns med andra ord ett ”produktivitetsgap” i den svenska ekonomin. Medelarbetstiden har minskat kraftigt under 2000 och 2001 och väntas fortsätta att minska i år. En mindre uppgång i medelarbetstiden kan dock förväntas under åren 2003–2004 genom att övertidsuttaget återigen ökar något när konjunkturläget förbättras och regeringens program för ökad hälsa i arbetslivet får avsedda effekter.

Samtidigt som årets uppreviderade tillväxt innebär att BNP-gapet i år är mindre än vad som antogs i vårpropositionen har den svenska ekonomins potentiella tillväxttakt reviderats upp med ca $0,1$ procentenheter per år för 2002–2004. Denna justering har bl.a. gjorts till följd av att SCB har presenterat en ny befolkningsprognos som visar en snabbare tillväxt av den arbetsföra befolkningen under denna tidsperiod. BNP-gapet förutses vara negativt, ca $-0,5\%$, även 2003. Givet antagandet att BNP-gapet sluts under 2005 uppskattas BNP-tillväxten 2004 till $2,5\%$, vilket är högre än den potentiella tillväxten som för detta år uppskattas till $2,1\%$.

Sysselsättningen väntas öka med ca $0,5\%$ 2004, vilket innebär att sysselsättningen ökar i de flesta åldersgrupper. Sysselsättningsuppgången möjliggörs dels av att den arbetsföra befolkningen växer och dels av att antalet personer i arbetsmarknadspolitiska program antas minska och att arbetslösheten väntas sjunka. Den totala sysselsättningstillväxten hålls emellertid tillbaka av att ålderskategorier med låg sysselsättningsgrad växer som andel av den arbetsföra befolkningen. Den reguljära sysselsättningsgraden för personer mellan 20 och 64 år beräknas uppgå till 78% år 2004.

Värt att notera är att såväl sysselsättningstillväxten som BNP-tillväxten under åren 1998–2001 har varit starkare än vad som förväntades vid fastställandet av sysselsättningsmålet. Uppgången i den reguljära sysselsättningsgraden har dock motverkats av att den arbetsföra befolkningen också har ökat snabbare än beräknat.

Tabell 1.2 Nyckeltal

	2001	2002	2003	2004
KPI, dec–dec	2,9	2,2	2,4	2,0
UNDIX, dec–dec	3,4	1,9	1,9	–
Disponibel inkomst ¹	3,0	4,8	2,1	1,7
Sparkvot (nivå) ²	0,8	3,5	3,0	2,2
Industriproduktion ¹	–0,8	2,5	4,0	3,6
Relativ enhetsarbetskostnad i industrin ^{1,3}	–7,7	0,4	2,7	–
Antal sysselsatta ¹	1,9	0,0	0,2	0,5
Öppen arbetslöshet ⁴	4,0	3,9	3,8	3,8
Arbetsmarknadspolitiska program ⁴	2,5	2,6	2,2	2,0
Reguljär sysselsättningsgrad ⁵	78,2	78,1	78,0	78,0
Handelsbalans ⁶	141	146	156	178
Bytesbalans ⁷	3,2	3,2	3,6	3,4
Offentligt överskott ⁷	4,8	1,7	1,5	1,6

¹ Årlig procentuell förändring.

² Exklusive sparande i avtalspension.

³ I gemensam valuta, SEK.

⁴ Procent av arbetskraften.

⁵ Antal sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i denna åldersgrupp.

⁶ Miljarder kronor.

⁷ Procent av BNP.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen, Riksbanken och Finansdepartementet.

1.3 Finanspolitiken

Målet för de offentliga finanserna är ett överskott om 2% av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. Därmed stärks den offentliga förmögenhetsställningen, vilket skapar ett finansiellt utrymme att möta den demografiska utvecklingen under de närmaste decennierna.

Det finansiella sparandet i offentlig sektor beräknas i år till $1,7\%$ av BNP. I budgetpropositionen för 2002 gjorde regeringen bedömningen att överskottsmålet skulle behållas på 2% av BNP. I budgetpropositionen angavs även att ett lägre överskott skulle accepteras om konjunkturen utvecklades sämre än väntat. Mot bakgrund av nedrevideringen av tillväxten för 2002, och av att BNP-tillväxten för 2001 understiger prognos-

sen i budgetpropositionen, bedöms denna avvikelser vara förenliga med riksdagens beslut om överskottsmål för 2002.

År 2003 och 2004 väntas överskottet i de offentliga finanserna uppgå till 1,5 % respektive 1,6 % av BNP. BNP-gapet beräknas vara negativt såväl 2003 som 2004. Mot bl.a. den bakgrunden bedöms de prognoserade överskotten för dessa år vara förenliga med målet om ett överskott på 2 % av BNP över en konjunkturcykel. För en utförligare diskussion se avsnitt 11.

Finanspolitikens inriktning ett visst år definieras dels av beslutade och föreslagna eller aviserade åtgärder som träder i kraft under året, dels av s.k. automatiska stabilisatorer, dvs. den försvagning av de offentliga finanserna som sker när resursutnyttjandet i ekonomin minskar. Därutöver påverkas även finanspolitiken av ett antal andra faktorer (se avsnitt 11.5).

Finanspolitiken är i år expansiv, något åtstramande nästa år och 2004 neutral. En stor del av årets finanspolitiska stimulans är riktad till hushållen. Den förväntade nedgången i ohälsotalen är en viktig förklaring till den finanspolitiska åtstramningen 2003.

1.4 Utvecklingen inom olika områden

Den internationella utvecklingen

År 2001 ökade BNP i världen med 2,3 %, vilket är ett av de lägre tillväxttalen under den senaste 30-årsperioden. En starkt bidragande orsak till detta var att tillväxten låg nära noll i Förenta staterna. Även i år väntas den globala tillväxten bli låg i ett historiskt perspektiv, 2,7 %. Tillväxten i Förenta staterna återhämtar sig medan EU-områdets konjunkturcykel tycks ligga något efter Förenta staternas. Tillväxten i EU-området väntas därför bli något lägre i år jämfört med 2001. Den svaga utvecklingen i Japan med negativa tillväxttal såväl 2001 som 2002, bidrar också till den låga globala tillväxten. Världsekonomin tyngs också av att den samlade produktionen i Latinamerika bedöms minska i år. Särskilt allvarligt är läget i Argentina där en kraftig produktionsminskning förutses.

I Förenta staterna har osäkerheten ökat avseende den återhämtning som inleddes i slutet av 2001. Tecken på detta är att hushållens och företagens förväntningar har försvagats något under de senaste månaderna samt att BNP-tillväx-

ten under det andra kvartalet var svag. Utfallsstatistik tyder dock på att återhämtningen fortsätter, främst till följd av en god konsumtions-tillväxt. Låga räntor och skattesänkningar har bidragit till denna utveckling. Amerikanska hushåll har också kunnat minska sina ränteutgifter kraftigt genom att utnyttja möjligheten att lägga om bostadslån till låga räntor. Konsumtionen har kortsiktigt underblåsts av räntefria lån och rabatter vid bilköp. En stabilisering av arbetsmarknaden förefaller ha inletts efter en längre tids uppgång i den öppna arbetslösheten. Industriproduktionen har uppvisat positiva utvecklingstal t.o.m. juli, men föll tillbaka i augusti.

Den centrala frågan är om den underliggande styrkan i efterfrågan är tillräcklig för att fortsätta att driva återhämtningen när effekterna av tidigare ränte- och skattesänkningar gradvis klingar av. Frågan är också i vilken utsträckning den svaga börsutvecklingen, den låga vinstnivån, den låga kapacitetsutnyttjandet och de uppmärksammade bokföringsoegentligheterna påverkar framtidsförväntningarna och investeringsviljan. Bedömningen är att dessa problem dämpar konjunkturuppgången, men inte vänder den till en nedgång. Den senaste tiden har kapacitetsutnyttjandet och företagets vinster ökat, vilket ger stöd åt en fortsatt återhämtning. BNP-tillväxten i Förenta staterna förutses i år uppgå till 2,3 % och nästa år till 2,7 %.

Tillväxten i den japanska ekonomin är fortsatt svag. Arbetslösheten ligger på en hög nivå, de offentliga finanserna fortsätter att försämrats, priserna faller och det inhemska efterfrågeläget är mycket svagt. Reformbehoven är stora inom företagssektorn och i banksektorn är andelen dåliga lån hög, vilket i sin tur hämmar kreditgivningen och investeringarna. Exporten har dock under senare tid visat en mer gynnsam utveckling tack vare en ökad efterfrågan från övriga Asien och Förenta staterna. BNP bedöms i år minska med 0,5 % och 2003 öka med 1,1 %. Det är framför allt exporten som driver tillväxten och endast en mindre förbättring av det inhemska efterfrågeläget förutses nästa år.

Tillväxten i euroområdet förstärktes under det första halvåret 2002. Uppgången drevs av en starkt exporttillväxt medan den inhemska efterfrågan var fortsatt svag. Tillväxten framöver förutses påverkas negativt av den osäkerhet som präglar de finansiella marknaderna, vilket hämmar investeringarna. Särskilt allvarlig är situationen inom telekomsektorn där många företag har

stora finansiella problem. Nästa år väntas den globala konjunkturförstärkningen medföra att exporttillväxten fortsätter att öka och hushållens konsumtionsutgifter bedöms stärkas något. Ett osäkerhetsmoment är den fortsatta arbetsmarknadsutvecklingen. Hittills i år har sysselsättningstillväxten mattats av och arbetslösheten har ökat. Bryts inte denna utveckling är risken stor att konsumtionstillväxten förblir svag. Sammantaget väntas BNP i euroområdet i år öka med knappt 1 % och 2003 med drygt 2 %.

I Danmark och Norge var tillväxten svag 2001, och i Storbritannien dämpades den betydligt under slutet av året. I år väntas en god utveckling av hushållens konsumtion bidra till en ökad efterfrågan i alla tre länderna. I Norge understöds konsumtionen av en expansiv finanspolitik och höga reallöneökningar. I Danmark och Storbritannien stimuleras konsumtionen av låga räntor och ett gynnsamt läge på arbetsmarknaden. Tillväxten stärks nästa år av att den globala återhämtningen väntas få positiva effekter på export och investeringar. Tillväxten i Danmark beräknas uppgå till 1,7 % i år och 2,2 % nästa år. I Storbritannien bedöms BNP öka med 1,5 % i år och 2,6 % nästa år. I Norge väntas exporttillväxten hållas tillbaka av ett högt kostnadsläge i industrin. Oljeföretagens investeringsplaner talar dock för en hög investeringstillväxt. I Norge förutses BNP stiga med 1,7 % i år och 2,2 % nästa år.

Räntor, valutor och inflation

Finansmarknaderna har under våren och sommaren karaktäriserats av stigande osäkerhet och successivt dämpade framtidsförväntningar. Uttryck för detta är fallande börskurser, vidgade kreditmarginaler och ett historiskt lågt ränteläge. Särskilt i Förenta staterna, men även i allt högre utsträckning i EU-området, förefaller de framtidsbedömningar som ligger till grund för penningpolitikens inriktning och för värderingen av aktier ha reviderats kraftigt under de senaste två åren.

På den amerikanska obligationsmarknaden har räntorna sjunkit betydligt. År 2000, då värderingen av finansiella tillgångar indikerade högt ställda framtidsförväntningar, låg 10-årsräntan över 6 %. I september 2002 föll 10-årsräntan till under 4 %. En stor del av nedgången har ägt rum under de senaste månaderna. Även i Tyskland

och i Sverige har de 10-åriga obligationsräntorna fallit. Den svenska och den tyska långräntan har under september legat ca 1 procentenhet respektive 0,5 procentenheter över den amerikanska.

Räntenedgången sedan i våras har skett parallellt med att kurserna har fallit kraftigt på världens stora börser. Till en viss del kan långräntenedgången förklaras av att många aktieplaceringar och med börsnedgången har önskat öka sina investeringar i statsobligationer. Räntan på företagsobligationer har däremot inte fallit lika kraftigt, vilket är ett tecken på att riskbenägenheten hos de finansiella aktörerna för närvarande är låg.

I Förenta staterna bedöms styrräntan ligga kvar på den historiskt låga nivån 1,75 % under innevarande år, men den väntas successivt höjas nästa år och i slutet av 2003 uppgå till 3,0 %. Den europeiska centralbanken antas sänka styrräntan med 0,25 procentenheter till 3,0 % i år och höja styrräntan till 3,75 % under loppet av 2003.

Den dollarförstärkning som inleddes i mitten av 1990-talet avstannade under 2001 och har under 2002 vänts till en försvagning. Dollarförsvagningen visavi euron avspeglar sannolikt att en viss förskjutning har skett i de finansiella aktörernas förväntningar om relativa avkastningsmöjligheter till förmån för euroområdet, vilket bl.a. har påverkat kapitalflödena. Den omvärdering av dollarn som har ägt rum är dock ännu blygsam i förhållande till den tidigare dollarförstärkningen.

Den kraftiga kronförsvagning som inleddes sommaren 2000 och upphörde under hösten året efter, var sannolikt till stor del orsakad av finansiella faktorer såsom den svaga börsutvecklingen och ökad diversifiering av institutionella placerares portföljer. Från september 2001 till september 2002 har kronan stärkts från ca 146 till ca 132 i termer av det handelsviktade TCW-indexet. Nya beräkningar som redovisats i kapitel 3 indikerar att kronan är undervärderad i ett medelfristigt perspektiv, dock i mindre omfattning än vad tidigare beräkningar har visat. Sammantaget görs bedömningen att kronan i slutet av innevarande år, i termer av det handelsvägda TCW-indexet, ligger på 131 och att TCW-index i slutet av 2003 och 2004 ligger på 127.

Tabell 1.3 Försörjningsbalans

Procentuell volymförändring

	Miljarder kronor 2001 ¹	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hushållens konsumtionsutgifter	1 080	3,9	3,6 ²	0,2	2,0	2,6	2,5
Offentliga konsumtionsutgifter	578	1,7	1,0 ²	1,4	1,7	0,6	0,3
Statliga	163	2,1	-2,7	0,0	1,7	-0,5	0,0
Kommunala	415	1,6	2,6 ²	1,9	1,7	1,3	0,4
Fasta bruttoinvesteringar	379	9,6	5,0	1,5	-1,5	4,6	5,1
Näringsliv exkl. bostäder	284	10,1	7,0	0,5	-3,4	3,3	5,7
Bostäder	46	12,1	9,3	8,3	5,1	12,1	5,0
Myndigheter	49	5,3	-8,1	1,4	3,5	4,3	2,3
Lagerinvesteringar ³	3	-0,6	0,5	-0,5	-0,4	0,4	0,0
Export	1 007	6,5	10,3	-1,4	3,8	6,3	6,2
Import	879	4,4	11,5	-3,9	1,0	7,8	6,6
BNP	2 167	4,5	3,6	1,2	2,1	2,5	2,5

¹ Löpande priser.² Exklusive effekten av att Svenska kyrkan 1 januari 2000 överfördes från kommunsektorn till hushållssektorn i nationalräkenskaperna. Inklusive denna effekt är utvecklingstalen för år 2000 för hushållens konsumtion 4,6 %, för offentlig konsumtion -0,9 % och för kommunal konsumtion -0,2 %.³ Förändring uttryckt i procent av BNP föregående år.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den svenska penningpolitiken vägleds av ett inflationsmål. Inflationen mätt som förändringen i konsumentprisindex (KPI) över tolv månader skall uppgå till 2 % med ett toleransintervall på +/- 1 procentenhet. Riksbanken har förtydligat att det för närvarande är UND1X som styr utformningen av penningpolitiken. UND1X är riksbankens mått på den underliggande inflationen där de direkta effekterna av förändrade räntor, indirekta skatter och subventioner har exkluderats från KPI. Riksbanken förutsätts anpassa penningpolitiken så att inflationen utvecklas i linje med inflationsmålet.

I handeln bedöms det finnas ett behov att höja marginalerna. En viss marginalhöjning väntas också bli möjlig att genomföra i och med att efterfrågan förstärks. Dess effekter på inflationen motverkas dock av att importpriserna förutses sjunka och av att ökningen i enhetsarbetskostnaden i tjänstesektorn bedöms dämpas. Eftersom lediga resurser successivt tas i anspråk bedöms Riksbanken höja den s.k. reporäntan med 0,25 procentenheter till 4,5 % nästa år. Sammantaget bedöms inflationen i år och nästa år utvecklas i linje med inflationsmålet. I slutet av 2003 väntas UND1X ligga något under 2 %. KPI bedöms vara något högre till följd av den väntade ränteutvecklingen och vissa skatteförändringar.

Försörjningsbalansen

Den svenska varuexporten väntas öka i takt med att den internationella återhämtningen förstärks. Nationalräkenskapsutfall för det första halvåret visar på en överraskande stark exportutveckling. De senaste indikatorerna och statistikutfallen tyder dock på en viss dämpning av den internationella efterfrågan och varuexportens ökningstakt nästa år bedöms nu bli lägre än vad som antogs i vårpropositionen. Den s.k. världsmarknadstillväxten, dvs. importefterfrågan avseende bearbetade varor i svenska exportländer, bedöms i år uppgå till 2,1 % och 2003 till 7,4 %.

Svenska exportföretag gynnas i år av en mycket god konkurrenskraft och varuexporten beräknas öka med 5,3 %, dvs. avsevärt snabbare än världsmarknadstillväxten. Nästa år väntas den svenska kronan förstärkas vilket leder till en viss försvagning av konkurrenskraften. Den internationella industrikonjunkturen kännetecknas av stigande produktionstillväxt och ett lågt kapacitetsutnyttjande i utgångsläget. Svensk exportindustri med sin relativt stora tonvikt på investeringsvaror kommer därför att möta en mer fördelaktig sammansättning av efterfrågan nästa år eftersom investeringsbehoven i omvärlden då är större. De svenska exportföretagen kan sannolikt av detta skäl behålla en del av de marknadsandelsvinster som görs i år. Nästa år förutses varuexporten öka med 6,4 %.

Varuimporten föll med drygt 6 % föregående år. Detta kan till viss del förklaras av att de efterfrågekomponenter som har ett högt importinnehåll utvecklades svagt, t.ex. varuexport och lager. Därtill torde den kraftiga försvagningen av kronan 2001 ha inneburit att importerade varor i viss utsträckning ersattes med inhemskt producerade varor och att importbeslut sköts på framtiden. Uppgången i exporttillväxten som väntas i år bidrar till en ökad varuimport. Den pågående lageravvecklingen i industrin och handeln begränsar även i år behoven att importera. Varuimporten bedöms i år öka med endast 2,3 %. De faktorer som i år håller tillbaka varuimporten förutsätts stärka den nästa år. Exporten av investeringsvaror, som har ett mycket högt importinnehåll, väntas stärkas. Vidare stärks importen av att lageravvecklingen vänds till en lageruppbyggnad och av att kronan antas stärkas, vilket gör det billigare att importera. Varuimporten bedöms 2003 öka med drygt 8 %.

Tjänstebalansen, dvs. export av tjänster minus import av tjänster, gav föregående år för första gången sedan 1994 ett positivt bidrag till BNP-tillväxten. Bidraget uppgick till hela 0,7 procentenheter. Detta förklaras framför allt av att svenskar, till följd av kronförsvagningen, kraftigt minskade sitt turistande i utlandet samtidigt som turisttillströmningen från utlandet till Sverige utvecklades väl. Terrorattacken den 11 september 2001 har emellertid inneburit att flygresandet har minskat, vilket bidrar till att såväl tjänsteimporten som tjänstexporten sjunker i år. Tjänstetotot bedöms i år bli svagt positivt. Den antagna kronförstärkningen nästa år innebär dock att det blir dyrare för utlänningar att vistas i Sverige (och billigare för svenskar att resa utomlands) och tjänstetotots tillväxtbidrag bedöms därför bli svagt negativt 2003.

Investeringskonjunkturen väntas i år, liksom 2001, vara svag i de flesta sektorer, med undantag av bostadsinvesteringar. Totalt sett bedöms investeringarna i år minska med 1,5 %. Nästa år bedöms investeringarna öka med 4,6 %. Därigenom kan efterfrågan tillgodoses utan att några generella kapacitetsbrister uppstår.

I industrin sjönk kapacitetsutnyttjandet kraftigt förra året till följd av minskad internationell och inhemsk efterfrågan. Industriföretagen svarade med att minska investeringsvolymen med ca 4 %. Det bedöms fortfarande finnas ledig kapacitet i industrin och en investeringsminskning i ungefär samma storleksordning som 2001 väntas

i år. Nästa år förutses industriproduktionen ha stärkts så pass mycket att behov föreligger att öka kapacitetstillväxten varför industriinvesteringarna väntas öka med 6 %.

Även tjänstebranscherna drabbades 2001 av en vikande efterfrågan. Därtill låg investeringarna, efter ett antal år med snabb expansion, på mycket höga nivåer. Investeringarna ökade dock något 2001, men i år bedöms tjänstebranscherna minska sina investeringar med 3,5 %. Nästa år bedöms den allmänna konjunkturförstärkningen leda till att tjänstebranscherna ökar sina investeringar med ca 2 %.

Investeringsstillväxten i branschen för post- och telekommunikation har reviderats ned kraftigt jämfört med tidigare prognoser. Endast en blygsam investeringsökning förutses i denna bransch både i år och nästa år, vilket beror på att utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefoni nu enbart antas kompensera minskningar av andra investeringar i denna bransch.

Bostadsinvesteringarna väntas i år öka med 5 %. Det är framför allt flerbostadsbyggandet som ökar i snabb takt, medan småhusbyggandet har varit mera dämpat. Hushållens goda inkomstutveckling, det låga ränteläget och stigande småhuspriser på andrahandsmarknaden innebär att förutsättningarna är gynnsamma även vad gäller småhusbyggandet. Flerbostadsbyggandet stimuleras av statliga insatser inriktade mot hyresrätter, studentbostäder och ekologiskt byggande.

Nivån på det totala nybyggandet är dock fortfarande låg vid historiska och internationella jämförelser. Bostadsinvesteringarna hämmas av brist på planerad tomtmark och av att produktionskostnaderna har stigit kraftigt. Bostadsinvesteringarna bedöms, trots dessa problem, öka med drygt 12 % nästa år.

Produktionstillväxten i den svenska ekonomin hölls under det första halvåret i år tillbaka av att efterfrågan möttes av stora lageruttag inom handel och industri. Handelns lageranpassning förefaller nu vara avslutad. Industriföretagen är enligt KI:s septemberbarometer fortsatt bekymrade över lagersituationen och en lageranpassning väntas därför fortgå under tredje kvartalet. För helåret 2002 förutses lagerinvesteringarna ge ett negativt bidrag till BNP-tillväxten med 0,4 procentenheter, för att nästa år bidra positivt i motsvarande omfattning.

Efter ett antal år med mycket hög tillväxt i hushållens konsumtionsutgifter ökade dessa

knappt alls under 2001, trots att de disponibla inkomsterna steg med 3 %. Den tolkning som i efterhand kan ges åt denna något oväntade utveckling är att hushållen under 2001 bedömde att konsumtionen låg på en för hög nivå i förhållande till inkomsterna och att det därför fanns ett behov att använda en större del av inkomsterna till sparande. Den svaga börsutvecklingen, hushållens försämrade finansiella förmögenhetsställning och avmattningen på arbetsmarknaden underströk detta behov ytterligare.

I januari stärktes hushållens disponibla inkomster av sänkta inkomstskatter och reducerade daghemsavgifter. Hushållens disponibelinkomster bedöms i år öka med hela 4,8 %. Detta innebär att det finns ett utrymme för hushållen att öka både sparandet och konsumtionen. De preliminära nationalräkenskaperna visar på en relativt stark konsekutiv konsumtionstillväxt, framför allt under andra kvartalet. Utfall i form av detaljhandelsförsäljning och inregistrerade bilar ger också stöd för en fortsatt god tillväxt under inledningen av det andra halvåret. Hushållens tillförsikt inför framtiden är stabil i Sverige, till skillnad från i en del andra länder. Mot denna bakgrund bedöms konsumtionen i år öka med 2 %, vilket är en upprevidering i förhållande till prognosen i vårpropositionen.

Trots hushållens försvagade finansiella ställning har konsumtionen hittills utvecklats förhållandevis väl. En förklaring till detta kan vara att hushållens samlade förmögenhetsställning är fortsatt god tack vare stigande priser på småhus och bostadsrätter. I riskbilden finns dock att den positiva effekten på konsumtionen av den inkomstförstärkning hushållen fick vid årets början gradvis klingar av, och att de negativa effekterna av en försvagad finansiell förmögenhetsställning blir tydliga först efter en viss tid. Argumenten för en fortsatt relativt stark konsumtionstillväxt nästa år väger dock tyngre. En kraftig förstärkning har skett av hushållens sparande. Sparkvoten uppgick 2000 till -2 %. År 2002 beräknas sparkvoten ha ökat till 3,5 %. Hushållens disponibelinkomster väntas nästa år stiga med 2,1 % och den samlade förmögenhetsställningen förväntas fortsätta vara förhållandevis god. Hushållens konsumtionsutgifter bedöms därför öka med 2,6 % nästa år.

Den offentliga konsumtionen ökade i volym första halvåret i år med drygt 2 %. Både statlig och kommunal konsumtion ökade starkare än väntat. För helåret förutses såväl statlig som

kommunal konsumtion öka med 1,7 %. Nästa år väntas den statliga konsumtionen minska med 0,5 % och för 2004 förutses oförändrad volym. De nu föreslagna statliga stöden till den kommunala sektorn och en antagen höjning av landstingsskatten bidrar till en fortsatt god tillväxt i den kommunala sektorns konsumtion 2003 med 1,3 %. Inom ramen för balanskravet dämpas sedan ökningen till 0,4 % 2004.

Tabell 1.4 Bidrag till BNP-tillväxt

Procentenheter

	2001	2002	2003	2004
Hushållens konsumtionsutgifter	0,1	1,0	1,3	1,2
Offentliga konsumtionsutgifter	0,4	0,5	0,2	0,1
Fasta bruttoinvesteringar	0,3	-0,3	0,8	0,9
Lagerinvesteringar	-0,5	-0,4	0,4	0,0
Export	-0,7	1,8	3,0	3,0
Import	1,6	-0,4	-3,1	-2,8
Netto utrikeshandel	1,0	1,3	-0,2	0,3
BNP	1,2	2,1	2,5	2,5

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Tillväxtens och sparandets sammansättning

Uppgången i BNP-tillväxten från 1,2 % 2001 till förväntade 2,1 % i år förklaras till stora delar av återhämtningen i hushållens konsumtionsutgifter. Nästa års konsumtionsuppgång innebär att tillväxtbidraget ökar ytterligare. I likhet med 2001 bedöms utrikeshandeln i år ge ett stort positivt tillväxtbidrag. En viktig skillnad är dock att förra årets tillväxtbidrag i hög grad förklarades av en mycket svag importutveckling medan årets tillväxtbidrag beror på en god exportutveckling. Nästa år bedöms importtillväxten öka relativt kraftigt vilket reducerar utrikeshandelns tillväxtbidrag. Viktiga drivkrafter bakom tillväxten nästa år är att såväl fasta investeringar som lagerinvesteringarna förutses ge positiva tillväxtbidrag.

Bruttosparandet som andel av BNP förutses falla 2002 till följd av ett försämrat reallt sparande. Nästa år förväntas de fasta investeringarna och lagerinvesteringarna bidra till att bruttosparandet ökar som andel av BNP. Även det finansiella sparandet som andel av BNP stärks nästa år, vilket framför allt hänger samman med ett förbättrat, men fortsatt negativt, företagssparande.

Tabell 1.5 Sparandets sammansättning

Löpande priser, procent av BNP

	2001	2002	2003	2004
Realt sparande	17,6	16,7	17,3	17,6
Fasta investeringar	17,5	17,0	17,2	17,5
Lagerinvesteringar	0,1	-0,3	0,1	0,1
Finansiellt sparande ¹	3,4	3,2	3,6	3,4
Offentlig sektor ²	4,8	1,7	1,5	1,6
Hushåll	2,6	3,9	3,4	3,1
Företag	-4,0	-2,4	-1,3	-1,3
Bruttosparande	21,0	19,9	20,9	21,0

¹ Enligt Riksbankens definition.² Enligt prognos.

Källor: Statistiska centralbyrån, Riksbanken och Finansdepartementet.

Arbetsmarknaden

Efter fyra år med en mycket kraftig sysselsättningsuppgång dämpades sysselsättningstillväxten i mitten av 2001. Sedan dess har sysselsättningen endast ökat blygsamt. Särskilt svag är utvecklingen inom industrin där sysselsättningen minskat kraftigt sedan början av 2001. Näringslivets tjänstesektorer, som stod för en mycket stor andel av den tidigare sysselsättningsuppgången, visar dock fortfarande en svagt positiv utveckling. Även inom den offentliga sektorn har sysselsättningen ökat.

KI:s barometer och SCB:s vakansundersökning tyder på en ganska svag arbetskraftsefterfrågan för närvarande. Den totala sysselsättningen väntas i år förbli oförändrad jämfört med 2001. Nästa år förutses en viss förstärkning av det allmänna efterfrågeläget och sysselsättningen bedöms öka med 0,2 %. Jämfört med prognosen i vårpropositionen innebär detta en upprevidering av sysselsättningsnivån med 13 000 personer 2003.

Antalet arbetade timmar har utvecklats betydligt svagare än antalet sysselsatta. I kalenderkorrigerade termer minskade antalet arbetade timmar med 0,6 % första halvåret jämfört med samma period förra året. För helåret 2002 bedöms medelarbetstiden minska med 0,5 %. Givet att denna prognos är korrekt kommer medelarbetstiden ha minskat med 2,7 % mellan 1999 och 2002. Utvecklingen av medelarbetstiden nästa år är svårbedömd. Det finns ett antal faktorer som drar åt olika håll. Regeringens program för ökad hälsa i arbetslivet kan väntas påverka medelarbetstiden i positiv riktning eftersom sjukfrånvarande klassificeras som sysselsatta

i SCB:s arbetskraftsundersökning. Demografiska faktorer och det faktum att ett antal löneavtal innehåller uppgörelser om arbetstidsförkortning kan å andra sidan påverka medelarbetstiden i negativ riktning. Bedömningen är dock att medelarbetstiden ökar något nästa år.

Den öppna arbetslösheten beräknas i år uppgå till 3,9 %. Nästa år väntas tillflödet till arbetskraften öka dels genom att antalet deltagare i arbetsmarknadspolitiska program förutses minska från beräknade 115 000 personer i år till 97 000 personer, dels genom att antalet personer i kunskapslyftet beräknas sjunka något. Sammantaget väntas arbetsutbudet öka med 0,1 % nästa år och den öppna arbetslösheten faller därmed till 3,8 %.

Offentliga finanser

Den offentliga sektorns finansiella sparande uppgick till 4,8 % av BNP 2001. Det höga sparandet på 105 miljarder kronor förra året beror delvis på periodiseringar och tillfälligt höga skatteinkomster, som förstärkte det redovisade sparandet med drygt 50 miljarder kronor. Periodiseringseffekten uppkommer huvudsakligen till följd av variationer på bolagsvinster och reavinster. Skatten på dessa redovisas i nationalräkenskaperna med ett års eftersläpning. Den exceptionellt höga nivån på skattinkomster från bolagsvinster och reavinster 2000 redovisas således 2001. Justerat för skatteperiodiseringen uppgick sparandet till 51 miljarder kronor eller 2,3 % av BNP.

Tabell 1.6 De offentliga finanserna

Procent av BNP

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	59,2	56,5	55,9	55,4
Skatter ¹	54,2	51,1	50,8	50,2
Utgifter	54,4	54,8	54,5	53,8
Finansiellt sparande	4,8	1,7	1,5	1,6
Strukturellt sparande	2,8	1,8	2,0	1,8
Konsoliderad bruttoskuld	56,6	53,6	50,9	49,3
Nettoskuld	-0,2	-1,5	-3,5	-4,9

¹ Inklusiva skatter till EU.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Skatteinkomsterna som andel av BNP minskar kraftigt 2002. Det beror delvis på skattesänkningarna men framför allt på den stora periodiseringseffekten 2001. Utgifterna som andel av

BNP stiger något. Det finansiella sparandet beräknas uppgå till 38 miljarder kronor eller 1,7 % av BNP. Det redovisade sparandet sjunker med 67 miljarder kronor. Efter att hänsyn tagits till skatteperiodiseringen minskar sparandet med 25 miljarder kronor.

År 2003 sjunker både inkomster och utgifter som andel av BNP trots att en omläggning till beskattade garantipensioner medför att både skatter och utgifter stiger med 0,5 % av BNP. Det finansiella sparandet beräknas uppgå till 1,5 % av BNP. År 2004 fortsätter nedgången av inkomster och utgifter som andel av BNP och det finansiella sparandet beräknas till 1,6 % av BNP.

Sparandets strukturella nivå beräknas år 2000 till 4,0 % av BNP. Det minskar successivt till 1,8 % 2002. Denna utveckling avspeglar bl.a. skattesänkningar och andra reformer. För åren 2003 och 2004 beräknas det strukturella sparandet uppgå till ca 2 % av BNP, vilket ligger i linje med målet om ett överskott på 2 % av BNP i genomsnitt över konjunkturcykeln.

Jämfört med bedömningen i den ekonomiska vårpropositionen är det finansiella sparandet lägre för hela prognosperioden. Såväl inkomster som utgifter är högre än vad som beräknades i vårpropositionen. För 2003 har inkomsterna reviderats upp med 8 miljarder kronor och utgifterna med 14 miljarder kronor, varav 11 miljarder kronor beror på högre kommunala konsumtionsutgifter.

Fördelningen av sparandet mellan staten och ålderspensionssystemet påverkades under perioden 1999–2001 av den finansiella infasningen av det reformerade ålderspensionssystemet. Från och med 2002, när effekten av infasningen är borta, beräknas sparandet i pensionssystemet, dvs. AP-fonden och premiepensionssystemet, uppgå till 2–2,5 % av BNP. Det innebär att mer än hela det finansiella överskottsmålet för den samlade offentliga sektorn används för att bygga upp pensionsfonderna inför den belastning som väntas i framtiden. Statens finansiella sparande visar ett underskott på 0,5–1 % av BNP, medan den kommunala sektorns finanser i stort sett är i balans.

Överskotten i den offentliga sektorns finansiella sparande medför en fortsatt förbättring av den finansiella ställningen. Nettoskulden har vänts till en positiv förmögenhet, som växer i takt med det finansiella sparandet. Genom att överskotten från och med 2002 ligger i ålders-

pensionssystemet kommer förmögenheten att växa genom ackumulering av finansiella tillgångar både i fördelningssystemet och i premiepensionssystemet.

Den konsoliderade skulden uppgick vid utgången av 2001 till 56,6 % som andel av BNP, vilket underskrider referensvärdet inom EU på 60 % av BNP. Statsskulden uppgick samtidigt till 53,3 % av BNP. Både den offentliga sektorns konsoliderade skuld och statsskulden minskar under 2002 och 2003. Under 2004 väntas en nominell ökning av såväl statsskulden som den konsoliderade skulden. Ökningen är dock inte större än att båda skuldmåtten fortsätter att minska som andel av BNP.

2 Internationell utveckling

Efter en svag utveckling under det förra året skedde en återhämtning av den globala ekonomin under inledningen av innevarande år. Världsekonomin fortsatte att utvecklas stabilt under våren och sommaren, även om en viss inbromsning skedde i tillväxttakten. Under sommaren uppstod dock en viss oro om styrkan i den globala återhämtningen. Kraftiga börsfall har bidragit till denna oro.

Under slutet av förra året och under våren återhämtade sig den amerikanska ekonomin, samtidigt som förtroendet bland hushåll och företag stärktes. Därefter har emellertid tillväxten dämpats och förtroendet försvagats, något som sannolikt har att göra med det betydande börsfallet och de oegentligheter som uppdragats i företagssektorn. Det kan heller inte uteslutas att en del av de positiva effekterna av den mycket expansiva ekonomiska politiken har börjat klinga av.

Även i euroområdet stärktes konjunkturen under inledningen av året och förtroendet förbättrades fram till sommaren. Bakom uppgången låg framför allt en tilltagande export. Den inhemska efterfrågan har dock ännu inte tagit fart och framåtblickande indikatorer har under senare tid dämpats, om än i betydligt mindre omfattning än i Förenta staterna.

Läget i den japanska ekonomin är fortsatt osäkert, även om en viss återhämtning kunde skönjas under våren. Deflation fortsätter att råda, arbetslösheten ligger på en historiskt hög nivå och de offentliga finanserna fortsätter att försämrans. Den dominerande drivkraften är exporten, som stimuleras av en förbättrad efterfrågan i övriga asiatiska länder samt i Förenta staterna.

Situationen i Latinamerika har förvärrats under året. Argentinas kris har fördjupats och förefaller ha givit upphov till spridningseffekter i flera andra länder i regionen.

Även om en del av den senaste tidens globala utveckling varit relativt negativ så finns det även positiva inslag. Generellt har situationen inom industrisektorn fortsatt att förbättras. I Förenta staterna fortsätter konsumtionen att öka trots den finansiella oron och efterfrågan synes fortsätta att utvecklas positivt i Asien.

Världsekonomin väntas fortsätta att återhämta sig under prognosperioden. Skälen till detta är främst att den ekonomiska politiken är och har

varit expansiv, att efterfrågeutvecklingen i Förenta staterna, trots turbulensen på de finansiella marknaderna, varit relativt stark samt att förtroendet bland hushåll och företag ligger på en förhållandevis hög nivå. Företagsvinsterna väntas återhämta sig och därmed ge ökade möjligheter att investera och nyanställa. Mot denna bakgrund förutses en återhämtning av investeringarna globalt under loppet av nästa år. Även om den ekonomisk-politiska stimulansen, särskilt i Förenta staterna, blir mindre nästa år, antas stigande reallöner och en ökad sysselsättning bidra till en stabil konsumtionstillväxt globalt.

Tabell 2.1 BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet

Procentuell förändring om inget annat anges

	2001	2002	2003	2004
Bruttonationalprodukt				
Världen	2,3	2,7	3,6	4,1
Förenta staterna	0,3	2,3	2,7	4,1
Japan	-0,3	-0,5	1,1	1,5
EU	1,6	1,0	2,3	2,9
Euroområdet	1,5	0,9	2,2	3,0
Tyskland	0,6	0,4	1,9	2,8
Frankrike	1,8	1,1	2,2	2,9
Italien	1,8	0,5	1,9	2,8
Storbritannien	1,9	1,5	2,6	2,2
Norden	1,1	1,7	2,5	2,5
Danmark	0,9	1,7	2,2	2,1
Finland	0,7	1,0	3,1	3,6
Norge	1,5	1,7	2,2	1,8
Konsumentpriser¹				
EU	2,3	2,1	1,9	1,8
Euroområdet	2,5	2,2	1,9	1,8
Förenta staterna	2,8	1,5	2,0	2,2
Arbetslöshet, procent av arbetskraften²				
EU	7,6	7,8	7,6	7,4
Euroområdet	8,3	8,5	8,3	8,0
Förenta staterna	4,8	5,7	5,6	5,3
Marknadstillväxt, bearbetade varor				
	0,2	2,1	7,4	7,6

¹HIKP för EU-länder och KPI för Förenta staterna.

²ILO-definitionen för EU-länder och nationell definition för Förenta staterna.

Källor: Nationella källor och Finansdepartementet.

Återhämtningen i den amerikanska konjunkturen bedöms dock bli svagare än vad som varit fallet vid tidigare konjunkturuppgångar. Förklaringen ligger främst i att börsfallet tidigare i år dämpar konsumtionstillväxten och investering-

arna. Då andelen hushåll som innehar aktier är betydligt större i Förenta staterna än i andra regioner är konsumtionen där mer känslig för förändringar på börsen än i t.ex. euroområdet. Mot bakgrund av låga räntor och en förbättrad situation på arbetsmarknaden väntas dock BNP-tillväxten successivt återhämta sig och som genomsnitt uppgå till 2,3 % i år för att sedan stiga till 2,7 % nästa år.

I euroområdet förutses en försiktig återhämtning, till följd av en stigande efterfrågan i främst Förenta staterna och delar av Asien, förra årets räntesänkningar, samt en antagen ytterligare räntesänkning mot slutet av året. Detta får positiva effekter på sysselsättningen. I ljuset av stigande reala disponibla inkomster och ett gradvis förbättrat arbetsmarknadsläge förutses en återhämtning av konsumtionen mot slutet av året och nästa år. BNP-tillväxten i euroområdet prognoseras till knappt 1 % i år och drygt 2 % nästa år.

Även i Japan väntas läget förbättras något i takt med att den stigande exporten får positiva effekter på resten av ekonomin. Någon markant ökning av den inhemska efterfrågan väntas dock inte under prognosperioden och BNP förutses minska med 0,5 % i år för att sedan öka med drygt 1 % nästa år.

I övriga Asien har den interregionala handeln ökat betydligt och såväl utrikeshandeln som den inhemska efterfrågan väntas bidra till en god tillväxt framöver i regionen.

Förtroendekrisen i Latinamerika verkar kraftigt dämpande på konjunkturen. De strukturella problemen är betydande, inte minst i Argentina. BNP i regionen antas sjunka i år för att sedan stiga något nästa år.

Sammantaget väntas den globala BNP-tillväxten bli 2,7 % i år och 3,6 % nästa år. Marknadstillväxten, som utgör ett handelsviktat genomsnitt av importtillväxten på Sveriges exportmarknader, förutses mot denna bakgrund växa med drygt 2 % i år och drygt 7 % nästa år.

Osäkerheten om den fortsatta globala utvecklingen har emellertid ökat och det är inte otänkbart att utvecklingen blir mindre gynnsam än den prognoserade. Detta skulle t.ex. kunna bli fallet om den antagna stabiliseringen av läget på de finansiella marknaderna uteblir. Hushållens agerande utgör likaledes en betydande osäkerhet. I euroområdet bygger prognosen på att konsumtionen successivt kommer igång, främst till följd av ett förbättrat arbetsmarknadsläge. En

sådan förbättring på arbetsmarknaden har dock ännu inte skett. I Förenta staterna har konsumtionsutvecklingen varit stabil, men frågan är hur långsiktigt uthållig denna utveckling är.

Situationen i Japan är alltså osäker och betydande strukturella problem kvarstår.

Det kan heller inte uteslutas att situationen i Latinamerika får större spridningseffekter än vad som förväntas, även om effekterna globalt sannolikt blir relativt begränsade.

I ljuset av den osäkerhet som råder om den internationella utvecklingen har i ett sidotalternativ beräkningar gjorts av effekterna på den svenska ekonomin till följd av en betydligt sämre global tillväxt än den förväntade, se kapitel 13.

2.1 Utvecklingen i Europa

Euroområdet

Efter en kraftig inbromsning med början under det andra halvåret 2000 nådde konjunkturen i euroområdet sin botten i slutet av förra året. Under det första halvåret i år skedde en försiktig återhämtning främst driven av en starkt exporttillväxt. Den inhemska efterfrågan utvecklades emellertid fortsatt svagt under perioden, framför allt till följd av fortsatt minskande investeringar. Efter en svag inledning på året noterades dock en viss återhämtning av hushållens konsumtion det andra kvartalet.

Exporten väntas leda återhämtningen även fortsättningsvis, om än något dämpad till följd av en starkare euro. Även om en försvagning har skett under sommaren har förtroendet inom industrin stärkts avsevärt sedan årsskiftet. Industriproduktionen har sedan slutet på förra året återhämtat sig något. Den ökade externa efterfrågan förutses, tillsammans med en stimulerande effekt av förra årets räntesänkningar och en antagen ytterligare räntesänkning senare i år, successivt få genomslag också på den inhemska efterfrågan. Relativt höga löneavtal i framför allt Tyskland, en förväntad lägre inflationstakt och en något starkare euro inverkar positivt på hushållens reala disponibla inkomster och förutses åtminstone på kort sikt gynna konsumtionstillväxten. Börsnedgången bedöms endast få marginella effekter på hushållens konsumtion.

Samtidigt är utvecklingen på arbetsmarknaden av central betydelse för återhämtningen av hushållens konsumtion. Arbetslösheten i euroom-

rådet fortsatte att stiga under våren och sysselsättningstillväxten har mattats påtagligt. Det osäkra arbetsmarknadsläget är sannolikt en viktig förklaring till den senaste tidens svaga konsumtionsutveckling. Mot slutet av året väntas dock situationen på arbetsmarknaden stabiliseras och då bidra till en starkare konsumtionstillväxt.

Mot bakgrund av detta väntas konsumtionen få en återhållande effekt på den ekonomiska aktiviteten i euroområdet under en stor del av innevarande år. Även investeringarna förutses utvecklas fortsatt svagt och återhämta sig först under nästa år. Det negativa lagerbidraget som höll tillbaka BNP-tillväxten 2001 har dock vänt till ett svagt positivt bidrag det första halvåret 2002.

Sammantaget bedöms BNP-tillväxten i euroområdet uppgå till 0,9 % i år. I takt med att dess sammansättning breddas till att även innefatta en starkare konsumtionsutveckling och en återhämtning av investeringarna förutses tillväxten tillta och uppgå till 2,2 % nästa år.

Osäkerheten gällande den fortsatta återhämtningen i euroområdet har tilltagit den senaste tiden. Den främsta riskfaktorn bedöms vara utvecklingen på arbetsmarknaden där några tecken på ljusning ännu inte kunnat skådas. En utebliven förbättring riskerar att fördröja återhämtningen i konsumtionstillväxten i euroområdet. Därutöver har även osäkerheten gällande utrikeshandels fortsatta återhämtning tilltagit, framför allt till följd av ökad osäkerhet om kraften i återhämtningen i Förenta staterna.

Effekterna av sommarens översvämningar är ännu svårbedömda. I prognosen har dock antagits att effekterna på den totala BNP-tillväxten endast blir marginella.

Storbritannien

Under slutet av förra året dämpades tillväxttakten i den brittiska ekonomin. Efterfrågan i tjänstesektorn dämpades dessutom under sommaren medan fallet i industriproduktionen bromsades in. Sammantaget är emellertid den tudelade utvecklingen av tjänste- och industri-sektorn alltså tydlig. I år förväntas tillväxten drivas av en hög offentlig konsumtion och en fortsatt positiv utveckling av hushållens konsumtion. En expansiv ekonomisk politik i kombination med ett gynnsamt läge på arbetsmarknaden väntas stärka inhemsk efterfrågan under

nästa år. I takt med att den globala efterfrågan tilltar förutses en återhämtning av industriproduktion och investeringar. BNP-tillväxten väntas uppgå till 1,5 % i år och till 2,6 % nästa år.

Norge

Norsk ekonomi utvecklades svagt under förra året vilket främst kan förklaras av ett fall i investeringarna. För innevarande år förutses en konsumtionsdriven uppgång stödd av en expansiv finanspolitik i kombination med betydande reala löneökningar. Oljeföretagens investeringsplaner talar för en kraftig investeringstillväxt under nästa år, vilket kommer att ha en stark positiv inverkan på inhemsk verkstadsindustri. Samtidigt har konkurrenskraften i norsk exportindustri försvagats till följd av det höga kostnadsläget och apprecieringen av den norska kronan. Sammantaget bedöms norsk ekonomi växa med 1,7 % i år och med 2,2 % nästa år.

Danmark

En dämpad exporttillväxt, avmattning i investeringstakten och fortsatt svag utveckling av hushållens konsumtion låg bakom förra årets svaga BNP-tillväxt på under 1 %. För innevarande år förväntas hushållens konsumtion utgöra den starkaste drivkraften i ekonomin. Konsumtionen hos hushållen förväntas utvecklas positivt även nästa år, understödd av ökade realinkomster och ett gynnsamt läge på arbetsmarknaden. Under 2003 förutses att en återhämtning av exporten och investeringar äger rum i takt med att den internationella konjunkturen förstärks. Sammantaget bedöms BNP-tillväxten nå 1,7 % i år och 2,2 % nästa år.

Finland

Våren 2001 ledde avmattningen i världshandeln och i synnerhet den globala nedgången i IKT-sektorn till en markant försvagning av ekonomin. I takt med att den internationella ekonomin förstärks under året antas en återhämtning av exporten och industriproduktionen äga rum. BNP-tillväxten bedöms dock stanna vid 1,0 % i år. Under nästa år förutses även hushållens konsumtion och investeringarna stödja uppgången i

ekonomin. BNP-tillväxten 2003 bedöms uppgå till 3,1 %.

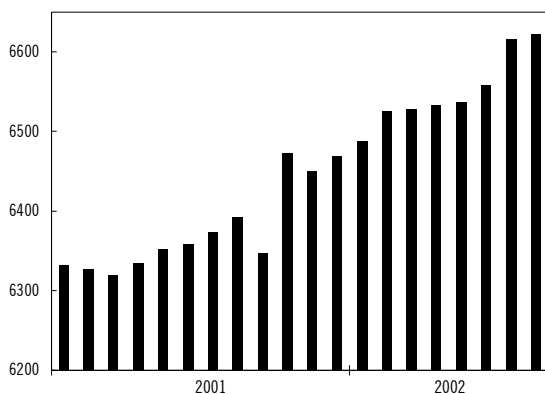
2.2 Utvecklingen i Förenta staterna

Efter en stark utveckling i slutet av förra året och under inledningen av innevarande år dämpades konjunkturen under våren. Huruvida detta kommer att visa sig vara en relativt marginell sättning i konjunkturen eller inte, torde i hög grad vara avhängigt den vidare utvecklingen av förtroendet och vinstutvecklingen bland företagen.

Den starka tillväxten i början av året kan sannolikt främst tillskrivas att den ekonomisk-politiska stimulans från förra årets räntesänkningar och årets skattesänkningar givit en betydande positiv effekt på hushållens konsumtion. Vidare stimulerades bilförsäljningen av erbjudanden om räntefria lån och rabatter vid nybilsköp. Sjunkande långa räntor och stigande fastighetsvärden gav också hushållen möjlighet att lägga om sina bostadslån, vilket finansierade ytterligare konsumtion. Lageravvecklingen dämpades samtidigt, vilket medförde ett starkt positivt tillväxtbidrag. Samtidigt fortsatte de offentliga utgifterna att stiga.

Diagram 2.1 Hushållens konsumtion i Förenta staterna

Nivå, miljarder US-dollar

Källa: Ecwin.

Under det andra kvartalet minskade konsumtionstillväxten och förtroendet bland hushåll och företag försvagades markant under sommaren. Det skall dock betonas att hushållen fortsatt att öka sin konsumtion och den senaste statistiken visar t.o.m. en ökad tillväxttakt, även om en stor del av den ökningen kan hänföras till nya erbjudanden om räntefria lån vid nybilsköp. Det kan

därför inte uteslutas att den senaste tidens starka konsumtionstillväxt i hög grad beror på en tidigareläggning av konsumtionen.

En positiv faktor är annars att sysselsättningen fortsätter att öka och att arbetslösheten har sjunkit något under de senaste månaderna.

Mot bakgrund av den ekonomisk-politiska stimulansen, stabiliseringen av förtroendet bland hushåll och företag, den i huvudsak positiva utvecklingen på arbetsmarknaden och den höga efterfrågan bland hushållen, förutses återhämtningen i den amerikanska ekonomin stärkas. För nästa år bedöms även reallöneökningar och ökad sysselsättning bidra till tillväxten i takt med att företagsvinsterna ökar. I prognosen antas att förtroendet för näringslivet successivt återhämtar sig. När förtroendet återvänder antas också en stabilisering ske på de finansiella marknaderna.

Det skall dock konstateras att till följd av betydligt lägre aktiepriser och det dämpade förtroendet bland hushållen bedöms konsumtionstillväxten att bli relativt begränsad i höst och nästa år. Hushållens sparande väntas stiga till följd av att värdet på pensionsfonderna sjunkit. Även den återhämtning av investeringarna som förutses nästa år väntas bli svagare än vad som varit fallet vid tidigare konjunkturuppgångar. En förklaring till detta är ett historiskt lågt kapacitetsutnyttjande. Även inom IKT-sektorn väntas återhämtningen bli relativt svag.

BNP-tillväxten väntas bli 2,3 % i år för att sedan öka till 2,7 % nästa år.

Osäkerheten om den fortsatta ekonomiska utvecklingen i Förenta staterna är främst kopplad till den finansiella situationen inom näringslivet och den fortsatta vinstutvecklingen bland företagen. En sämre vinstutveckling skulle leda till ett ytterligare sänkt förtroende, samt en fortsatt börsnedgång med negativa effekter på den makroekonomiska utvecklingen som följd.

2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika

Japan

Efter fyra kvartal i rad med negativ tillväxt vände BNP-utvecklingen i Japan uppåt under våren. Den försiktiga återhämtning som ägt rum härrör i huvudsak från en gynnsam utveckling av ex-

porten, framför allt till de asiatiska grannländerna. Den ökade externa efterfrågan har lett till att industriproduktionen stärkts under våren.

Bilden är dock inte lika ljus vad det gäller den inhemska efterfrågesituationen. Förvisso har den privata konsumtionen uppvisat oväntat robusta tillväxttal under årets två första kvartal, men de privata investeringarna har fortsatt att utvecklas mycket svagt. Dessutom har den avveckling av företagens lager som redan pågått under flera år, accelererat dramatiskt under det senaste året.

Frågan är därför hur uthållig den nuvarande återhämtningen är. Det finns en risk för att den senaste uppgången döljer de underliggande strukturella problem som finns och att reformarbetet tappar fart. Strukturell reformer är nödvändiga om man på sikt ska kunna höja den potentiella tillväxten. Även om man har nått vissa framgångar vad gäller t.ex. reformer av el- och telesektorn är behovet av reformer alltjämt överhängande. Detta gäller framför allt finans- och företagssektorerna. Inom banksektorn är andelen dåliga lån fortsatt hög. Kreditgivningen har fortsatt att minska trots centralbankens försök att öka likviditeten. Effekten av den ekonomisk-politiska stimulansen har därför varit måttlig. Den expansiva penningpolitiken synes inte kunna avhjälpa deflationen som för tillfället har stabiliserat sig runt $-1,0\%$. Samtidigt är utrymmet för en expansiv finanspolitik begränsat som en följd av den stora och snabbt växande offentliga skulden. En stram finanspolitik är inte heller önskvärd i det rådande konjunkturläget. Däremot bedöms den omfördelning från offentliga investeringar till offentlig konsumtion som påbörjats vara positiv.

Reformbehovet är stort även inom företagssektorn. Många företag brottas fortfarande med överkapacitet av såväl kapital som arbetskraft. Antalet företagskonkurser och den historiskt höga arbetslösheten indikerar dock att viss omstrukturering trots allt äger rum. Det dystra arbetsmarknadsläget, i kombination med en svag löne- och vinstutveckling, väntas även framgent bidra till en svag inhemska efterfrågan. Den förbättrade internationella konjunkturen nästa år får dock positivt genomslag på den privata konsumtionen och investeringarna.

Under prognosperioden väntas exporten bidra positivt till tillväxten, även om apprecieringen av yenen tidigare i år innebär en viss försämring av exportföretagens konkurrenskraft. Den framtida utvecklingen av företagens lagernivåer utgör en

stor osäkerhetsfaktor i prognosen. I år bedöms BNP minska med $0,5\%$ för att åter öka med $1,1\%$ 2003.

Övriga Asien

Efter att ha drabbats hårt av den globala avmattningen under förra året har de mindre, exportberoende, asiatiska ekonomierna återhämtat sig väl under inledningen av innevarande år. Uppgången har framför allt varit exportdriven. En fortsatt relativt stark export och ökad inhemska efterfrågan förutses bidra till god tillväxt även framöver. Kina och Indien, som under förra året höll uppe den sammantagna tillväxten för regionen, väntas fortsätta att utvecklas gynnsamt, framför allt till följd av en stark inhemska efterfrågan. Sammantaget för regionen väntas tillväxten uppgå till drygt 6% både 2002 och 2003.

Latinamerika

Den globala avmattningen och inhemska genererade problem i ett antal länder har påverkat regionen negativt. Situationen förvärras av krisen i Argentina, vilken i varierande grad fått återverkningar på hela regionen.

Krisen i den argentinska ekonomin har fördjupats till följd av bristen på strukturell reformer. Den ännu olösta bankkrisen och avsaknaden av en trovärdig växelkursregim har medfört höga realräntor, snabbt stigande inflation, ökande antal konkurser, rekordhög arbetslöshet och utflöde av kapital. BNP väntas falla kraftigt under 2002 och 2003.

Den svaga utvecklingen i den brasilianska ekonomin hämmas ytterligare av finansiell oro, till vilken osäkerhet kring den framtida ekonomiska politiken bidragit.

Den mexikanska ekonomin har däremot utvecklats relativt gynnsamt under inledningen av innevarande år främst till följd av ökade investeringar.

En återhämtning väntas i regionen som helhet under inledningen av nästa år, men osäkerheten kring utvecklingen är betydande. Sammantaget väntas BNP minska med $0,4\%$ i år för att sedan öka med $3,0\%$ 2003.

2.4 Utvecklingen i Ryssland, Polen och de baltiska länderna

Höga råvarupriser och en gynnsam rubelkurs bidrog till att Rysslands BNP ökade med 5,0 % i fjol. I år har konsumtionen bidragit till en fortsatt god tillväxt. Ett förbättrat företagsklimat och starka offentliga finanser har bromsat utflödet av privat kapital och medför även att den låga investeringsnivån bör kunna höjas framöver. Tillväxten förutses uppgå till 4,0 % 2002 och 4,2 % 2003.

I Polen fortsätter svaga offentliga finanser, höga realräntor och en rekordhög arbetslöshet att verka hämmande på tillväxten. Såväl den externa som den inhemska efterfrågan väntas emellertid successivt öka. Tillväxten förväntas uppgå till 0,8 % i år och 2,2 % nästa år.

Trots den globala konjunkturedgången växte de baltiska ekonomierna med runt 6 % förra året. En fortsatt stark inhemsk efterfrågan, ökad export och ett fortsatt inflöde av utländskt kapital väntas bidra till relativt god tillväxt även framöver. Tillväxten förutses sammantaget uppgå till drygt 4 % 2002 och 5 % 2003.

2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten

Till följd av den kraftiga globala konjunkturedgången och det stora fallet i världshandeln förra året försämrades förutsättningarna för den svenska exporten avsevärt. Världsmarknadstillväxten, dvs. den handelsviktade importefterfrågan för bearbetade varor som den svenska exporten möter, beräknas ha varit historiskt låga 0,2 % förra året. Det finns vissa tecken på att världshandeln stabiliserades under inledningen av innevarande år och mot bakgrund av den återhämtning i den globala konjunkturen som förutses väntas världsmarknadstillväxten öka med drygt 2 % i år och drygt 7 % nästa år.

2.6 Oljepriset

Efter att ha legat på en låg nivå under inledningen av året, steg priset på råolja kraftigt under förvåren. En viktig förklaring till det högre oljepriset har varit en ökad oro gällande utvecklingen i Mellanöstern. Fortsatt politisk osäkerhet bedöms leda till att den riskpremie som nu bi-

drar till ett högre oljepris kvarstår under resten av året och att priset på Brentolja uppgår till 26,5 US-dollar per fat i slutet av innevarande år. På längre sikt förutses både efterfrågan och utbudet kunna öka, varav det förstnämnda i något större utsträckning. Vid utgången av 2003 väntas oljepriset ligga på 25,5 US-dollar per fat.

3 Kapitalmarknaderna

Osäkerheten på finansmarknaderna tilltog åter under våren och sommaren. Det tog sig uttryck i fallande börskurser, vidgade kreditspreadar och sjunkande räntor. Sedan ett par år tillbaka har osäkerheten om företagens framtida vinstutveckling varit stor. Investerare har nedreviderat tidigare högt ställda vinstförväntningar och minskat sina placeringar i aktier. Avslöjanden om oegentligheter i främst amerikanska företags redovisning har fått investerarnas förtroende för aktiemarknaden att minska ytterligare. I stället för att investera i aktier har investerarna i ökad omfattning valt statsobligationer, med följd att marknadsräntorna har fallit till historiskt låga nivåer. Den minskade investeringsviljan har spridits utanför telekommunikations- och tekniksektorn och de ledande börserna har fallit till nivåer som inte setts sedan slutet av 1996. Även på kreditmarknaden har situationen stramats åt. Företag med oklar eller besvärlig finansiell situation har drabbats av ökade svårigheter att låna pengar och har inte fullt ut kunnat dra nytta av den allmänna räntenedgången. På valutamarknaden försvagades dollarn bl.a. till följd av den ökade osäkerheten om utvecklingen i den amerikanska ekonomin.

Den senaste tidens ekonomiska utveckling har ökat osäkerheten om styrkan i den internationella konjunkturåterhämtningen. Federal Reserve och Riksbanken förutses lämna styrräntorna oförändrade under resten av 2002 medan ECB förväntas sänka styrräntan med 25 punkter. För 2003 görs bedömningen att en återgång till neutral penningpolitik kommer att inledas.

Den kraftiga nedgången i marknadsräntorna innebär att räntorna i Förenta staterna fallit till de lägsta nivåerna sedan början av 1960-talet. Under förutsättning att situationen på de finansiella marknaderna inte försämras förutses marknadsräntorna dock att börja stiga framöver i takt med att konjunkturuppgången befästs.

Riksbanken inledde en åtstramning av penningpolitiken under våren med motiveringen att ett högt resursutnyttjande hotade Riksbankens inflationsmål. Börsnedgången och dess eventuella effekter på konsumtionen och företagets investeringar har dock fått Riksbanken att avvakta ytterligare höjningar. Riksbanken bedöms lämna styrräntan oförändrad under resten av 2002.

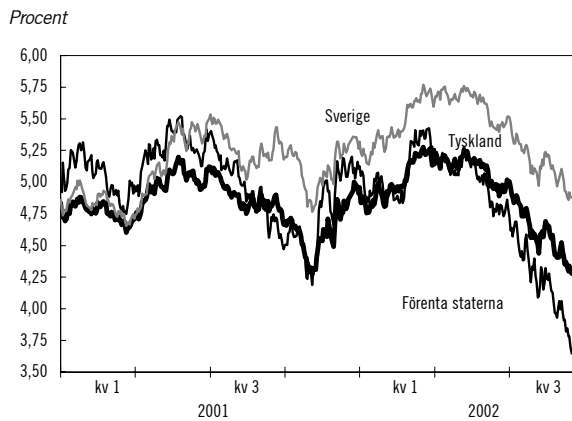
Kronförstärkningen avstannade då oron på de finansiella marknaderna ökade under sommaren. I takt med att situationen på de finansiella marknaderna stabiliseras och konjunkturuppgången får fäste förväntas kronan fortsätta att stärkas.

3.1 Utvecklingen i omvärlden

Historiskt låg räntenivå i Förenta staterna

Den negativa utvecklingen på finansmarknaderna under våren och sommaren kan bl.a. förklaras av minskad trovärdighet för redovisningen i främst amerikanska företag. Federal Reserve, den amerikanska centralbanken, som under våren ändrade sin riskbedömning och började förbereda sig på en åtstramning av penningpolitiken, gör nu åter bedömningen att riskerna överväger för en svagare ekonomisk utveckling. Den amerikanska styrräntan, som nu är 1,75 %, bedöms dock vara oförändrad i december 2002. Uppgången i den amerikanska konjunkturen bedöms emellertid fortsätta framöver och en åtstramning av penningpolitiken väntas under 2003. Styrräntan förväntas ha höjts till 3,00 % i december 2003. Sommarens negativa börsutveckling och ökad oro bland investerare har lett till sjunkande marknadsräntor. Detta efter en period av stigande räntor under vintern när framtidsförväntningarna var mer optimistiska. Amerikanska marknadsräntor har fallit mest dels till följd av att en snabbare återhämtning tidigare var prissatt på räntemarknaden och dels till följd av att det är främst amerikanska företag som drabbats av minskad trovärdighet. Den ökade risken för krig mellan USA och Irak har lett till ökad osäkerhet, inte minst för oljepriset och effekterna på världsekonomin, vilket påverkat utvecklingen på finansmarknaderna negativt. Den utdragna krisen i Argentina och ökad osäkerhet om utvecklingen i Brasilien har också påverkat de finansiella marknaderna negativt. Prognosen för den amerikanska 10-årsräntan är 4,20 % för december 2002. Marknadsräntorna förutses att vara låga fram till att osäkerheten på finansmarknaderna minskar och signalerna blir tydligare om att konjunkturen fortsätter att stärkas. I december 2003 bedöms den amerikanska 10-årsräntan vara 5,20 %.

Diagram 3.1 10-åriga statsobligationsräntor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige

Europeisk ränteutveckling i linje med Förenta staternas

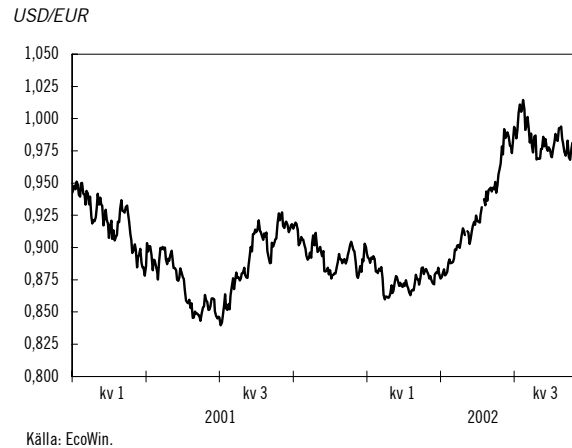
ECB, den europeiska centralbanken, väntas genomföra en sänkning av styrräntan med 25 punkter till 3,00 % under 2002. När tecknen på en internationell konjunkturuppgång blir tydligare under 2003 bedöms ECB inleda en åtstramning av penningpolitiken. Prognosen för refinansräntan är 3,75 % i december 2003.

Europeiska marknadsräntor har utvecklats ungefär i linje med marknadsräntorna i Förenta staterna och har också fallit kraftigt under våren och sommaren. Räntorna bedöms stiga framöver men väntas på sikt ligga något lägre än marknadsräntorna i Förenta staterna till följd av något lägre tillväxt jämfört med Förenta staterna. Prognosen för den tyska 10-årsräntan i december 2002 är 4,60 % och 5,10 % i december 2003.

Dollarförsvagning inledd

Dollarn, som stärkts kontinuerligt sedan mitten av 1990-talet, försvagades under våren och bedöms fortsätta att försvagas framöver. Den allt starkare dollarn var en följd av bl.a. omfattande inflöden av finansiellt kapital till Förenta staterna. Förväntningarna på de amerikanska aktie- och företagsobligationsmarknaderna var större än på de europeiska vilket ledde till finansiella flöden in i Förenta staterna. Dämpade förväntningar om en högre tillväxt jämfört med omvärlden minskar intresset för att investera i Förenta staterna. Det senaste årets företagsskandaler har minskat förtroendet för den amerikanska kapitalmarknaden vilket har gett åter-

verkningar på dollarn. Historiskt har förändringar i dollarkursen varit snabba och omfattande, både vid förstärkningar och försvagningar. Den förväntade tillväxten i Förenta staterna bedöms dock bli något högre än i t.ex. euroområdet vilket talar mot en kraftig försvagning av dollarn.

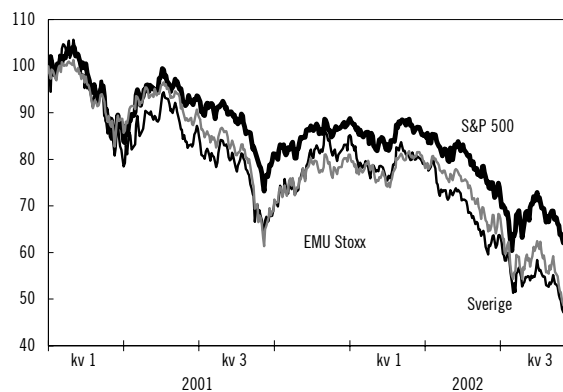
Diagram 3.2 Dollar mot euro

Börsutvecklingen en riskfaktor

De senaste årens negativa börsutveckling har fortsatt under 2002. Sedan nedgången på börserna inleddes i mars 2000 har Stockholmsbörsen (SAX-index) fallit med ca 67 % och amerikanska S&P500 index med ca 47 % t.o.m. september 2002. Under 2002 har krisen inom telekomsektorn fördjupats med följd att bl.a. aktiekursen i Ericsson fallit kraftigt. Stor effekt på börserna som helhet har det minskade förtroendet för främst amerikanska företag haft. Flera företag avslöjades med oegentligheter i redovisningen. Företagens syfte var att påverka resultatet positivt vilket innebär en högre värdering av företagets aktier. Förtroendekrisen fördjupades under sommaren med kraftiga och breda nedgångar på börserna som följd (se även faktaruta). Efter att merparten av ledningarna i amerikanska börsnoterade företag intygat för den amerikanska finansinspektionen (SEC) att det inte finns fler oegentligheter i företagets redovisningar har marknads förtroende till viss del återvänt. Börsutvecklingen och dess följdverkningar kvarstår dock som en av de främsta riskfaktorerna för konjunkturutvecklingen. Liksom tidigare är en förutsättning för en varaktig börsstabilisering att företagets vinstutveckling förbättras.

Diagram 3.3 Börsutvecklingen i Förenta staterna och Europa

Index 2000-12-29 = 100

Källa: EcoWin.

3.2 Modellberäkningar för kronan

Under den senaste femårsperioden har finansdepartementet, i likhet med ett antal andra bedömare, i prognoserna antagit att kronan skulle komma att stärkas snabbare och mer än vad den faktiskt gjort (se diagram 3.4). Analyser inom Finansdepartementet indikerar att kronan är undervärderad i ett medelfristigt perspektiv, dock i mindre omfattning än vad tidigare beräkningar visat.

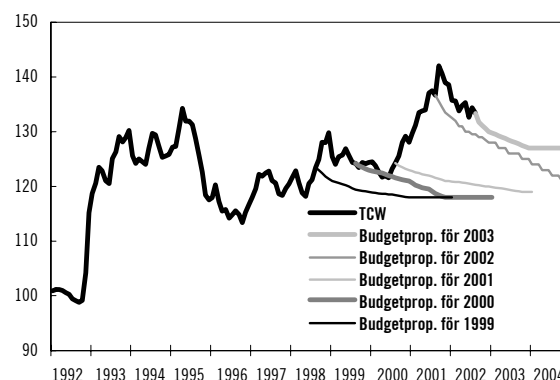
De nya beräkningarna är gjorda utifrån en real ansats där växelkursens reala jämviktsnivå bestäms av relativ produktivitetstillväxt, "terms of trade" och handelsbalansen. Den reala växelkursen mäter ett lands prisnivå jämfört med konkurrentländerna uttryckt i en gemensam valuta. Avvikelserna mellan kronans reala jämviktskurs och den faktiska reala växelkursen kan exempelvis bero på att olika finansiella flöden kortsiktigt har påverkat kronans utveckling.

Beräkningar av kronans jämviktskurs måste tolkas med försiktighet då de baseras på en rad osäkra antaganden. För att i någon mån minska osäkerheten skattas modellen under två olika långa tidsperioder. Resultaten tyder på att kronan var undervärderad med 4-9 procent första kvartalet 2002. Enligt diagram 3.5 har den reala effektiva växelkursen och dess beräknade jämviktsnivå följt varandra relativt väl på lång sikt. Försvagningen av jämviktsväxelkursen det senaste året beror framför allt på försämrade terms of trade. Det hänger bl.a. samman med den svaga prisutvecklingen inom telekomsektorn.

Jämviktsväxelkursen varierar över tiden i takt med att dess underliggande bestämningsfaktorer förändras. För att beräkna hur kronans jämviktskurs utvecklas framöver måste antaganden göras om den framtida utvecklingen av jämviktsväxelkursens bestämningsfaktorer och hur inflationen utvecklas i Sverige relativt omvärlden. En framskrivning av den beräknade nominella jämviktsväxelkursen med dessa variabler implicerar att den nominella jämviktsväxelkursen, mätt i TCW-index, ligger inom intervallet 125-132 vid slutet av år 2004.

Diagram 3.4 Kronans utveckling och finansdepartementets prognoser

TCW-index

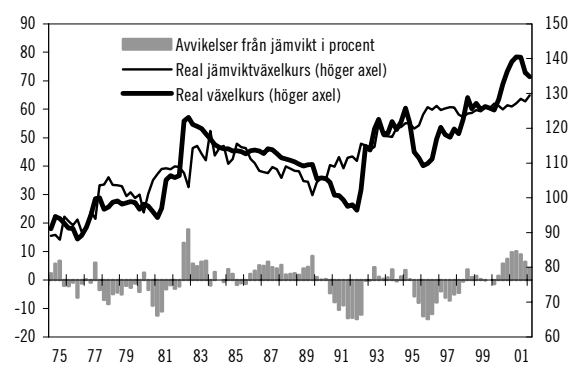

Källor: Ecowin och Finansdepartementet.

Diagram 3.5 Faktisk real växelkurs och beräknad real jämviktsväxelkurs

Procent

Index 1992 = 100

Källa: Finansdepartementet.

Anm.: Skattad period 1985:1-2002:1.

Tabell 3.1 Beräknad nominell jämviktskurs

Värde vid respektive års slut

	2002	2003	2004
TCW-index ¹	124	124	125
TCW-index ²	130	130	132
TCW-index ³	127	127	128

¹ Beräknad TCW-index skattad 1975:1-2002:1² Beräknad TCW-index skattad 1985:1-2002:1³ Genomsnittet av 1 och 2

Källa: Finansdepartementet.

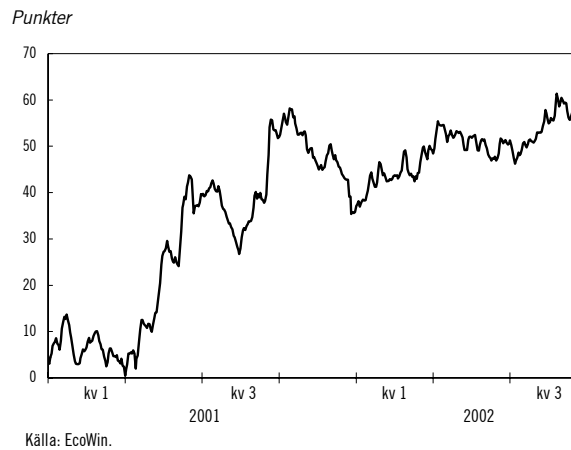
3.3 Sverige

Under våren genomförde Riksbanken två räntehöjningar om sammantaget 50 punkter till 4,25 % baserat på en bedömning att ett högt resursutnyttjande hotade inflationsmålet. Vid det första penningpolitiska mötet efter sommaren tonade Riksbanken ned riskerna bl.a. mot bakgrund av utvecklingen på de finansiella marknaderna och riskerna för en svagare internationell konjunkturutveckling. Prognosen för reporäntan i december 2002 är 4,25 %, dvs. oförändrad styrränta. Riksbanken bedöms strama åt penningpolitiken ytterligare ett steg nästa år och i december 2003 är prognosen 4,50 %. En höjning med 25 punkter anses vara tillräcklig, då det bedöms finnas lediga resurser som kan tas i anspråk och att inflationen därmed kan utvecklas i linje med inflationsmålet.

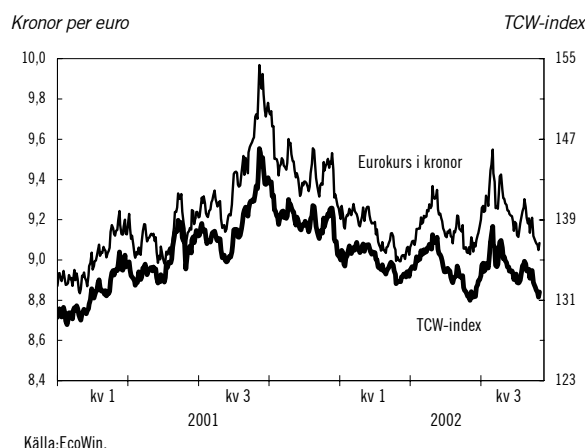
Svenska marknadsräntor har fortsatt att utvecklas i linje med den internationella ränteutvecklingen. Statsobligationer har varit attraktiva investeringar när börsutvecklingen bedömts som osäker, vilket givit fallande marknadsräntor. Svenska marknadsräntor bedöms stiga något när oron på finansmarknaderna minskar och konjunkturutvecklingen stabiliseras. Prognosen för den svenska 10-årsräntan i december 2002 är 5,10 % och i december 2003 5,40 %.

Ränteskillnaden mellan svenska och tyska marknadsräntor är fortfarande relativt stor. En förklaring är att osäkerheten på de finansiella marknaderna ökat. Riksbankens räntehöjningar under våren, vilka inte har motsvarats av höjningar från ECB, har också bidragit till att hålla uppe ränteskillnaden. Ränteskillnaden bedöms dock minska under prognosperioden vilket innebär att marknadsräntorna bedöms öka något mindre i Sverige framöver jämfört med omvärlden. Prognosen avseende räntedifferensen mellan den svenska och tyska 10-årsräntan är 50 punkter i december 2002 och 30 punkter i december 2003.

Diagram 3.6 Differens mellan 10-årig statsobligationsränta i Sverige och Tyskland

Kronans utveckling har varit något svagare än väntat under våren och sommaren vilket sannolikt är kopplat till den svaga börsutvecklingen och oron på de finansiella marknaderna. Den kraftiga kronförsvagningen mellan juni 2000 och september 2001 förklaras till stor del av finansiella faktorer, t.ex. den svaga börsutvecklingen och ökad diversifiering av institutionella placerares portföljer, men även strukturella faktorer såsom sämre framtidsutsikter för telekomindustrin har påverkat kronan. En förstärkning av kronan från rekordsvaga nivåer inleddes under hösten 2001. Från september 2001 till september 2002 har kronan stärkts från ca 146 till ca 132 mot det handelsviktade TCW-indexet. Sommarens försvagning av kronan bedöms vara tillfällig och kronan förutses att fortsätta stärkas under prognosperioden. Nya beräkningar, som redovisats i föregående avsnitt, indikerar att kronans undervärdering i ett medelfristigt perspektiv är mindre än vad som tidigare har antagits. Sammantaget görs bedömningen att kronan stärks till 131 mot TCW-index i december 2002 och till 127 i december 2003. I december 2004 prognoseras TCW-index till 127.

Diagram 3.7 Kronans växelkurs konkurrensvägt och mot euron

Stockholmsbörsen har fallit i linje med den internationella börsutvecklingen men hör till de börser som fallit mest under 2002. Från årsskiftet till slutet av september har Stockholmsbörsen (SAX-index) fallit med ca 44 %. Börsnedgången under sommaren har varit bred, dvs. flertalet branscher har drabbats, efter att tidigare varit koncentrerad till vissa branscher som t.ex. telekommunikation.

Betalningsbalansstatistik från Riksbanken visar att nettot av svenska placerares köp och försäljningar av utländska aktier och utländska placerares motsvarande handel i svenska aktier gett ett nettoutflöde motsvarande 52 miljarder kronor första halvåret 2002. Även placeringar i räntebärande värdepapper har gett ett nettoutflöde och sammantaget har portföljinvesteringar genererat ett nettoutflöde på motsvarande 84 miljarder kronor första halvåret. I viss mån påverkar dessa flöden kronan, i vilken omfattning beror på hur stor del av portföljinvesteringarna som valutasäkras. Summan av bytesbalans, kapitaltransfereringar, direkta investeringar och portföljaktier har historiskt visat viss korrelation med kronans utveckling. Under första halvåret 2001 gav detta mått ett negativt netto på 132 miljarder kronor, vilket kan ha bidragit till kronförsvagningen under 2001. Motsvarande mått första halvåret 2002 genererade ett positivt netto på 8 miljarder kronor.

Tabell 3.2 Betalningsbalansens finansiella poster

Flöden, miljarder kronor

	2001 ¹	2002 ¹
A. Bytesbalans	21,9	42,2
B. Kapitaltransfereringar	6,1	6,6
C. Finansiell balans	51,3	-102,4
Direkta investeringar	24,5	11,6
Portföljinvesteringar	-73,2	-83,8
Räntebärande värdepapper	111,2	-32
I svenska kronor	120,1	-21,5
I utländsk valuta	-8,9	-10,5
Aktier	-184,4	-51,9
Svenska	-164,9	-34,1
Utländska	-19,5	-17,8
Finansiella derivat	-29,5	2,9
Övrigt kapital	113,9	-19,1
Valutareservens förändring	15,6	-14,1
D. Restpost	-79,2	53,7

¹Avser perioden januari t.o.m. juni.

Källa: Riksbanken.

Tabell 3.3 Ränte- och valutakursantaganden

Värde vid respektive års slut

	2001	2002	2003	2004
Reporänta	3,75	4,25	4,50	4,50
6-månadersränta	3,74	4,50	4,90	4,60
5-årsränta	4,98	4,80	5,30	5,00
10-årsränta	5,35	5,10	5,40	5,20
10-årsdiff. Sverige-Tyskland	0,35	0,50	0,30	0,20
6 mån. EURIBOR	3,26	3,25	4,25	4,60
TCW-index	137	131	127	127

Källa: Finansdepartementet.

Ökad risk på de finansiella marknaderna

Förhållandena på de globala finansmarknaderna försämrades åter under sommaren 2002. Nedgången på aktiemarknaderna tog ny fart. Aktiekurserna har nu fallit tre år i rad, vilket är en ovanligt lång tid. Under det senaste halvåret har börsnedgången vidgats från att tidigare främst berört IT och telekombolag. Parallellt med börsnedgången har villkoren på kreditmarknaden stramats åt. Sammantaget innebär det att företagens genomsnittliga kapitalkostnad stigit och att det blivit svårare och dyrare för företag att skaffa kapital.

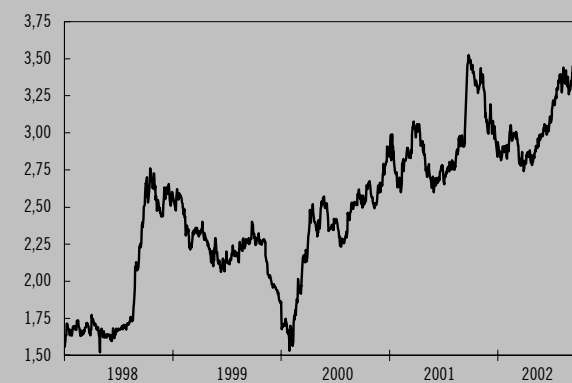
Nedgången på aktiemarknaden har flera förklaringar men en gemensam nämnare är att investerare har omprövat den positiva bild över världsekonomin utveckling och företagens vinstökningar som var förhärskande fram till början av år 2000. Förväntningarna på företagens vinstutveckling var alltför högt ställda. Många teleoperatörer i bl.a. Europa brottas med stora finansiella problem efter dyra företagsförvärv och höga licensavgifter. Det säkerhetspolitiska läget har också skärpts vilket ökat osäkerheten på de finansiella marknaderna. Trovärdigheten för främst amerikanska företag har minskat efter flera fall av redovisningsfusk och stora företag, såsom energihandelsföretaget Enron och teleoperatören WorldCom har gått i konkurs. Ett syfte med fusket har varit att skönmåla resultatet för att bibehålla en hög värdering på företaget. Dyra företagsförvärv i slutet av 1990-talet och fallande börskurser har belastat finanserna. Värdet på köpta företag har fallit kraftigt med stora nedskrivningsbehov och ansträngda balansräkningar som följd.

Finansiellt pressade företag hamnar lätt i en ond cirkel. Med låga aktiekurser minskar möjligheterna att få in pengar via aktiemarknaden. Sämre kreditvärdighet leder till att det blir dyrare och i vissa fall svårare att låna pengar på kreditmarknaden. Många företag är idag mer utsatta än tidigare vilket sammanhänger med att de har bytt finansieringsform från banklån till att i högre grad låna pengar via företagsobligationsmarknaden. På företagsobligationsmarknaden har räntan på obligationer utgivna av företag med låg kreditvärdering ökat samtidigt som det har blivit svårare att emittera nya lån. För att undvika akuta likviditetsproblem, bl.a. när obligationslån förfaller och skall betalas tillbaka har somliga företag, främst

amerikanska men även i viss utsträckning europeiska, tvingats vända sig till bankerna. Det är ofta förknippat med höga kostnader och stränga villkor. Inte sällan är lånen villkorade av företagets kreditvärdighet och innehåller krav på att sanera balansräkningen. Många företag har därför inte kunnat dra full nytta av den allmänna räntenedgången. För att stärka balansräkningen och minska beroendet av externa finansieringskällor prioriterar många företag i dag att amortera på sina lån, vilket minskar utrymmet att finansiera investeringar.

Amerikansk kreditspread

Procentenheter

Källa: EcoWin.

Det globala finanssystemet har i stort sett klarat påfrestningarna bra under det senaste året. En orsak är att kreditrisk, från att tidigare i huvudsak ha legat i banksystemet, nu har spridits till fler händer, bl.a. fonder och försäkringsbolag, dvs. kreditförlusterna hamnar inte bara i banksystemet. Det har skett genom bl.a. den tidigare nämnda övergången från banklån till marknadsupplåning. Vid några tillfällen, när en mängd negativ information kommit marknaden tillkänna under en begränsad tid, har korta tillfällen av extrem osäkerhet kunnat iakttas. Det har bl.a. tagit sig uttryck i stora prisrörelser, bristande funktionssätt och spridning av oro från en marknadsplats till en annan. Kreditmarknadens omstöpning med nya upplåningsformer och framväxten av bl.a. kreditderivat är i grunden något positivt och gör det på sikt billigare för företag att låna pengar. Det kan noteras att försäkringsbolagen har drabbats hårt under det senaste året och har en försvagad finansiell situation.

4 Utrikeshandel

Efter flera år av stora framgångar för svensk exportindustri sjönk varuexporten kraftigt 2001. Nedgången var till en början koncentrerad till IKT-produkter² och till den amerikanska marknaden, men drabbade efterhand allt fler sektorer och spred sig snabbt till den, för svenskt vidkommande, viktiga europeiska marknaden. Hittills i år har emellertid exporten ökat kraftigt. Det beror främst på att teleprodukt-, fordons-, och läkemedelsexporten utvecklats betydligt starkare än vad som förutsågs i 2002 års ekonomiska vårproposition. Även råvaruexporten har utvecklats bättre än tidigare väntat. Allt eftersom den internationella konjunkturen förbättras och industriproduktionen och resursutnyttjandet stiger i omvärlden väntas efterfrågan på svenska exportvaror öka. Under återstoden av året bedöms därför varuexporten fortsätta att stiga, om än i något långsammare takt än under årets första del. Nästa år beräknas världsmarknadstillväxten närma sig den historiska genomsnittsnivån och svensk export prognoseras då öka med 6,4 %, jämfört med 5,3 % 2002.

Importen av varor utvecklades mycket svagt i fjol. Efterfrågan på importerade varor har dock börjat stiga under första halvåret i år. Varuexporten visade på en överraskande stark utveckling i inledningen av året, och under andra kvartalet ökade även hushållens konsumtion, vilket bidrog till en ökning av varuimporten. Däremot har lageravvecklingen fortsatt inom industrin samt i viss mån även inom handeln, vilket håller tillbaka företagets behov av att importera varor. Dessutom har maskininvesteringarna, som i hög grad påverkar varuimporten, utvecklats svagt hittills i år. Då importinnehållet i exporten är stort väntas varuimporten återhämta sig i takt med att den internationella konjunkturen förbättras och industriproduktionen stiger. Utvecklingen stöds dessutom av att importpriserna väntas sjunka från dagens höga nivåer i takt med att den svenska kronan fortsätter att stärkas.

Sveriges tjänstehandel påverkades inte i någon större utsträckning av den internationella konjunkturedgången under föregående år utan

tjänstebalansen bidrog med 0,7 procentenheter till tillväxten. I förhållande till industrikonjunkturen framstår tjänstekonjunkturen snarast vara något fördröjd, vilket bekräftas av att såväl tjänsteexporten som tjänsteimporten har minskat tydligt under inledningen av innevarande år. Försvagningen i tjänstehandeln antas förvisso fortsätta under återstoden av året, men i takt med att turistnäringen och efterfrågan på företagstjänster återhämtar sig torde tjänstehandeln åter uppvisa goda ökningstakter. Tjänstebalansens bidrag till BNP-tillväxten väntas bli en tiondel i år, för att därefter sänka tillväxten med två tiondelar 2003.

Tabell 4.1 Export och import av varor och tjänster

	Mdkr	Procentuell volymutveckling	
	2001	2002	2003
Varuexport	779	5,3	6,4
Bearbetade varor ¹	664	5,1	7,2
Tjänsteexport	228	-1,4	5,6
Total export	1007	2,3	6,2
Varuimport	640	2,3	8,1
Bearbetade varor ¹	508	2,8	9,4
Tjänsteimport	240	-2,5	7,1
Total import	880	1,0	7,8

¹ Varugrupperning enligt SNI.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

4.1 Varuexport

Svensk export har skördat stora framgångar sedan krisåren i början av 1990-talet. Understödd av en god internationell efterfrågan på IKT-produkter, tillsammans med en fördelaktig industriell bas och ett gott konkurrensläge ökade exporten av bearbetade varor i genomsnitt med 11,5 % årligen mellan 1994 och 2000. Under samma period uppgick den genomsnittliga världsmarknadstillväxten till 9,4 % per år. Med andra ord ökade de svenska marknadsandelarna med drygt 2 % per år. Föregående år bröts emellertid denna positiva trend då svensk export av bearbetade varor sjönk med 4,4 % samtidigt som världsmarknadstillväxten steg marginellt.

Sammansättningen förvärrade nedgången 2001

Under föregående år dämpades industrikonjunkturen markant på de viktigaste export-

² IKT refererar till informations- och kommunikationsteknik.

marknaderna. Även om avmattningen, åtminstone inledningsvis, var koncentrerad till IKT-sektorn, drabbades också exportefterfrågan på flertalet produkter från traditionell svensk verkstads- och basindustri relativt hårt.

Teleprodukter har under en längre period blivit allt viktigare för svensk export och tillväxt. I början av 1990-talet var teleprodukternas andel av den totala exporten ca 5 %, medan den i slutet av 2000 uppgick till ca 15 %. Efter att exporten av teleprodukter under 2001 minskade med 34 % föll dock andelen tillbaka till 10 %. Den kraftigt fallande internationella efterfrågan på teleprodukter var följaktligen den främsta anledningen till att varuexporten minskade med 4,4 % föregående år. Exklusive teleprodukter steg varuexporten med nästan en procent. Till följd av den svaga kronan bedömde många utländska importörer priserna på svenska råvaror och råvarunära produkter som fördelaktiga. Följaktligen var det exporten av livsmedel, förädlad trämassa, sågade trävaror samt stålprodukter som ökade i snabb takt.

Statistiska centralbyråns (SCB:s) utrikeshandelsstatistik understryker att den internationella konjunkturavmattningen under föregående år förvisso drevs av utvecklingen i Nordamerika, men för svenskt vidkommande var det den svaga exportefterfrågan från EU-området som hade mest negativ inverkan på exporttillväxten. Handeln med våra grannländer Norge och Danmark bidrog dock positivt.

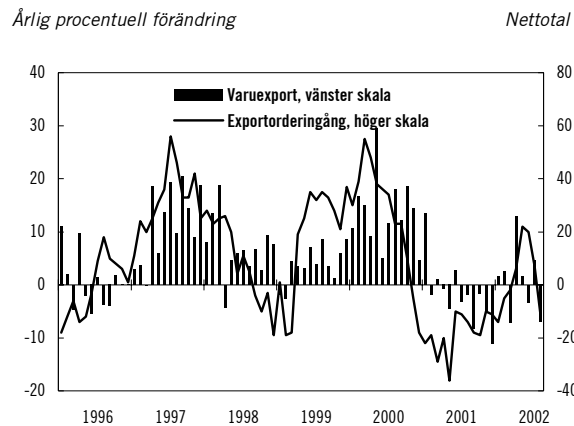
Varuexporten bedöms öka 2002 och 2003

Mot bakgrund av indikationerna från Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer, svag ordergång och sjunkande varuhandel, bedömdes exporten i vårpropositionen vara fortsatt svag under första halvåret i år. Utfallen har sedan dess varit anmärkningsvärt starka. Enligt nationalräkenskaperna (NR) steg exporten med 6,8 % under första halvåret 2002 jämfört med andra halvåret i fjol. Utvecklingen var särskilt god inom fordons-, läkemedels- och teleproduktexporten.

Den internationella efterfrågan bedöms fortsätta öka även framdeles, om än i något lägre takt än vad som tidigare antagits. I Förenta staterna fortsätter visserligen hushållens konsumtion att öka, men det saknas ännu entydiga tecken på en återhämtning i investeringarna, något som understryks av det historiskt låga kapacitets-

utnyttjandet inom industrin. Efterfrågan på såväl konsumtions- som investeringsvaror är fortfarande relativt svag i både Japan och Europa. En försiktig återhämtning förutses dock äga rum under prognosperioden. Utsikterna för ekonomierna i Latinamerika förmörkas av internationella investerares oro avseende den politiska situationen i Brasilien och de allt mer synliga spridningseffekterna från den ekonomiska krisen i Argentina. Kina och övriga asiatiska tillväxtekonomier utvecklas emellertid väl.

Diagram 4.1 Varuexport och exportordergång

Inledningsvis antas den internationella efterfrågan riktas mot konsumtionsvaror, men i samband med att resursutnyttjande och industriproduktion stiger i omvärlden förväntas efterfrågan på insats- och investeringsvaror öka. Dessa varor utgör traditionellt merparten av svensk export. Sammantaget beräknas importefterfrågan på svenska exportmarknader, dvs. världsmarknadstillväxten, öka med 2,1 % i år och 7,4 % nästa år. Svensk konkurrenskraft understöds av en förhållandevis svag växelkursnivå, vilket tillsammans med den gynnsamma svenska exportsammansättningen bidrar till att upprätthålla marknadsandelarna relativt väl.

Trots att exporten av teleprodukter har varit överraskande stark under årets första del tyder det mesta på att efterfrågan på dessa varor kommer att vara svag under prognosperioden. Flera företag har i olika sammanhang indikerat att återhämtningen på teleproduktmarknaden låter vänta på sig, en bild som för övrigt stämmer väl överens med den som framkommer i KI:s barometer för teleproduktindustrin.

Exporten av varor bedöms sammantaget öka med 5,3 % i år och 6,4 % nästa år.

Varuexporten under kalkylåren

För kalkylåren är osäkerheten om utvecklingen naturligtvis betydande, och beräkningarna baseras i hög grad på antaganden avseende bl.a. trendmässig tillväxt.

Trots att den internationella konjunkturen fortsätter att förbättras efter 2003, med ökad efterfrågan av investerings- och insatsvaror som följd (inklusive teleprodukter), antas Sverige tappa marknadsandelar. Det beror på att det historiska mönstret tyder på att världsmarknadstillväxten vid oförändrad växelkurs överstiger svensk exporttillväxt. Under kalkylåren beräknas varuexporten öka med ca 6 %.

Svag exportprisutveckling under prognosperioden

Den kraftiga växelkursförsvagningen torde vara den främsta anledningen till att exportpriserna, det vill säga svenska exportföretags priser uttryckta i svenska kronor, steg något under föregående år. Svenska exportörer utnyttjade följaktligen kronförsvagningen till att höja priserna. Att exportprisökningen ändå blev tämligen låg kan hänföras till att exportpriserna på teleprodukter sjönk kraftigt under fjolåret.

Trots att kronan förutses stärkas under prognosperioden bedöms relativpriserna förbättras marginellt i år för att sedan försämrans något under 2003. Ett starkt konkurrenstryck inom tillverkningsindustrin i allmänhet och teleproduktindustrin i synnerhet kommer att verka för en återhållsam total prisutveckling. För att begränsa effekten på konkurrensförmågan väljer många företag också att sätta priserna direkt i utländsk valuta, utan att beakta växelkursen.

4.2 Varuimport

Importen av varor till Sverige minskade i fjol med 6,2 %, vilket var en betydligt svagare utveckling än förväntat mot bakgrund av hur den inhemska efterfrågan, och därmed behovet av importerade varor, utvecklades.

Första halvåret i år minskade importen av varor med 1,6 % jämfört med första halvåret

2001 enligt nationalräkenskaperna. Trots att nivån alltså är låg har varuimporten börjat återhämta sig. I jämförelse med varuexportens utveckling är importutvecklingen dock fortfarande förhållandevis svag. Bland annat vände exporten av teleprodukter kraftigt upp i början av året. Importen av teleprodukter ökade visserligen också under årets två första kvartal, men långt ifrån i samma omfattning som exporten. Jämfört med första halvåret i fjol har teleproduktimporten minskat med 26 %.

Industrikonjunkturen har uppvisat tilltagande styrka under första halvåret i år. Samtidigt har industrins lageravveckling fortsatt, vilket dämpat företagets behov av att importera insatsvaror från andra länder. Även inom handeln har det pågått en viss lageravveckling vilket verkat återhållande på importen av konsumtionsvaror. Hushållens konsumtion ökade dock under årets första hälft, framför allt under det andra kvartalet, vilket har bidragit positivt till importutvecklingen. Det var främst bilkonsumtionen och sällanköpsvaruhandeln som ökade och det är varor som till stor del importeras.

Under fjärde kvartalet i fjol och första kvartalet i år stärktes den svenska kronan och importpriserna, som ökat stadigt sedan mitten av 2000, började vända ned. Under våren avtog dock apprecieringstakten. Den fortsatt relativt svaga kronan och höga importpriser är faktorer som påverkat importen negativt. Det kan inte uteslutas att en viss substitution från importerade till inhemskt producerade varor har ägt rum.

Ökande varuimport förväntas främst under 2003

Efter en god utveckling under första halvåret väntas varuexporten öka långsammare under andra halvåret i år för att sedan få upp farten igen nästa år. Detta verkar återhållande även på varuimporten under resterande delen av innevarande år. I likhet med varuexporten väntas även industriproduktionen gå mot en svagare ökning under hösten. Därefter väntas industriproduktionen åter ta fart och växa i god takt under 2003 då efterfrågan på svenska varor utomlands återhämtar sig. Maskininvesteringarna, som hittills i år varit förhållandevis svaga, väntas även de komma igång mot slutet av innevarande år. Lageravvecklingen bedöms vara avslutad inom kort och de delar av hushållens konsumtion som till stor del importeras bedöms fortsätta att utvecklas positivt. Allt detta, i kombi-

nation med en förväntad förstärkning av kronan som kommer att göra det billigare för svenska företag att importera utländska varor, talar för en starkare utveckling av varuimporten under nästa år.

Sammantaget förväntas varuimporten, efter en något dämpad utveckling under andra halvåret i år, öka i god takt fortsättningsvis under prognosperioden. Importen av varor bedöms öka med 2,3 % i år för att nästa år öka med 8,1 %.

4.3 Tjänstehandel

Den svaga kronan har gjort Sverige till ett attraktivt turistmål, samtidigt som svenskars turistande i utlandet blivit dyrare. Följaktligen var också nettoexporten av resevaluta den främsta förklaringen till att tjänstehandeln föregående år bidrog positivt till BNP för första gången sedan 1994. Mot bakgrund av den internationella konjunkturförsvagningen under 2001 minskade exporten och importen av transporttjänster och andra företagsrelaterade tjänster såsom marknadsföring, rådgivning och liknande.

Utfallen hittills i år indikerar att tjänstehandeln försvagas innevarande år, även om nettoeffekterna antas bli små. Terrorattackerna i september 2001 har hittills haft en avgjord negativ inverkan på resandet, men denna bedöms klinga av under andra halvåret i år. Den förväntat starkare växelkursen kommer däremot att medföra en uthålligt negativ inverkan på nettoexporten av resevaluta, då utlänningars turistande i Sverige blir dyrare samtidigt som det blir mer fördelaktigt för svenskar att resa utomlands. I takt med att den internationella konjunkturen förbättras bedöms efterfrågan på transport- och andra företagsrelaterade tjänster förbättras.

Sammantaget prognoseras därför tjänstehandelns netto att förbättras marginellt under innevarande år, för att sedan försämrans något under 2003.

4.4 Bytesbalans

Bytesbalansen har, till följd av en relativt starkare export än import, utvecklats gynnsamt i år. Bytesbalansen bedöms också fortsätta stärkas under prognosperioden för att därefter stabil-

iseras under kalkylåren. Den förbättrade bytesbalansen beror framförallt på att handelsbalansens överskott väntas öka under 2002 och 2003, och i viss utsträckning på att importpriserna antas stiga långsammare än exportpriserna under nästa år. Dessutom antas kapitalavkastningen bli mindre negativ vartefter landets finansiella nettoställning stärks och räntenettet därmed förbättras. Den prognoserade förstärkningen av växelkursen bidrar också positivt till kapitalavkastningen eftersom amortering på skulder i utländsk valuta blir billigare.

Det finansiella sparandet, vilket utgörs av bytesbalansen och kapitaltransfereringarna, beräknas minska som andel av BNP, från 3,4 % 2001 till 3,2 % 2002, för att sedan öka till 3,6 % 2003 och därefter stabiliseras under kalkylåren.

Tabell 4.2 Bytesbalans

Miljarder kronor, löpande priser, där ej annat anges

	2001	2002	2003
<i>Handelsbalans</i>	140,8	146,3	156,1
% av BNP	6,5	6,5	6,6
Varuexport	786,5	804,7	848,9
Varuimport	645,7	658,4	692,9
<i>Tjänstebalans</i>	-9,8	-12,0	-11,3
Transport	17,1	14,4	14,5
Resevaluta	-27,4	-19,1	-16,7
Övriga tjänster	0,5	-7,4	-9,2
<i>Löner</i>	-2,1	-2,0	-2,3
<i>Kapitalavkastning</i>	-26,6	-30,5	-24,0
Räntor	-61,1	-65,0	-60,0
Direktinvesteringar	35,0	32,5	35,0
Portföljaktier	-0,5	2,0	1,0
<i>Löpande transfereringar</i>	-33,4	-28,9	-33,2
Bytesbalans	68,8	73,0	85,2
Kapitaltransfereringar	5,0	0,0	0,0
Finansiellt sparande¹, % av BNP	3,4	3,2	3,6

Anm: Bytesbalansen visas enligt Riksbankens definition.

¹ Finansiellt sparande utgörs av bytesbalansen och kapitaltransfereringar.

Källor: Riksbanken och Finansdepartementet.

BNI

Bruttonationalinkomsten, BNI, erhålls genom att till BNP i löpande priser addera svenskars inkomster från utlandet (t.ex. löner och utdelning på utländska aktier) och dra ifrån utländska medborgares inkomster i Sverige. BNI ligger till grund för bl.a. biståndsanslag och avgiften till EU. Till följd av att ränte-

betalningarna till utlandet fortfarande är höga är Sveriges BNI ca 30 miljarder lägre än BNP, även om skillnaden beräknas minska framöver.

Tabell 4.3 Bruttonationalinkomst

Miljarder kronor, löpande priser

	2001	2002	2003	2004
BNP	2167	2249	2366	2484
Primära inkomster ¹	-35	-32	-27	-24
BNI	2133	2217	2339	2460

¹ Kapitalavkastning, löner, subventioner och skatter netto gentemot utlandet.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

5 Näringslivets produktion

En svagare internationell och inhemsk efterfrågan medförde att näringslivets produktion ökade med endast 1,2 % förra året, vilket är betydligt lägre än den genomsnittliga tillväxttakten de senaste 20 åren.

Under inledningen av innevarande år steg produktionen inom näringslivet kraftigt. Det var främst industriproduktionen som utvecklades starkt.

Tabell 5.1 Näringslivets produktion

Procentuell volymförändring

	2001	2002	2003	2004
Jord- och skogsbruk, fiske	-0,8	-1,2	1,2	-
Industri	-0,8	2,5	4,0	3,6
El-, gas-, värme- och vattenverk	6,4	-2,0	1,0	-
Byggindustri	3,7	0,2	2,3	-
Tjänstesektorer	1,7	2,6	2,5	-
Summa näringsliv¹	1,2	2,2	2,8	3,0

¹ Exklusive ofördelade banktjänster.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Produktionen i näringslivet bedöms öka svagt under slutet av innevarande år för att växa starkare nästkommande år. Ett fortgående behov av att avveckla lager samt en svag investeringskonjunktur gör att efterfrågan på industriprodukter förutses vara begränsad under hösten. Först nästa år väntas en återhämtning i takt med att efterfrågan på svenska exportvaror stiger när det internationella konjunkturläget förbättras, investeringskonjunkturen stärks och lageravvecklingen är avslutad.

Tjänsteproduktionen hålls den närmaste tiden tillbaka av den låga industriproduktionen. Nästa år, när hushållens och industriföretagens efterfrågan på tjänster växer starkare, bedöms tjänsteproduktionen öka i god takt.

Utvecklingen inom byggnadsverksamheten bedöms bli svag i år för att sedan återhämta sig betydligt nästa år. Svaga industriinvesteringar och förseningar i utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefonnät påverkar byggandet negativt medan framför allt bostadsbyggandet ökar och bidrar till att stärka byggkonjunkturen. Fortsatt stärkt bostadsbyggande, ökade resurser för infrastruktursatsningar samt ökade statliga bygginvesteringar väntas leda återhämtningen framöver.

Sammantaget väntas produktionen inom näringslivet öka med 2,2 % i år och med 2,8 % nästa

år. Under kalkylåret 2004 förutses näringslivets produktion växa med 3 %.

Produktiviteten i näringslivet ökade totalt med endast 0,5 % i fjol. Produktivitetens utvecklingen var negativ i tjänstesektorerna och förhållandevis svag i industrin. Under inledningen av innevarande år har produktiviteten i näringslivet tilltagit genom att produktionen har ökat samtidigt som antalet arbetade timmar har minskat. Även om produktionen i näringslivet väntas utvecklas svagt under slutet av året bedöms antalet arbetade timmar fortsätta att minska, vilket därmed medför en fortsatt hög produktivitetens utveckling. Nästa år förutses antalet arbetade timmar öka svagt samtidigt som produktionen växer i god takt. Därmed fortsätter produktivitetens utvecklingen att vara förhållandevis hög. Produktiviteten i näringslivet förutses öka med 3,3 % i år och med 2,5 % nästa år.

5.1 Industri

Produktionen tar fart nästa år

Den svaga industrikonjunkturen i Sverige 2001 var till stor del en följd av den internationella konjunkturedgången. Förra året minskade industriproduktionen med 0,8 %. Efterfrågan på varor från informations- och kommunikationstekniksektorn, IKT-sektorn, var särskilt svag, vilket drabbade Sverige hårt. Även det inhemska konjunkturläget bidrog till en lägre industriproduktion. Produktionen hölls bland annat tillbaka av en lagerjustering efter en tidigare ofrivillig lageruppbyggnad.

Första halvåret i år var tillväxten i industriproduktionen oväntat stark, särskilt med tanke på den svaga investeringsutvecklingen och lageravvecklingen under inledningen av året. Efterfrågan var däremot stor från exportindustrin då varuexporten växte starkt under årets inledning. Produktionen tog fart inom såväl insatsvaruindustri som investeringsvaruindustri. Efterfrågan på massa och papper, motorfordon samt läkemedel var hög. Produktionen inom teleproduktindustrin har under första halvåret minskat med ca 5 % i förhållande till samma period förra året.

I Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer förefaller konjunkturläget åter ha försämrats något för industrin som helhet och framför allt för teleproduktindustrin.

Inköpschefsindex³ tyder, i likhet med KI:s barometer, på att återhämtningen av industrikonjunkturen under inledningen av året nu till viss del stannat av.

Industrins investeringar förutses minska i år för att öka nästa år, vilket håller tillbaka industriproduktionen i år. Exporten bedöms utvecklas enligt samma förlopp, exportökningen väntas bli svag under hösten medan den stärks nästa år då det internationella konjunkturläget förbättras och efterfrågan på svenska varor stiger. Lageravvecklingen väntas fortgå ytterligare en tid, vilket också medför en lägre efterfrågan på industri-varor.

Sammantaget förväntas industriproduktionen öka svagare under hösten än under inledningen av året för att ta fart igen nästa år. Industriproduktionen prognoseras att öka med 2,5 % 2002 och med 4,0 % 2003.

Tabell 5.2 Nyckeltal för industrin

Procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003
Produktionsvolym	6,9	-0,8	2,5	4,0
Arbetskraftskostnad	4,1	3,9	4,0	3,5
Produktivitet	5,4	1,6	5,3	3,4
Enhetsarbetskostnad (ULC)	-1,2	2,3	-1,2	0,1
ULC i 11 OECD-länder ¹	-1,1	1,5	1,1	0,9
ULC i 11 OECD-länder ¹ , SEK	-0,1	10,8	-1,6	-2,5
Relativ ULC, SEK	-1,1	-7,7	0,4	2,7
Vinstmarginal	-0,6	-1,8	-0,5	0,1
Bruttoöverskottsandel ²	34,4	29,8	28,8	29,1

¹ 11 OECD-länder avser Kanada, Förenta staterna, Japan, Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Storbritannien, Tyskland, Danmark och Norge.

² Avser bruttoöverskottet som andel av förädlingsvärdet till faktorpris.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Produktivitetstillväxten inom industrin var 1,6 % 2001, vilket är en betydligt svagare tillväxttakt än de föregående åren. Under förra året drog industriföretagen ner sin produktion till följd av det svaga efterfrågeläget och personalstyrkan anpassades endast till viss del. Dessutom bidrog inte teleproduktindustrin längre till att höja produktivitetstillväxten.

Under inledningen av året har produktiviteten inom industrin utvecklats starkare än väntat. Dels var produktionen hög, dels minskade antalet arbetade timmar. Produktivitetstillväxten

bedöms inte bli lika stark under slutet av året eftersom produktionen förutses utvecklas svagare och neddragningen av sysselsättningen inte fortsätter i lika snabb takt som tidigare.

Nästa år bedöms sysselsättningen i industrin öka svagt. Samtidigt stiger produktionsvolymen i god takt och därmed bibehålls produktivitetstillväxten på en förhållandevis hög nivå.

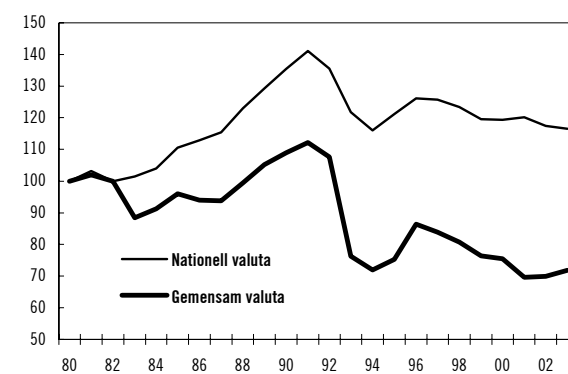
Sammantaget förutses produktiviteten inom industrin växa med 5,3 % i år och med 3,4 % nästa år.

Fortsatt god konkurrenskraft för svensk exportindustri

Enhetsarbetskostnaden i industrin steg med drygt 2 % förra året, vilket till stor del beror på den svaga produktivitetstillväxten som inte fullt ut kompenserade de stigande arbetskraftskostnaderna. I år förutses den höga produktivitetstillväxten medföra att enhetsarbetskostnaden sjunker. Nästa år väntas arbetskraftskostnaderna och produktiviteten utvecklas i ungefär samma takt och enhetsarbetskostnaden blir därför i stort sett oförändrad.

Diagram 5.1 Industrins enhetsarbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 11 OECD-länder

Index 1980=100

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Enhetsarbetskostnaden i Sverige har de senaste åren utvecklats i ungefär samma takt som i våra konkurrentländer, mätt i nationell valuta. Begränsade löneökningar och god produktivitetstillväxt har inneburit måttliga kostnadsökningar både i Sverige och i våra viktigaste konkurrentländer. Enhetsarbetskostnaden i nationell valuta bedöms även framöver utvecklas i ungefär samma takt i Sverige som i våra konkurrentländer. Den svenska kronan har försvagats betydligt de senaste åren, vilket inneburit att den relativa

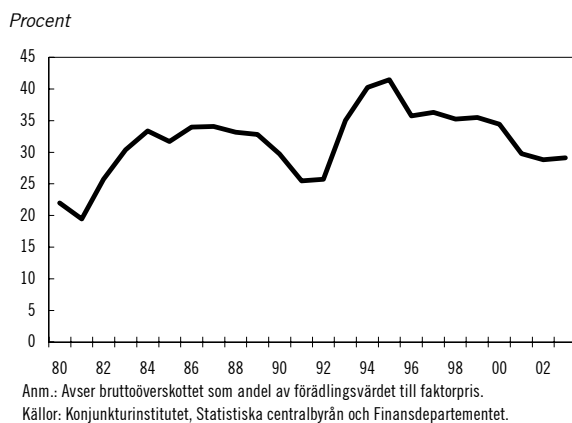
³ Inköpschefsindex publiceras av FöreningsSparbanken och Organisationen för Inköp och Logistik (I&L).

enhetsarbetskostnaden, mätt i gemensam valuta, har fallit kraftigt. Därmed har svensk konkurrenskraft förstärkts. Nästa år väntas den förutsedda kronförstärkningen leda till att den relativa enhetsarbetskostnaden stiger i gemensam valuta. Trots det bedöms den svenska industrins konkurrensläge vara gott.

Lönsamheten i svensk industri stabiliseras

Den kraftiga deprecieringen av kronan under förra året medförde att företagens kostnader för att importera insatsvaror steg kraftigt. Dessutom steg enhetsarbetskostnaden relativt mycket då produktivitetstillväxten var låg. Till följd av det svaga konjunkturläget höjde företagen inte priserna i linje med kostnadsökningarna och företagens vinstmarginaler sjönk.

Diagram 5.2 Industrins bruttoöverskottsandel

Importpriserna på insatsvaror har sjunkit under inledningen av året, en utveckling som väntas fortsätta under slutet av innevarande år och under nästa år. Den höga produktivitetstillväxten förutses leda till att enhetsarbetskostnaden sjunker i år och är i stort sett oförändrad nästa år. Företagen bedöms inte kunna höja sina priser på hemmamarknaden i någon större utsträckning förrän i slutet av nästa år då konjunkturläget förbättras påtagligt. Dessutom innebär den väntade apprecieringen av kronan att företagen på exportmarknaden måste sänka sina priser för att inte förlora konkurrenskraft.

Sammantaget väntas marginalerna i industrin som helhet fortsätta att minska i år, medan de beräknas vara så gott som oförändrade nästa år.

Industrins bruttoöverskottsandel⁴ sjunker till ca 29 % i år och ligger kvar på den nivån även 2003.

5.2 Byggnadsverksamhet

Den totala byggnadsverksamheten, dvs. bygginvesteringar och byggreparationer, har uppvisat en stadig volymökning på över 2 % per år sedan 1998. Utvecklingen i år väntas dock bli betydligt sämre. Enligt KI:s månadsbarometer för september fortsatte byggandet att minska liksom det har gjort sedan förra hösten. Företagen ger i barometern också uttryck för ett stort missnöje vad gäller orderläget samtidigt som de anger att personalneddragningar har genomförts. Sedan fjärde kvartalet i fjol är det efterfrågeläget snarare än bristande tillgång på arbetskraft som hindrar företagen från att expandera. Branschen räknar med att byggandet stabiliseras framöver men såväl sysselsättningen som priserna på lämnade anbud bedöms falla ytterligare. Oroväckande för byggnadsverksamheten är också att arkitekterna påvisar svagt orderläge och förväntar sig kraftigt minskad ordergång framöver. Läget hos arkitekterna är vanligtvis en bra indikator för byggandet ett till två år framåt i tiden.

Industrins investeringar väntas falla i år. Dessutom har utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefonnät försenats i jämförelse med de ursprungliga planerna, vilket påverkar näringslivets byggande negativt. Såväl produktion som investeringar i kommersiella lokaler i tjänsektorn beräknas utvecklas svagt i år, vilket bl.a. den svaga ordergången till arkitekter antyder. En faktor som däremot bidrar till att stärka byggkonjunkturen är att bostadsbyggandet bedöms fortsätta att öka under prognosperioden. En hög prisnivå på andrahandsmarknaden och hushållens starka ekonomiska situation, bland annat till följd av kraftigt stigande disponibla inkomster i år, väntas medföra att framför allt nybyggnationer av bostäder ökar. Även det statliga bidraget till byggande av hyresrätter samt stöden till studentbostäder och ekologiskt byggande väntas stimulera bostadsbyggandet framöver. Ökade resurser har avsatts för infrastruktursats-

⁴ Bruttoöverskottsandelen visar driftsöverskottet i förhållande till förädlingsvärdet till faktorpris, dvs. industrins vinstandel.

ningar och statens bygginvesteringar väntas således komma att öka under prognosperioden.

Ett växande problem inom byggsektorn som bedöms ha en återhållande inverkan på byggan- det är de kraftigt stigande produktionskostna- derna för framför allt flerbostadshus. Enligt pre- liminära uppgifter från SCB uppgick produ- ktionskostnaderna för flerbostadshus (efter av- drag för bidrag) förra året till 19 600 kr per kva- dratmeter, vilket motsvarar en ökning med 20 % från året innan. Mellan 1996 och 2001 ökade produktionskostnaderna med sammanlagt drygt 65 %. En orsak till denna utveckling kan bl.a. vara att ett fåtal stora företag dominerar mark- naden samt att delar av den svenska byggmark- naden endast i begränsad omfattning är utsatt för internationell konkurrens.

Sammantaget beräknas den totala byggverk- samheten öka med måttliga 0,8 % i år. Då akti- viteten i ekonomin ökar nästa år bedöms bygg- konjunkturen komma att stärkas betydligt och den totala byggverksamheten förväntas kunna öka med nära 5 %.

Tabell 5.3 Byggnadsverksamhet

	Miljarder kronor 2001	Procentuell volymförändring		
		2001	2002	2003
Bygginvesteringar	135	1,2	0,7	6,9
Näringslivet	60	-4,4	-3,9	3,1
Myndigheter	29	3,1	3,2	5,7
Bostäder	46	8,3	5,1	12,1
Reparationer och underhåll	80	3,6	1,0	1,0
Totalt	215	2,1	0,8	4,8

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

5.3 Tjänstesektorer

Produktionen inom tjänstesektorerna ökade med endast 1,7 % 2001. Efterfrågan på både hushålls- och industrinära tjänster var svag.

Under första halvåret i år har produktionen i tjänstesektorerna ökat med nästan 2 % i förhål- lande till första halvåret förra året. Tjänstepro- duktionen har stigit inom stora delar av tjänste- sektorerna, som exempelvis inom handel, före- tagstjänsteverksamhet och hushållstjänsteverk- samhet.

I år bedöms produktionen i tjänstesektorerna öka med 2,6 %. Under hösten väntas emellertid efterfrågan på industrinära tjänster hållas tillbaka

något av att industriproduktionen utvecklas svagt.

Nästa år förutses tjänsteproduktionen öka med 2,5 % där behovet av såväl industritjänster som hushållstjänster stiger.

Produktivitetstillväxten i tjänstesektorerna var negativ förra året till följd av att produktionen i större utsträckning än sysselsättningen anpassa- des till det svagare efterfrågeläget. Anpassningen av antalet arbetade timmar väntas ske under in- nevarande år samtidigt som produktionen ökar, vilket leder till en förhållandevis hög produkti- vitetstillväxt. Nästa år förutses produktionen öka något starkare. Produktiviteten prognoseras öka med 3,1 % i år och med 2,1 % nästa år.

6 Arbetsmarknad

Den mycket starka förbättringen på arbetsmarknaden som pågått sedan mitten av 1997 bröts andra kvartalet i fjol. Sedan dess har visserligen antalet sysselsatta fortsatt att öka något, och arbetslösheten att minska, men i en betydligt lägre takt. Även framöver väntas en avsevärt lugnare utveckling än de senaste åren. I prognosen minskar den öppna arbetslösheten till 3,8 % nästa år. Den reguljära sysselsättningsgraden för personer i åldern 20–64 år beräknas då uppgå till 78,0 %.

Tabell 6.1 Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet

Procentuell förändring om annat ej anges

	2001	2002	2003	2004
BNP	1,2	2,1	2,5	2,5
Produktivitet	0,6	2,6	2,0	1,8
Arbetade timmar	0,5	-0,5	0,5	0,6
Medelarbetstid	-1,4	-0,5	0,3	0,2
Antal sysselsatta	1,9	0,0	0,2	0,5
Reguljär sysselsättningsgrad ¹	78,2	78,1	78,0	78,0
Arbetskraft	1,2	0,0	0,1	0,4
Öppen arbetslöshet ²	4,0	3,9	3,8	3,8
Program ³	2,5	2,6	2,2	2,0

¹ Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen.

² I procent av arbetskraften.

³ Antalet personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program i procent av arbetskraften. De program som inkluderas i denna beteckning är de program som Arbetsmarknadsstyrelsen redovisar som konjunkturberoende samt Interpraktik.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet.

Oförändrat antal sysselsatta i år

Sysselsättningen utvecklades betydligt starkare första halvåret i år än vad som förutspåddes i 2002 års ekonomiska vårproposition. Enligt arbetskraftsundersökningarna (AKU) har antalet sysselsatta ökat med nästan 10 000 personer jämfört med motsvarande period 2001. I förhållande till de senaste fyra årens mycket starka sysselsättningsstillväxt är dock ökningen blygsam och i juli och augusti minskade antalet sysselsatta jämfört med motsvarande månader i fjol.

Inom tillverkningsindustrin har antalet sysselsatta fortsatt minska kraftigt. Industrin drabbades tidigt av den globala konjunkturvattningen som inleddes under andra halvan av år 2000. Sedan januari i fjol har ca 51 000

personer inom tillverkningsindustrin varsplats om uppsägning. Antalet sysselsatta har minskat med nästan lika många.⁵ Trots det är bristen på arbetskraft inom industrin låg. Enligt Konjunkturinstitutets (KI:s) konjunkturbarometer avser industriföretagen att ytterligare minska sin personalstyrka något, om än i mindre omfattning än tidigare.

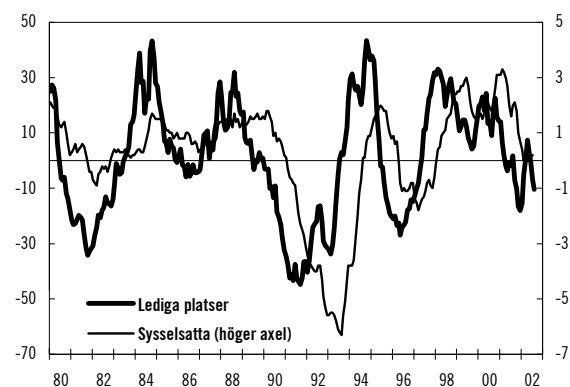
Den fallande sysselsättningen inom industrin första halvåret har motverkats av en ökning inom andra branscher. Sysselsättningen i näringslivet totalt har därmed varit i princip oförändrad jämfört med första halvåret i fjol. Liksom de senaste åren är det främst inom näringslivets tjänstesektorer som sysselsättningen har ökat. Det gäller särskilt företags- och hushållstjänsteverksamhet. Enligt KI:s barometer är anställningsplanerna inom tjänstenäringarna måttliga. Mest expansiva är de inom detaljhandeln och åkerierna. På lite längre sikt förväntar sig såväl datakonsulterna som uppdragsverksamheten en ökad personalstyrka.

Sammantaget indikerar KI:s barometer att efterfrågan på arbetskraft i näringslivet är svag i dagsläget. Det framkommer också av Statistiska centralbyråns (SCB:s) vakansundersökning, enligt vilken det fanns betydligt färre lediga jobb i den privata sektorn första halvåret i år än första halvåret i fjol. Även utvecklingen av antalet nyanmälda lediga platser vid landets arbetsförmedlingar indikerar en svag sysselsättningsutveckling framöver.

Diagram 6.1 Nyanmälda lediga platser och antal sysselsatta

Årlig procentuell förändring

Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU) och Arbetsmarknadsstyrelsen.

⁵ Uppgifterna om hur mycket sysselsättningen minskat inom industrin varierar mellan olika statistikällor. Nationalräkenskaperna uppskattar minskningen till drygt 25 000 personer mellan första kvartalet 2001 och andra kvartalet 2002, och AKU till nästan 45 000 personer.

Vad gäller den offentliga sektorn har sysselsättningen ökat inom både staten och primärkommunerna. Ökningen inom de senare kan bero på det tillfälliga sysselsättningsstödet som lämnas till primärkommuner och landsting för 2002. De ekonomiska förutsättningarna för att primärkommunerna ska kunna fortsätta att nyanställa personal är relativt goda. Inom landstingen har sysselsättningen minskat första halvåret. Det förklaras av att ett antal verksamheter, t.ex. Södersjukhuset i Stockholm, bolagiserats i år vilket medför att anställda inom dessa verksamheter numera registreras som sysselsatta inom näringslivet. Justerat för bolagiseringar har sysselsättningen ökat även inom landstingen.

Sammantaget förutses sysselsättningen fortsätta minska något under loppet av andra halvåret i år. Det innebär att mätt som årsgenomsnitt är antalet sysselsatta oförändrat i år jämfört med förra året. Nästa år väntas den starkare produktionen få genomslag på arbetsmarknaden och sysselsättningen börjar återigen öka. Ökningen bedöms bli 0,2 %. Jämfört med bedömningen i vårpropositionen förutses 13 000 fler personer vara sysselsatta 2003.

Den reguljära sysselsättningsgraden för personer i åldern 20–64 år uppgick i fjol till 78,2 %. Regeringens mål är att den skall uppgå till 80 % år 2004. Trots att antalet reguljärt sysselsatta har ökat med nästan 20 000 första halvåret i år jämfört med motsvarande period 2001 har den reguljära sysselsättningsgraden minskat något. Det beror på att befolkningsökningen i åldersgruppen 20–64 år har varit större än sysselsättningstillväxten. Under prognosåren förutses antalet reguljärt sysselsatta fortsätta öka men den reguljära sysselsättningsgraden faller ändå något. Nästa år väntas den ligga på 78,0 %.

Medelarbetstiden fortsätter minska i år

Antalet arbetade timmar i ekonomin minskade med 1 % första halvåret i år jämfört med motsvarande period i fjol, enligt nationalräkenskaper (NR). Främst är det industrin och handeln som bidragit till den negativa timutvecklingen. I viss mån har nedgången motverkats av en stark utveckling i kommunerna. Korrigerat för kalendereffekter, så som att det var en vardag mindre första halvåret i år, minskade antalet arbetade timmar med 0,6 %.

Den svaga timutvecklingen första halvåret i år innebär att *medelarbetstiden per sysselsatt*⁶ har fortsatt att minska. Minskningen tycks främst bero på att frånvaron till följd av helg och olika former av kompensationsledighet har ökat, men även annan frånvaro, bland annat till följd av sjukdom och semester, har ökat. Dessutom har minskad *vanligen arbetad tid*⁷ och övertid fortsatt att dra ner medelarbetstiden. Medelarbetstiden per person i arbete (dvs. de som inte är frånvarande) har minskat knappt hälften så mycket som medelarbetstiden per sysselsatt.

Ett flertal reformer väntas påverka medelarbetstiden på olika sätt framöver. Bland dem som verkar i riktning mot en högre medelarbetstid kan nämnas regeringens åtgärdsprogram för ökad hälsa i arbetslivet. I motsatt riktning verkar de senaste årens löneavtal som inkluderar uppgörelser om att en del av löneutvecklingen skall användas till arbetstidsförkortning. Att befolkningstillväxten under prognosåren sker i åldersgrupper med lägre medelarbetstid än befolkningen som helhet påverkar också medelarbetstiden negativt.

Till följd av det svaga utgångsläget väntas medelarbetstiden, mätt som årsgenomsnitt, minska i år. Nästa år sker en svag ökning.

Hög produktivitetstillväxt under prognosåren

Den återhämtning av produktivitetstillväxten som skett i näringslivet första halvåret i år har varit starkare än väntat. Främst är det industrin som bidragit till den höga produktivitetstillväxten. Att produktionen inom näringslivet kunnat öka i den relativt stora omfattning som den gjort, givet den svaga timutvecklingen, tyder på att det finns lediga resurser i företagen. Det stämmer bland annat med den bild som framkommer i KI:s barometrar och SCB:s statistik över kapacitetsutnyttjandet i industrin.

Antalet arbetade timmar väntas öka något i årstakt under andra halvåret samtidigt som produktionen ökar. Det innebär en fortsatt hög produktivitetstillväxt. Nästa år förväntas en något lägre produktivitetstillväxt då antalet

⁶ Mätt som det totala antalet arbetade timmar under första halvåret enligt NR, dividerat med genomsnittligt antal sysselsatta enligt AKU.

⁷ Den tid som arbetstagare ska arbeta enligt överenskommelse med arbetsgivare.

arbetade timmar återigen ökar. Sammantaget väntas produktivitetstillväxten i näringslivet uppgå till 3,3 % i år och 2,4 % nästa år. Det innebär att för perioden 2001–2003 är produktivitetstillväxten ungefär lika stark som den varit i genomsnitt de senaste 20 åren.

Oförändrat arbetskraftsutbud i år och en fortsatt sjunkande arbetslöshet

Arbetskraftsutbudet har, liksom antalet sysselsatta, ökat starkare än väntat första halvåret. Ökningen beror främst på att befolkningen i arbetsför ålder ökat. Samtidigt har det skett en minskning av antalet förtidspensionärer (exklusive förtidspensionerade av hälsoskäl) och personer som är arbetssökande utan att uppfylla kraven för att definieras som arbetslösa, vilka också har bidragit till det ökade utbudet av arbetskraft. Ökningen av antalet studerande och långvarigt sjuka utanför arbetskraften (inklusive personer som är förtidspensionerade av hälsoskäl) har verkat i motsatt riktning.

Arbetskraftsutbudet påverkas också framöver av utvecklingen av antalet studerande. Antalet deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, där majoriteten definieras som studerande enligt AKU, förutses sammantaget uppgå till 115 000 personer i år. Det är en något högre nivå än 2001. Relativt vårens omfattning innebär det ändå en neddragning under hösten. Nästa år minskar antalet deltagare till 97 000, mätt som årsgenomsnitt.

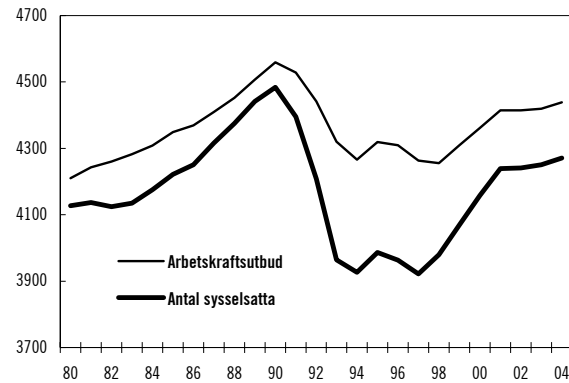
Anslagen för kunskapslyftet minskar i år. Kommunerna kommer dock framöver att ha möjlighet att anordna fler platser inom vuxenutbildningen än innan kunskapslyftet startade 1997. Under perioden 2003–2005 kommer kommunerna att erbjudas ett nytt riktat statsbidrag som motsvarar 47 000 platser i den kommunala vuxenutbildningen och 7 000 platser inom folkhögskolan. Antalet permanenta platser inom högskolor och universitet utökas under prognosperioden. Den starka befolkningstillväxten i åldersgruppen 16–19 år bidrar samtidigt till fler studerande på grundläggande nivå. Sammantaget ökar antalet studerande i år, men minskar något nästa år.

Antalet latent arbetssökande, dvs. personer som vill att kan arbeta men inte aktivt söker arbete, väntas öka något under prognosåren.

Sammantaget väntas arbetskraftsutbudet förbli oförändrat i år jämfört med 2001 men växa med 0,1 % nästa år.

Diagram 6.2 Arbetskraftsutbud och antal sysselsatta

Tusental personer

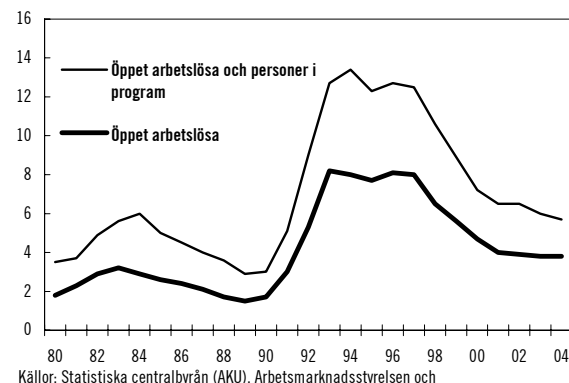
Källor: Statistiska centralbyrån (AKU) och Finansdepartementet.

Utvecklingen av antalet sysselsatta och arbetskraftsutbudet innebär att den öppna arbetslösheten i genomsnitt uppgått till 3,9 % första halvåret i år. Det är lägre än vad som förutsågs i vårpropositionen och kan jämföras med 4,0 % första halvåret 2001. Eftersom andelen deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program varit något högre än då, har dock summan av öppet arbetslösa och programdeltagare varit i princip oförändrad.

Under prognosperioden väntas den öppna arbetslösheten successivt fortsätta minska, framför allt under loppet av nästa år. Även inklusive programdeltagare minskar arbetslösheten.

Diagram 6.3 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program

Procent av arbetskraften

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU), Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet.

Utvecklingen efter 2003

Mot slutet av 2003 bedöms den faktiska produktionsnivån vara lägre än den potentiella. Det innebär att det finns lediga resurser i ekonomin vilket möjliggör en högre BNP-tillväxt åren därefter än den potentiella tillväxten. Dessutom fortsätter neddragningen av de konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska programmen. Antalet sysselsatta beräknas stiga i

linje med den underliggande demografiska utvecklingen. Den öppna arbetslösheten minskar ytterligare. Mot bakgrund av den kraftiga minskningen av medelarbetstiden åren 2000–2002 och den därmed låga nivån 2003, antas medelarbetstiden fortsätta stiga något. Det innebär att antalet arbetade timmar ökar i en högre takt än den potentiella åren därefter. Produktivitetstillväxten beräknas överensstämma med den långsiktiga tillväxttakten.

Målet om 80 % reguljär sysselsättningsgrad år 2004

I budgetpropositionen för 1999 föreslog regeringen ett sysselsättningsmål. Andelen reguljärt sysselsatta av befolkningen i åldern 20–64 år skulle öka från 73,9 % år 1997 till 80 % år 2004.⁸ Huvudmotivet för målet är sysselsättningens grundläggande betydelse för finansieringen av offentlig verksamhet, inte minst mot bakgrund av den kommande demografiska utvecklingen. Vidare innebär, och förutsätter, sysselsättningsmålet en minskning av antalet personer som på grund av arbetslöshet eller ohälsa förhindras att arbeta och därmed blir beroende av sociala ersättningar och bidrag.

Underliggande beräkningar

Vid fastläggandet av sysselsättningsmålet togs hänsyn dels till den förväntade BNP-tillväxten, dels till befolkningsutvecklingen. Den årliga tillväxten antogs bli i genomsnitt 2,75 % under perioden 1998–2004. Befolkningen i åldern 20–64 år beräknades öka med i genomsnitt 0,2 % årligen. Den demografiska utvecklingen bedömdes inverka negativt på sysselsättningsgraden på grund av en hög befolknings-

tillväxt i åldersgrupper med förhållandevis låga sysselsättningsgrader och vice versa. 80 % reguljär sysselsättning år 2004 innebar vid målets formulering att den reguljära sysselsättningen – givet den förväntade befolkningsutvecklingen – behövde öka med knappt 1,2 % eller 55 000 personer per år i genomsnitt under perioden 1998–2004. Det kan jämföras med en ökning på i genomsnitt 33 000 personer per år under 1980-talet.

Utvecklingen 1998–2001

Hittills, dvs. åren 1998–2001, har såväl BNP- som sysselsättningstillväxten varit starkare än vad som förväntades vid fastläggandet av målet. Tillväxten har i genomsnitt uppgått till 3,2 % per år. Antalet reguljärt sysselsatta i åldersgruppen 20–64 år har ökat med i genomsnitt 1,8 % eller 71 000 personer årligen. Befolkningstillväxten i åldern 20–64 år har också varit starkare än beräknat. Den befolkningsstillväxt på 76 000 personer som regeringen, när målet fastställdes, räknade med för hela perioden mellan 1997 och 2004 uppnåddes redan i fjol. Trots det uppgick den reguljära sysselsättningsgraden till 78,2 % jämfört med förväntade 77,4 %. Om befolkningsstillväxten istället varit den förväntade skulle den reguljära sysselsättningsgraden ha uppgått till 78,8 % i fjol. Sannolikt har dock den högre befolkningsstillväxten delvis möjliggjort den högre sysselsättningstillväxten.

⁸ Vid tidpunkten för publiceringen av propositionen, oktober 1998, var 1997 det senaste året för vilket det fanns utfall.

Nuvarande prognos 2002–2004

Nuvarande prognos bygger på en BNP-tillväxt på ca 2 % i år som sedan stärks ytterligare de kommande åren. I genomsnitt väntas tillväxten uppgå till 2,3 % åren 2002–2004. Den demografiska utvecklingen framöver medför att andelen personer i åldern 60–64 år, med lägre sysselsättningsgrad än genomsnittet, ökar som andel av befolkningen i arbetsför ålder. Trots det väntas antalet reguljärt sysselsatta öka med i genomsnitt 0,3 % årligen under perioden 2002–2004. Den prognoserade utvecklingen innebär att den reguljära sysselsättningsgraden minskar från 78,2 % i fjol till 78,0 % nästa år för att sedan ligga kvar på den nivån år 2004.

Det är värt att notera att en minskning av antalet personer som i dag är frånvarande från arbetet på grund av sjukdom inte definitions- mässigt innebär en ökning av antalet sysselsatta. Det beror på att sjukfrånvarande, enligt arbets- kraftsundersökningen, redan inkluderas i begreppet sysselsatta. Sett på lite längre sikt möjliggör dock en minskning av antalet sjuk- frånvarande i dag en högre sysselsättnings- tillväxt, eftersom övergången till förtids- pensionering dämpas.

Krav för att nå målet

För att nå regeringens sysselsättningsmål krävs att den reguljära sysselsättningen i åldersgruppen 20–64 år ökar med ytterligare drygt 100 000 personer jämfört med nuvarande prognos (se vidare avsnitt 13.3). Givet den marginellt lägre produktivitetstillväxten och marginellt högre medelarbetstidsutvecklingen som antas i hög- tillväxtalternativet jämfört med basalalternativet behövs en BNP-tillväxt på i genomsnitt nästan 4 % de två kommande åren. Det under förutsättning att tillväxten i år blir drygt 2 %. Om medelarbetstiden stiger snabbare än väntat åren 2003 och 2004, t.ex. på grund av kraftigt minskad sjukfrånvaro, behöver BNP stiga ännu mer för att målet skall nås.

Nyckeltal

Genomsnittlig årlig procentuell förändring

	BP 1999, beräkn. 98–04	Utfall 98–01	BP 2003, basalt. 02–04	BP 2003, högtill- växtalt. 02–04
BNP	2,75	3,23	2,34	3,32
Befolkning, 16–64 år	0,32	0,37	0,62	0,62
16–19 år	1,58	0,20	3,47	3,47
20–64 år	0,22	0,38	0,39	0,39
Sysselsatta, 16–64 år	–	1,96	0,25	1,13
16–19 år	–	10,17	0,35	1,23
20–64 år	–	1,76	0,25	1,13
varav reguljärt	1,34	1,82	0,30	1,20

Anm.: BP står för budgetproposition och efterföljande årtal syftar på det år som budgetpropositionen avser. T.ex. betyder BP 1999 "Budgetpropositionen för 1999".

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

7 Löner

Under fjolåret var utvecklingen på arbetsmarknaden dämpad. Sysselsättningstillväxten var under loppet av året låg och medelarbetsstunden fortsatte att minska. Samtidigt utvecklades produktiviteten svagt. Trots den dämpade aktiviteten i ekonomin var löneökningstakten hög. Enligt preliminär statistik från Medlingsinstitutet ökade timlönerna med 4,3 % mellan 2000 och 2001. Löneökningar vid sidan av centralt fastställda löneökningar uppskattades till ca 1,6 %.⁹ I kommun- och byggsektorerna ökade lönerna med nära 5 %. I näringslivets tjänstesektorer steg lönerna med drygt 4 %. Industrikonjunkturen var mycket dämpad, vilket sannolikt bidrog till att löneökningstakten i industrin avtog och att löneökningarna var lägre än de genomsnittliga i hela ekonomin. Lönerna i industrin ökade med 3,7 %.

En möjlig förklaring till den höga löneökningstakten under fjolåret är att en lång period med hög sysselsättningstillväxt med viss fördröjning påverkade lönebildningen. Det svaga konjunkturläget under förra året kan då, på motsvarande sätt, förväntas inverka dämpande på årets löneökningar.

För innevarande år tycks också löneökningarna ha stannat av något jämfört med förra året. Hittills i år har timlöneökningarna uppgått till 3,8 %, enligt preliminär statistik. Löneökningstakten har avtagit i de flesta sektorer, förutom i industrin där lönerna ökar något mer än i fjol. Utfallet kommer sannolikt att korrigeras uppåt för retroaktiva löneutbetalningar när de lokala löneförhandlingarna blir klara.

Då den uppmätta inflationstakten minskat den senaste tiden bedöms också inflationsförväntningarna fortsätta sjunka framöver, vilket kan bidra till att hålla nere löneökningarna. Under de kommande två åren prognoseras inflationen ligga nära Riksbankens mål om 2 % (se avsnitt 8).

En stor del av arbetsmarknaden omfattas av redan slutna avtal för i år och nästa år. I de avtal

som innehåller centralt fastställda löneökningar uppgår de avtalade löneökningarna till i genomsnitt 2,5 % per år. De avtalade löneökningarna framöver är därmed något lägre än under de senaste åren. Avtalens uppbyggnad, med inriktning mot mer lokal lönebildning och färre centralt fastställda löneökningar, gör dock att löneutvecklingen framöver är svårbedömd. För innevarande år förutsätts löneökningarna i hela ekonomin begränsas till 3,7 % och under perioden 2003–2004 till 3,5 % per år.

Tabell 7.1 Timlöner

Årlig procentuell förändring

	1999	2000	2001	2002	2003– 2004
Industri	2,5	4,1	3,7		
Byggnadsindustri	4,1	3,9	4,9		
Näringslivets tjänstesektorer	3,5	3,4	4,3		
Statliga myndigheter	4,6	4,8	4,3		
Kommunala myndigheter	3,8	3,6	4,8		
Totalt	3,4	3,7	4,3	3,7	3,5

Källor: Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

⁹ Skillnaden mellan uppmätt löneökning och avtalad löneökning har vanligtvis benämnts löneglidning. Decentraliseringen i avtalsförhandlingarna gör det emellertid svårare att skilja på avtal och löneglidning. Lokalt avtalade löneökningar, som blir allt fler, hänförs till löneglidning. Begreppet löneglidning avviker därmed delvis ifrån sin ursprungliga betydelse. Medlingsinstitutet redovisar därför samtliga löneökningar vid sidan av de centralt fastställda i en "restpost".

8 Inflation

Inflationen steg kraftigt under förra året. Ökningen berodde till stor del på utbudsstörningar och andra tillfälliga förhållanden, men bidraget till inflationen från mer allmänna prishöjningar på inhemska varor och tjänster ökade också. Sedan de tillfälliga effekterna nu har fallit bort har inflationen sjunkit till nära 2 %.

Den väntade minskningen av importpriserna och den antagna dämpningen av löneutvecklingen bidrar till att hålla tillbaka den prognoserade inflationen. Det successivt förstärkta efterfrågeläget och ökande handelsmarginaler förutses verka i motsatt riktning. Sammantaget bedöms konsumentpriserna även framöver öka i linje med Riksbankens inflationsmål.

Tabell 8.1 Konsumentprisernas utveckling

Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004
KPI, årsgenomsnitt	2,6	2,3	2,3	2,1
KPI, dec-dec	2,9	2,2	2,4	2,0
UND1X, årsgenomsnitt	2,8	2,5	1,9	–
UND1X, dec-dec	3,4	1,9	1,9	–
HIKP, årsgenomsnitt	2,7	2,0	2,1	–
HIKP, dec-dec	3,2	1,4	2,1	–
NPI, årsgenomsnitt	3,0	2,2	2,3	–
NPI, dec-dec	3,4	2,1	2,3	–
Prisbasbelopp, tkr	36,9	37,9	38,6	39,5
HIKP, EU, årsgenomsnitt	2,3	2,1	1,9	1,8

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Tillfälliga effekter har fallit bort

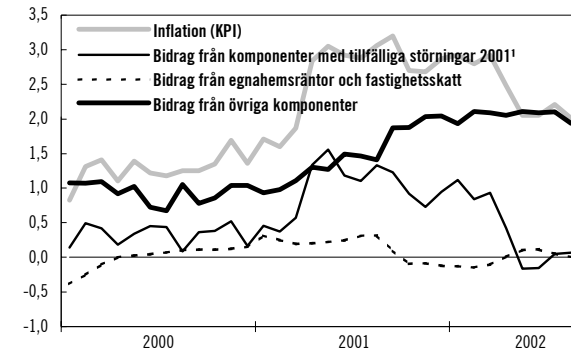
Under våren 2001 skedde kraftiga prishöjningar på kött, frukt, grönsaker, olja, bensin, elektricitet och teletjänster som i stor utsträckning hade att göra med olika tillfälliga utbudsstörningar snarare än med ett allmänt inflationstryck i den svenska ekonomin. Prisökningarna på dessa varu- och tjänstegrupper höjde på kort tid inflationen med drygt en procentenhet.¹⁰ Den fortsatta prisutvecklingen gjorde att dessa komponenters sammanlagda bidrag till den totala inflationen avtog successivt under 2001 (se diagram 8.1). Under våren i år föll de sista

¹⁰ En mer detaljerad diskussion av dessa effekter återfinns i bilaga 1 till 2002 års ekonomiska vårproposition.

effekterna av förra vårens kraftiga prisökningar ur tolv månaderstalen varvid inflationen sjönk kraftigt. Inflationen ligger därmed nära 2 %.

Diagram 8.1 Bidrag till KPI-inflationen från vissa tillfälliga effekter och från vissa andra komponenter

Inflation, procent, och bidrag till inflation, procentenheter

¹ Kött, frukt, grönsaker, olja, bensin, el och tele.

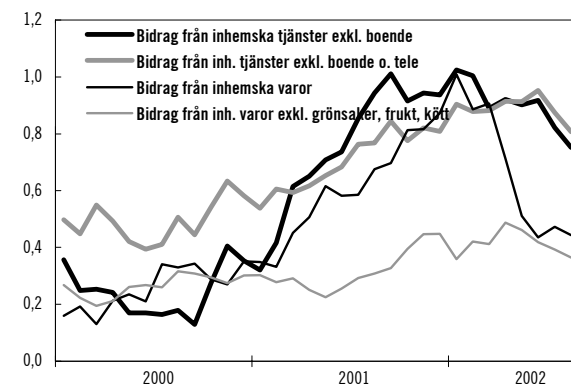
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Även priserna på inhemska tjänster har dragit upp inflationen

Även efter att de tillfälliga effekterna nu har fallit bort är dock inflationen ca 0,5 procentenheter högre än den var före de stora prishöjningarna i början av förra året. Som framgår av diagram 8.1 ökade under 2001 bidraget till den totala KPI-inflationen även från andra komponenter än dem som nämnts i föregående stycke. Ökningen hade att göra med både inhemska och importerade varor och tjänster. Bidraget från inhemska tjänster (exklusive boende och teletjänster) har fortsatt att öka under första halvåret 2002 (se diagram 8.2), och inflationsuppgången för dessa tjänster har varit relativt bred. Restaurang- och

Diagram 8.2 Bidrag till KPI-inflationen från huvudsakligen inhemskt producerade varor och tjänster

Procentenheter

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

logitjänster har varje månad sedan förra hösten bidragit med sammanlagt ca 0,25 procentenheter till inflationen. Även transporttjänster, bilreparationer och försäkringar, liksom ett antal andra tjänstekomponenter som var och en har liten vikt, har uppvisat höga tolv månaderstal och har tillsammans höjt inflationen. Under de senaste månaderna har det inhemska bidraget till den totala KPI-inflationen emellertid minskat något.

Importpriserna väntas dämpa inflationen

Prisutvecklingen i importledet påverkar de svenska konsumentpriserna dels direkt, genom att en stor del av konsumtionsvarorna importerar, dels indirekt, genom att priserna på importerade insatsvaror som används i den inhemska produktionen i varierande grad slår igenom i konsumentpriserna. Importpriserna bestäms i stor utsträckning av hur kronans värde förändras gentemot våra viktigaste handelsländers valutor. Mot slutet av 2001 och i inledningen av 2002 stärktes den svenska kronan hastigt och importpriserna, som ökat stadigt sedan mitten av 2000, började vända ner. Apprecieringstakten avtog under våren och sommaren. Kronan bedöms dock fortsätta att stärkas under prognosperioden och importpriserna väntas därmed fortsätta att sjunka. Importprisnedgången motverkas emellertid i viss mån av att det internationella exportpriset väntas stiga i takt med att den internationella konjunkturen återhämtar sig.

Priset på olja har svängt kraftigt de senaste åren och därmed påverkat den totala importprisutvecklingen. Prognosen för oljeprisutvecklingen utgör, liksom tidigare, en källa till osäkerhet beträffande inflationsprognosen. Efter prisfallet i samband med det efterfrågebortfall som följde efter händelserna i New York den 11 september 2001 steg oljepriset relativt snabbt under februari och mars. Bortsett från perioden däremellan samt ett par korta avbrott har oljepriset allt sedan inledningen av 2001 hållit sig relativt väl inom det intervall som OPEC har satt som mål. OPEC bedöms även framöver ha goda förutsättningar att lyckas hålla de produktionskvoter som krävs för att organisationens prismål skall upprätthållas. Se avsnitt 2.6.

Importprisernas genomslag i konsumentledet är alltså svårbedömt. Trots att importpriserna steg kraftigt under 2000 och därefter har legat på

en hög nivå har konsumentprisutvecklingen för importerade varor varit dämpad. Konsekvenserna för bedömningen av handelns marginaler kommenteras närmare längre fram i detta avsnitt.

Ökande boendekostnader bidrar till inflationen

Priserna på boende har stigit under 2002 och har bidragit till inflationen med omkring 0,75 procentenheter. I början av året förklarades detta till stor del av de fortsatt höga elpriserna, men under våren har hyreshöjningar och ökade räntekostnader stått för mer betydande inflations effekter. Fastighetsskattesänkningen, som registreras i KPI från och med september 2001, har å andra sidan hållit nere inflationen med drygt 0,1 procentenheter under 2002.

Under prognosperioden antas hyrorna öka med ca 2 procent per år. Ökade räntekostnader för egna hem beräknas också höja inflationen både i år och nästa år. Sammantaget väntas boendekostnaderna, exklusive skatteeffekter, bidra positivt till inflationen under loppet av 2002 med ca 0,5 procentenheter och under loppet av 2003 med ca 0,7 procentenheter.

Inflationsförväntningarna normaliseras

Hushållens inflationsförväntningar mäts i de månatliga undersökningarna av hushållens inköpsplaner (HIP). Nivån på denna indikator är inte jämförbar över tiden på grund av metodomläggningar, men utvecklingen tyder ändå på att förväntningarna anpassades gradvis till förra årets inflationsuppgång för att sedan falla tillbaka snabbt då den faktiska inflationen sjönk. Hushållens inflationsförväntningar på tolv månaders sikt har under sommaren 2002 fallit till ca 2 %.

Företaget Prospera gör undersökningar av inflationsförväntningarna hos bl.a. arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer på Riksbankens uppdrag. Även dessa undersökningar visade under förra året att inflationsförväntningarna justerades upp då den faktiska inflationen ökade. I årets majundersökning var inflationsförväntningarna på både ett och två års sikt fortfarande i genomsnitt 2,6 %. I septemberundersökningen hade förväntningarna i genomsnitt sjunkit till 2,4 %. Den kraftiga minskning av inflationen som har skett sedan våren har bekräftat den till stor del tillfälliga karaktären hos förra årets

inflationstegring och väntas leda till fortsatt sjunkande inflationsförväntningar framöver.

Förbättrat resursläge väntas dämpa den inhemska inflationen

Som nämnts tidigare i detta avsnitt har den högre inflationen under 2001 och första hälften av 2002 inte bara berott på de utbudstörningar som drabbade vissa varu- och tjänstegrupper förra året. Även en ökad prisstegringstakt för andra komponenter, framför allt på tjänstesidan, har haft betydelse. Dessa prisökningar bedöms till viss del ha hängt samman med de relativt kraftiga löneökningar som har registrerats i flera tjänstebanscher med nära anknytning till konsumentpriserna. Dessa löneökningar förklaras i sin tur av den snabba ökning av sysselsättningen som skedde i dessa branscher under några år. Genomslaget i konsumentpriserna förefaller ha skett med viss fördröjning.

Expansionstakten i tjänstesektorn har dock dämpats betydligt det senaste året. Hushållens konsumtion, som växte kraftigt 2000, utvecklades mycket svagt under 2001. Även om en starkare konsumtionsutveckling har registrerats under första delen av 2002, och en god konsumtionstillväxt förutses under prognosperioden, växer konsumtionen i betydligt lägre takt än 1999 och 2000. Enligt Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer är indikatorerna på personalbrist i handeln för närvarande låga, och behovet av personalökningar bedöms vara litet. Sysselsättningen i tjänstesektorn väntas utvecklas svagt under resten av 2002 för att växa något starkare under 2003. Dessa faktorer, och de fördröjningar i genomslaget i konsumentpriserna som nämnts ovan, talar sammantaget för att det inhemska inflationstrycket blir dämpat den närmaste tiden. Som redovisats tidigare i detta avsnitt tyder de allra senaste månadernas inflationsstatistik också på att bidraget till KPI-inflationen från inhemska tjänster har börjat sjunka något. Löneökningarna antas begränsas till 3,7 % i år och 3,5 % nästa år. Under prognosperioden väntas produktivitetsutvecklingen i tjänstesektorn stärkas, och arbetskraftskostnaden per producerad enhet bedöms som årsgenomsnitt växa i betydligt lägre takt än den gjorde 2001. Det finns emellertid en risk för att den emotsedda starkare sysselsättningsutvecklingen under senare delen av prognosperioden skulle kunna leda till att det inhemska inflationstrycket åter ökar.

Ökande vinstmarginaler framöver

Vinstmarginalerna i handeln har under några år pressats ned av ökande importpriser. På senare tid har även lönekostnader och andra omkostnader bidragit till försämrade marginaler. Efterfrågeläget förutses stärkas successivt. Detta ökar handelns möjligheter att förstärka marginalerna även utöver det utrymme som ges av den prognoserade importprisminskningen. Under både 2002 och 2003 väntas således ökade handelsmarginaler bidra till att höja inflationen.

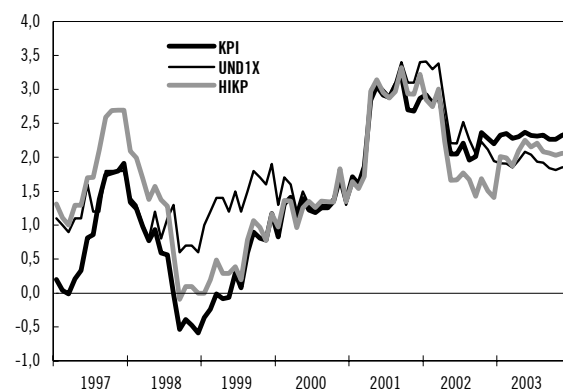
Inflation i linje med Riksbankens mål

De tillfälliga effekterna av förra vårens prishöjningar har nu fallit ur inflationsmåttan och inflationen har avtagit. Vissa tillfälliga effekter kan under hösten 2002 höja inflationen något. Ett förstärkt efterfrågeläge, stigande boendekostnader och handelns behov av att öka sina marginaler väntas bidra till att höja inflationen, medan sjunkande importpriser och en lugnare löneutveckling antas dämpa inflationstrycket. Sammantaget bedöms inflationen under prognosperioden i stort utvecklas i linje med Riksbankens inflationsmål. Penningpolitiken antas anpassas så att inflationen även under 2004 utvecklas i linje med inflationsmålet. Se diagram 8.3 och tabell 8.1.

Den förutsedda ränteutvecklingen och ändrade skatter gör att inflationen bedöms bli något högre enligt KPI än enligt UND1X. Förändringar av indirekta skatter vid årsskiftet 2002–2003 beräknas nästa år höja KPI-inflationen med ca 0,3 procentenheter och UND1X-inflationen med ca 0,1 procentenheter.

Diagram 8.3 Konsumentprisernas utveckling

Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

9 Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter

Hushållens inkomster väntas öka kraftigt i år till följd av skattesänkningar och utgiftsreformer. Under perioden 2003–2004 väntas inkomstökningen bli måttlig.

Hushållens konsumtionsutgifter bedöms under de närmaste åren stimuleras av höga disponibla inkomster, en stark real förmögensställning och låg arbetslöshet. Konsumtionen bedöms öka med 2,0 % i år och ca 2,5 % per år under perioden 2003–2004.

Hushållens sparande, som under slutet av 1990-talet uppvisade negativa tal, var förra året åter positivt. Sparkvoten väntas stiga kraftigt i år, men därefter falla tillbaka något.

9.1 Hushållens inkomster

En stark sysselsättningsutveckling, skattesänkningar och reformer bidrog till att hushållens reala disponibla inkomster utvecklades gynnsamt i fjol. Trots en dämpad sysselsättningstillväxt väntas utvecklingen bli än mer positiv i år. Reformen och skattesänkningar bidrar till att hushållens realinkomster prognoseras öka med hela 4,8 %. En så kraftig ökning har endast uppmäts ett fåtal gånger de senaste decennierna. Under perioden 2003–2004 väntas hushållens inkomster utvecklas i en mer måttlig takt.

Förra årets löneökningar bidrog till en god inkomstökning

År 2001 steg hushållens reala disponibla inkomster med 3 %. Relativt höga löneökningar inom flera sektorer samt en stark sysselsättningstillväxt gjorde att hushållens löneinkomster steg kraftigt. Realt ökade löneinkomsterna med 3,9 % och gav ett bidrag till den reala inkomstökningen med 3,4 procentenheter före skatt. Offentliga transfereringar steg Realt med 1,7 % och gav ett bidrag till realinkomstökningen med 0,7 procentenheter. Barnbidragen och det nya studiemedelssystemet bidrog till den goda inkomstutvecklingen. Även stigande offentliga utgifter inom ohälsområdet bidrog till att hushållens transfereringsinkomster ökade. Samtidigt föll arbetslösheten vilket gjorde att utbetalningarna från a-kassan minskade.

Trots att inkomstskatterna sänktes med ca 17 miljarder kronor steg hushållens skatteinbetalningar i fasta priser under förra året. Detta beror framför allt på att hushållen under 2001 betalade in skatter på 2000 års höga reavinster.

Tabell 9.1 Hushållens reala disponibla inkomster och konsumtionsutgifter

Mdkr och procentuell volymförändring

	Mdkr 2001	2001	Procentuell 2002	2003	2004
Löneinkomster	958	3,9	1,7	2,1	2,2
Transfereringar från offentlig sektor	411	1,7	2,8	4,2	1,1
Övriga privata inkomster	207	-2,1	-4,6	0,2	1,8
Skatter och avgifter	488	1,4	-7,2	3,3	2,2
Disponibel inkomst	1 088	3,0	4,8	2,1	1,7
Hushållens konsumtionsutgifter	1 080	0,2	2,0	2,6	2,5
Sparkvot¹		0,8	3,5	3,0	2,2

¹ Hushållens sparande i förhållande till disponibel inkomst. Exklusive sparande i avtalspensioner.

Anm.: Variablerna är deflaterade med implicitprisindex (IPI) för hushållens konsumtionsutgifter.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Kraftiga inkomstökningar för hushållen i år, därefter väntas en långsammare utveckling

I år väntas hushållens reala inkomster stiga med hela 4,8 %. Trots den, jämfört med förra året, svagare sysselsättningsutvecklingen stiger inkomsterna kraftigt. Bakom utvecklingen ligger, förutom skattesänkningar och reformer, bl.a. effekter på skatterna av periodiseringar och reavinster, se avsnittet om den underliggande utvecklingen nedan.

Den dämpade sysselsättningsutvecklingen samt lägre löneökningar bidrar till att hushållens löneinkomster stiger långsammare i år än förra året. De reala löneinkomsterna väntas i år stiga med 1,7 % och ge ett bidrag med 1,5 procentenheter till den reala inkomstökningen före skatt. Inkomsterna från offentliga transfereringar väntas stiga relativt kraftigt i år, Realt med nära 3 %, vilket ger ett bidrag till realinkomstökningen med 1 procentenhet. Fortsatta kostnadsökningar för ohälsan leder till ökade transfereringsinkomster för hushållen. Det nya studiemedelssystemet som infördes vid halvårsskiftet förra året ger en positiv halvårseffekt på inkomstutvecklingen även i år. Ytterligare reformer som påverkar hushållens transfereringsinkomster är bl.a. reformer inom arbetsskadeförsäkringen,

höjt garantibelopp inom föräldraförsäkringen och höjda ersättningsnivåer i a-kassan. Införandet av maxtaxan i barnomsorgen bidrar till ökningen av de reala disponibla inkomsterna genom lägre avgifter.

Tabell 9.2 Bidrag till ökningen av hushållens reala disponibla inkomster

Procentenheter

	2001	2002	2003	2004
Löneinkomster	3,4	1,5	1,8	1,8
Transfereringar från offentlig sektor	0,7	1,0	1,5	0,4
Övriga privata inkomster	-0,4	-0,9	0,0	0,3
Skatter och avgifter	-0,6	3,2	-1,3	-0,9
Real disponibel inkomst, procentuell förändring	3,0	4,8	2,1	1,7
IPI ¹	1,6	2,0	1,9	2,0
Nominell disponibel inkomst, procentuell förändring	4,7	7,0	4,0	3,7

¹ Implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter. Årlig procentuell förändring.

Anm.: Real disponibel inkomst är deflaterad med implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Hushållens skattebetalningar bedöms falla kraftigt i år. De direkta skatterna sänks med drygt 20 miljarder och omfattar det tredje steget i kompensationen för de allmänna pensionsavgifterna, skattelättnader för pensionärer, skattereduktion för fackföreningsavgifter och höjda fribelopp i förmögenhetsbeskattningen. Den kraftiga nedgången i hushållens skatter förklaras inte bara av skattesänkningar utan även av att skatterna i redovisningen inte är fullständigt periodiserade till rätt inkomstår.

År 2003 väntas åter sysselsättningen, mätt som antal arbetade timmar, stiga och löneökningarna antas uppgå till 3,5 %. Hushållens reala löneinkomster väntas stiga med drygt 2 % och ger ett bidrag med knappt 2 procentenheter till disponibelinkomstökningen. Ett antal reformer ger relativt starkt ökande inkomster från offentliga transfereringar, vilka stiger reallt med över 4 % och ger ett bidrag med 1,5 procentenheter till inkomstökningen. Reformerna omfattar bl.a. höjda tak i sjuk- och föräldraförsäkringen, höjda pensioner samt höjd ersättningsnivå vid arbetslöshet. De offentliga transfereringarna stiger även till följd av att det särskilda grundavdraget för pensionärer ersätts med en beskattad garantipension. Nettoeffekten på inkomsterna är emellertid noll eftersom en motsvarande ökning sker av hushållens skatter.

En grön skatteväxling föreslås, som innebär att inkomstskatten sänks för vissa inkomstgrupper. Samtidigt höjs energiskatterna med motsvarande belopp, och hushållens reala inkomster som helhet påverkas ej. Sammantaget beräknas realinkomsterna öka med drygt 2 %.

År 2004 väntas de reala inkomsterna utvecklas i en mer måttlig takt, ca 1,7 %.

Den underliggande disponibelinkomstutvecklingen

Utvecklingen av disponibelinkomsten påverkas av ett antal faktorer. Förutom ökade löneinkomster, skattesänkningar och andra reformer, påverkar även variationer i hushållens skatter på reavinster och periodisering av skattebetalningar den redovisade utvecklingen.

Tabell 9.3 Den underliggande realinkomstutvecklingen

Bidrag, procentenheter

	2001	2002	2003	2004
Real disponibel inkomst	3,0	4,8	2,1	1,7
Opperiodisering av skatter	3,1	-2,0	-0,8	0,1
Periodiserade reala disponibla inkomster	6,2	2,8	1,3	1,8
Skatt på reavinster	-1,8	0,0	0,1	0,1
Reformer	-0,7	-0,8	-0,6	-0,1
Skattesänkningar	-1,6	-1,9	0,0	0,0
Underliggande utveckling av real disponibel inkomst	2,1	0,1	0,8	1,7
Sysselsättning, arbetade timmar	0,5	-0,5	0,5	0,6

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

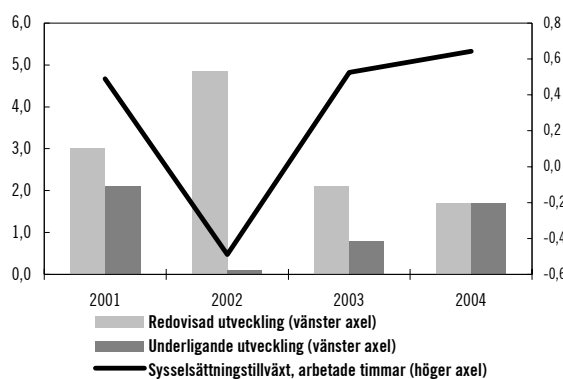
I nationalräkenskaperna är skatterna inte fullständigt periodiserade till rätt inkomstår. Skillnaden mellan periodiserade skatter och skatter i nationalräkenskaperna beror främst på att reavinsterna varierar mellan åren. Skatten på reavinster bokförs i nationalräkenskaperna först året efter det att skattskyldigheten uppkommer. Genom att ersätta nationalräkenskapernas skatter med periodiserade skatter erhålls skatternas effekt på disponibelinkomsterna det år skattskyldigheten faktiskt uppstår. Förra året dämpade periodiseringseffekten den redovisade utvecklingen av hushållens disponibla inkomster. I år är effekten den motsatta.

Reavinster i sig ingår inte i hushållens inkomster i nationalräkenskapernas redovisning. Skatter på reavinster reducerar däremot hushållens inkomster. Om skatterna på reavinster är oförändrade i nivå mellan åren kommer inte utvecklingen av disponibelinkomsterna att

påverkas. När reavinsterna varierar kan de ge en märkbar effekt på hushållens inkomstutveckling. Hushållens reavinsterna väntas, i periodiserade termer, falla från ca 130 till ca 60 miljarder kronor mellan 2000 och 2001, vilket innebär att skatter på reavinsterna minskar med ca 20 miljarder. Mellan 2001 och 2002 bedöms reavinsterna vara ungefär oförändrade. Sammantaget ger det en positiv effekt på utvecklingen av hushållens inkomster 2001 och en neutral effekt 2002.

Diagram 9.1 Utvecklingen av hushållens underliggande reala disponibla inkomster

Procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Ett stort antal utgiftsreformer och skattesänkningar har genomförts och föreslås under prognosperioden. Dessa regeländringar påverkar hushållens inkomster. Av tabell 9.3 och diagram 9.1 framgår att om man rensar för effekterna ovan så följer den underliggande utvecklingen av hushållens inkomster ungefär samma mönster som sysselsättningsutvecklingen, mätt som antal arbetade timmar. Den underliggande utvecklingen är t.ex. svag 2002 då sysselsättningen, mätt som antal arbetade timmar, faller.

9.2 Hushållens konsumtionsutgifter

Hushållens konsumtion bedöms under de närmaste åren stimuleras av höga disponibla inkomster, en stark real förmögenhetsställning och en fortsatt låg arbetslöshet. Den grundläggande synen på konsumtionsutvecklingen framöver överensstämmer med den bild som skisserades i den ekonomiska vårpropositionen för 2002. Nationalräkenskaper (NR:s) utfall för första halvåret 2002 visar att återhämtningen från fjolårets dämpade utveckling hittills har blivit något starkare än väntat. Detta föranleder att prognos

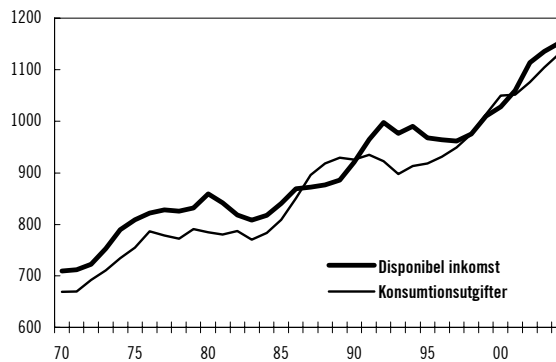
sen för konsumtionstillväxten revideras upp för innevarande år. Å andra sidan väntas den senaste tidens synnerligen svaga utveckling på aktiemarknaden dämpa konsumtionsökningen framöver. Detta antas framför allt påverka konsumtionstillväxten nästa år, som revideras ned något jämfört med vårpropositionen.

Samttaget prognoseras hushållens konsumtionstillväxt till 2,0 % i år och till 2,6 % nästa år.

Under kalkylåret 2004 beräknas hushållens disponibla inkomster utvecklas något lugnare och konsumtionstillväxten avta till 2,5 %.

Diagram 9.2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter

Miljarder kronor, fasta priser referensår 2001

Anm.: Uppgifterna avser hushållssektorn exklusive Svenska kyrkan.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Konsumtionen ökade under första halvåret 2002

Förra året var hushållens konsumtionsutgifter i stort sett oförändrade jämfört med året innan. Fjolårets svaga konsumtionsutveckling är delvis svår att förklara. Förutsättningarna för en hög konsumtionstillväxt var gynnsamma. De reala disponibla inkomsterna ökade och hushållens reala förmögenhet fortsatte att stiga. En möjlig förklaring till den svaga konsumtionsutvecklingen är att hushållens förväntningar om framtiden försämrades påtagligt i följd parallellt med att börskurserna föll. Hushållerna valde därför att öka sitt sparande, som var exceptionellt lågt under de närmast föregående åren. Tack vare det ökade sparatet, framför allt i bank- och försäkringstillgångar, minskade värdet av hushållens finansiella tillgångar endast med ca 1 %, trots den svaga börsutvecklingen.

I år har konsumtionen återigen börjat stiga. Enligt nationalräkenskaper ökade hushållens konsumtionsutgifter med 0,9 % under första halvåret jämfört med första halvåret 2001.

Andra kvartalet var tillväxttakten 1,3 %. Sett till utvecklingen hela första halvåret i år var det framför allt konsumtionen av bilar och sällanköpsvaror som ökade starkt. Tjänstekonsumtionen, exklusive boende, utvecklades dock sämre än i fjol. Svenska hushålls konsumtion i utlandet var låg under första halvåret 2002, vilket delvis förklaras av att direktimporten av bilar avtagit markant. Samtidigt fortsatte utländska hushåll att konsumera förhållandevis mycket i Sverige.¹¹ Den relativt svaga kronkursen kan ha bidragit till denna utveckling.

Indikatorer tyder på en fortsatt god konsumtionsutveckling framöver

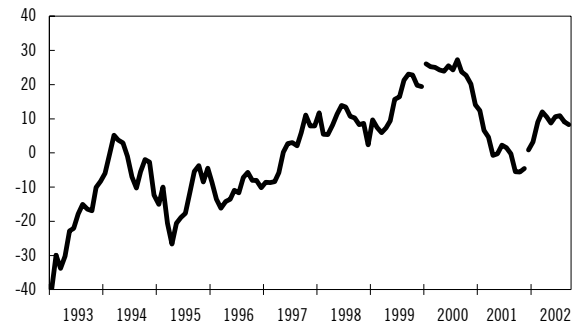
Statistiken över inregistreringar av bilar indikerar en fortsatt ökad bilkonsumtion under andra halvåret 2002. Under tredje kvartalet steg hushållens inregistreringar, exklusive direktimport, med drygt 10 % i årstakt.¹² Statistiska centralbyråns (SCB:s) säljindex visar alltjämt på en god utveckling i detaljhandeln, framför allt inom sällanköpsvaruhandeln. I Konjunkturinstitutets barometer redovisar både dagligvaru- och sällanköpsvaruhandeln hög omsättningstillväxt, och företagen är nöjda med försäljningssituationen. Båda sektorerna räknar med fortsatt god tillväxt inom den närmaste framtiden.

Trots den negativa börsutvecklingen är hushållens förväntningar om den framtida ekonomiska utvecklingen förhållandevis positiva enligt Konjunkturinstitutets undersökning av hushållens inköpsplaner (HIP). Detta gäller både förväntningarna om den egna ekonomin och den svenska ekonomin i allmänhet. Den samlade tillförsiktsindikatorn, CCI, steg kraftigt efter årsskiftet och har sedan dess i stort sett legat kvar på denna nivå.¹³ En viktig förklaring till hushållens förhållandevis starka tilltro till sin egen och landets ekonomi är sannolikt det alltjämt stabila läget på arbetsmarknaden. Antalet

sysselsatta bedöms öka igen nästa år och arbetslösheten förväntas fortsätta minska något för att uppgå till 3,8 % år 2003 (se avsnitt 6).

Diagram 9.3 Hushållens tillförsiktsindikator (CCI)

Nettotal, procent

Anm.: Serien är bruten 1 januari 2000 och 2002 på grund av metodomläggningar.
Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Sammantaget talar både utfallet och indikatorer för andra halvåret för en relativt hög konsumtionstillväxt i år.

Tudelad förmögenhetsutveckling under de senaste åren

Utvecklingen av hushållens finansiella tillgångar har varit dramatisk de senaste åren. Under 1990-talets andra hälft ökade värdet väsentligt. Hushållens finansiella bruttoförmögenhet nådde sin höjdpunkt i mars 2000 och har sedan dess minskat successivt. Under första halvåret i år minskade värdet av tillgångarna i aktier och fondandelar med 20 %. Samtidigt ökade hushållens placeringar, och värde, i försäkrings- och banktillgångar. Därmed minskade de totala finansiella tillgångarna med endast 5 %.

Tabell 9.4 Hushållens finansiella förmögenhet

Värde vid respektive års (kvartals) slut, miljarder kronor, löpande priser

	1998	1999	2000	2001	2002 kv 2
Finansiella tillgångar ¹	2 130	2 676	2 573	2 549	2 417
<i>varav aktier</i>	561	765	670	492	388
<i>fondandelar</i>	308	488	451	468	380
<i>bankinlåning</i>	447	450	441	489	521
<i>obligationer</i>	164	139	107	97	97
<i>försäkrings-sparande</i>	560	733	800	889	920
<i>övrigt</i>	90	101	104	114	111
Finansiella skulder	967	1 050	1 147	1 248	1 289
Finansiell nettoförmögenhet	1 163	1 626	1 426	1 301	1 128

¹ Exklusive kollektiva försäkringar, bostadsrättsandelar och posten "övriga finansiella tillgångar" som ingår i finansräkenskaperna.

Källa: Statistiska centralbyrån (finansräkenskaperna).

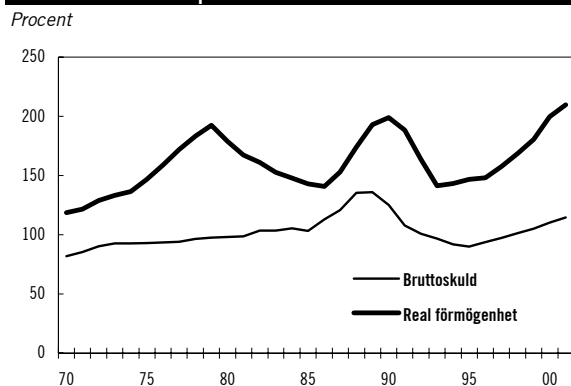
¹¹ För att mäta svenska hushålls totala konsumtionsutgifter gör NR en uppskattning av svenska hushålls konsumtion i utlandet och utländska hushålls konsumtion i Sverige. Den senare är en negativ post i hushållens konsumtionsutgifter i NR.

¹² Inregistreringsstatistiken bör tolkas med försiktighet. Under andra kvartalet 2002 minskade hushållens inregistreringar, exklusive direktimport, med 2 % enligt SCB. Samtidigt ökade konsumtionen av nya bilar med 12 % enligt NR. Tidigare har diskrepansen mellan inregistreringarna och konsumtionen enligt NR varit betydligt mindre.

¹³ CCI är en sammanvägning av svaren på ett antal frågor, rörande bl.a. utsikterna för svensk och egen ekonomi.

Hushållens skuldsättning fortsatte att stiga under första halvåret i år, vilket medförde att den finansiella nettoförmögenheten sjönk med drygt 13 %. En stor del av hushållens finansiella skulder utgörs av bostadslån. Skuldsättningen följer därför i stor utsträckning utvecklingen av den reala förmögenheten, här definierad som tillgångsvärdet av småhus och bostadsrätter (se diagram 9.4).

Diagram 9.4 Hushållens bruttoskuld och reala förmögenhet i förhållande till disponibel inkomst

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Enligt statistik från SCB har priserna på sålda småhus hittills i år fortsatt att stiga. Under första halvåret steg småhuspriserna med drygt 5 % jämfört med motsvarande period föregående år. En möjlig förklaring till prisuppgången är ett begränsat utbud och fortsatt stor efterfrågan till följd av låga räntor. Enligt finansiella räkenskaper ökade dessutom hushållens tillgångsvärde i bostadsrätter med 6 % under första halvåret.¹⁴

Trots hushållens försämrade finansiella förmögenhetsställning under andra kvartalet i år var konsumtionen förhållandevis hög. Hur mycket hushållens konsumtion påverkas av deras försämrade finansiella förmögenhetsställning är oklart. Till viss del uppvägs sannolikt den försämrade finansiella ställningen av förmögenhetsuppbyggnaden i reala tillgångar. Likväl torde hushållens minskade totala förmögenhet påverka deras konsumtion. Den empiriska forskningen om förmögenhetseffekter på konsumtion ger inga entydiga resultat. Resultaten varierar i hög grad mellan olika länder, tidsperioder och förmögenhetsmått. Hushållens försämrade finansiella ställning

¹⁴ En del av värdeökningen i hushållens tillgångar i bostadsrätter förklaras av en ökad bostadsrättsstock till följd av omvandlingen av hyresrätter till bostadsrätter.

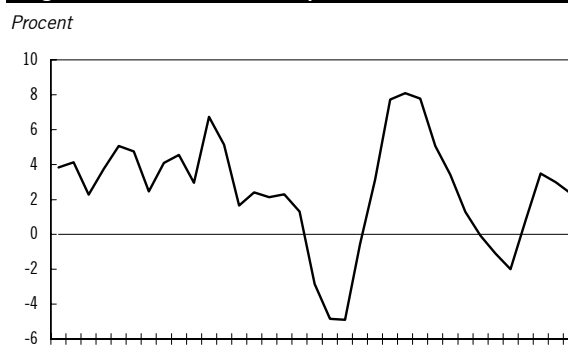
bedöms dock med viss eftersläpning bromsa konsumtionsökningen något framöver. För prognosperioden antas inga ytterligare omfattande svängningar på börsen. En risk i prognosen är att kraftiga försämringar i hushållens balansräkningar, t.ex. på grund av fallande aktiekurser eller huspriser, med viss fördröjning påverkar konsumtionen negativt.

Normalisering av hushållens sparande under 2002 och 2003

Efter krisåret 1993 minskade hushållen successivt sitt sparande till och med 2000. Vid slutet av perioden översteg hushållens konsumtion till och med inkomsterna (se diagram 9.5). En förklaring till den låga sparkvoten är att den mycket gynnsamma förmögenhetsutvecklingen gjorde att hushållen valde att minska sitt sparande. Under perioden ökade också hushållens konsumtion av varaktiga varor, framför allt bilar, mycket kraftigt. Dessa varor kan i ekonomisk bemärkelse betraktas som investeringar, dvs. som ett slags reallt sparande, vilket kan motivera ett något lägre finansiellt sparande.

I fjol var förmögenhetsutvecklingen mindre fördelaktig och hushållens konsumtion i investeringsliknande varor minskade markant. Detta fick som följd att hushållens sparande återigen ökade.

Diagram 9.5 Hushållens nettosparkvot

Anm.: Sparande, exklusive avtalspensioner, i förhållande till disponibel inkomst.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Mot bakgrund av förmögenhetsutvecklingen hittills i år är det rimligt att anta att sparandet fortsätter att öka. Visserligen väntas konsumtionen av varaktiga varor tillta något framöver, men inte i samma utsträckning som under senare delen av 1990-talet.

Sparkvoten, exklusive sparande i avtalspensioner, bedöms uppgå till 3,5 % i år och 3,0 % nästa

år. Utvecklingen under prognosperioden kan ses som en återgång till en mer normal nivå på sparandet efter det mycket låga sparandet under perioden 1998–2000. En uppgång i sparandet syns också i början av 1990-talet som en följd av ett antal år med negativt sparande, även om uppgången då var betydligt kraftigare.

Under kalkylåret 2004 beräknas sparandet falla tillbaka något. En förklaring är att inga reformer eller skattesänkningar är beslutade för 2004. Därmed blir också de beräknade inkomstökningarna förhållandevis låga.

Tabell 9.5 Hushållens nettosparkvot

Procent

	2001	2002	2003	2004
Exklusive sparande i avtalspensioner	0,8	3,5	3,0	2,2
Inklusive sparande i avtalspensioner	4,8	7,2	6,9	6,4

Anm.: Sparande i förhållande till disponibel inkomst.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10 Investeringar

Investeringarna i näringslivet faller på bred front i år. Nedgången är en konsekvens av tidigare höga investeringsnivåer och den överraskande kraftiga avmattningen i såväl den internationella som den inhemska ekonomin förra året. Många branscher har därför överkapacitet. Även en försämrad lönsamhet och osäkerhet om den globala efterfrågeutvecklingen framöver dämpar investeringsviljan. Redan i år bedöms dock resursutnyttjandet successivt stiga och under nästa år väntas investeringarna i näringslivet öka igen. Bostadsbyggandet har tagit fart och väntas fortsätta att öka i god takt både i år och nästa år samtidigt som den offentliga sektorns investeringar stiger bl.a. tack vare de statliga satsningarna i infrastrukturen.

I år väntas inköpen och egenproduktionen av datorprogram, vilka utgör ca 15 % av de totala investeringarna, minska för första gången sedan 1996. Nedgången berör flertalet sektorer. Nästa år förutses en viss återhämtning ske av dessa investeringar.

Sammantaget beräknas de totala investeringarna minska med 1,5 % i år och öka med 4,6 % nästa år, se tabell 10.1. Prognosen innebär att investeringarnas andel av BNP minskar 2002 men ökar 2003, se diagram 10.1.

I slutet av nästa år antas det fortfarande finnas lediga resurser på arbetsmarknaden, vilket möjliggör att BNP-tillväxten kan överstiga den långsiktigt hållbara år 2004. Därmed beräknas även investeringarna öka i relativt hög takt.

Tabell 10.1 Investeringar

Procentuell volymförändring

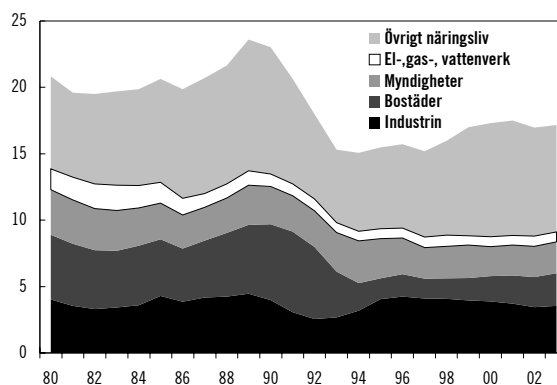
	2001	2002	2003	2004
Näringslivet	0,5	-3,4	3,3	5,7
Varuproducenter	-3,6	-3,3	4,9	-
Tjänsteproducenter	3,5	-3,5	2,2	-
Bostäder	8,3	5,1	12,1	5,0
Offentliga myndigheter	1,4	3,5	4,3	2,3
Stat	0,3	5,1	6,1	2,2
Kommuner	2,4	2,0	2,4	2,3
Totalt	1,5	-1,5	4,6	5,1
Byggnader	1,2	0,7	6,9	4,6
Maskiner	2,1	-2,8	3,6	5,8
Övriga ¹	0,2	-2,4	2,4	4,2

¹ I huvudsak datorprogram.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Diagram 10.1 Investeringar

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10.1 Näringslivet

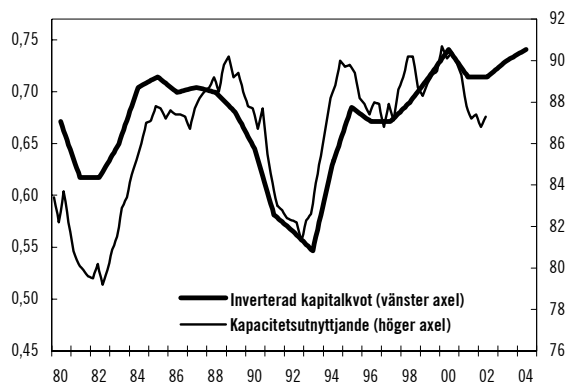
Fallande investeringar i de varuproducerande branscherna även i år

I samband med förra årets avmattning i såväl den inhemska som den internationella efterfrågan föll kapacitetsutnyttjandet i industrin snabbt. Som en konsekvens därav minskade industrins investeringar med 4 % förra året. Bilden av ett fallande resursutnyttjande stämmer överens med utvecklingen av kapitalkvoten, se diagram 10.2.¹⁵

Diagram 10.2 Kapitalkvoten och kapacitetsutnyttjandet i industrin

Kapitalkvot, inverterad

Procent

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

¹⁵ Kapitalkvoten beräknas som värdet av maskiner, byggnader och anläggningar i slutet av närmast föregående år i förhållande till produktionen det aktuella året. En nedgång i kapitalkvoten innebär att kapacitetsutnyttjandet ökar. Observera att i diagram 10.2 är kapitalkvoten inverterad.

Nedgången i kapacitetsutnyttjandet avstannade under första halvåret i år som en följd av den överraskande kraftiga ökningen av industriproduktionen. Det finns dock tecken som tyder på att produktionsuppgången var tillfälligt stark. Såväl Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer som Inköpschefsindex visar att produktionsökningen har bromsats upp samtidigt som företagen alltså är missnöjda med lagrens storlek. Tack vare det starka utfallet för första halvåret beräknas industriproduktionen ändå öka med ca 2,5 % i år, se avsnitt 5.1.

En deflatering av Statistiska centralbyråns (SCB:s) investeringsenkät för maj visar att industriföretagen har planer som innebär en volymökning på ca 2 % i år. Emellertid finns det ett mycket tydligt historiskt mönster att företagen vid denna tidpunkt kraftigt överskattar investeringsutvecklingen. Enkäten bör därmed tolkas som att investeringarna i industrin faller i år, vilket bekräftar bilden av att det i dagsläget finns ledig produktionskapacitet som kan tas i anspråk när efterfrågan åter stiger. Även orderingången från hemmamarknaden till maskinindustrin, som den presenteras i KI:s barometer, indikerar en svag investeringsutveckling i år. Orderingången, som med några kvartal brukar föregå förändringar i industrins investeringar, var mycket låg under större delen av förra året och inledningsvis i år, men har vänt uppåt under andra kvartalet. Det är således mycket som tyder på att investeringsutvecklingen blir svag även i år och att det dröjer till nästa år innan behov av kapacitetsutbyggnad uppstår igen. I år beräknas investeringarna i industrin falla med 5 %, men nästa år ökar de med 6 % då en ytterligare förstärkning av industrikonjunkturen förutses.

Prognosen innebär att kapitalkvoten i år ligger kvar på förra årets nivå för att sedan sjunka i samband med den högre produktionstillväxten 2003 och 2004, se diagram 10.2.

Inom övriga varuproducerande branscher är bilden splittrad. Generellt sett är emellertid utvecklingen dämpad i jämförelse med de senaste åren. Byggkonjunkturen har försvagats något inledningsvis i år. Nedgången torde delvis hänga samman med en minskning i byggandet av kommersiella lokaler och med att investeringarna i den tredje generationens mobiltelefonnät inte har varit tillräckligt omfattande för att kompensera nedgången av övriga telekommunikationsinvesteringar, se nedan. De senaste årens starka konjunktur har också medfört att bygg-

företagen har gjort förhållandevis stora inköp av bl.a. maskiner, och därför väntas dessa inköp minska i omfattning i år. Tack vare ett ökat bostadsbyggande och statliga satsningar på vägar och järnvägar väntas byggkonjunkturen stärkas framöver, och därmed tilltar även behovet av att utöka maskinparken. Investeringarna i energisektorn svänger kraftigt. Förra året noterades en nedgång på närmare 3 %. För i år är dock investeringsplanerna expansiva i denna sektor. Där emot förutses en svag investeringstillväxt inom jord- och skogsbruk.

Sammantaget beräknas de varuproducerande branschernas investeringar, där industrin dominerar, minska med 3 % i år men öka med 5 % nästa år.

Tabell 10.2 Varuproducenters investeringar

Procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003
Jord- och skogsbruk, fiske	-2,5	-3,0	-1,7	2,1
El-, gas- värme- och vattenverk	5,8	-2,8	6,4	2,0
Byggindustri	-2,2	0,1	-6,1	3,7
Industrin	2,5	-4,3	-5,0	6,0
Totalt	2,0	-3,6	-3,3	4,9

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Bred nedgång i tjänstbranscherna i år

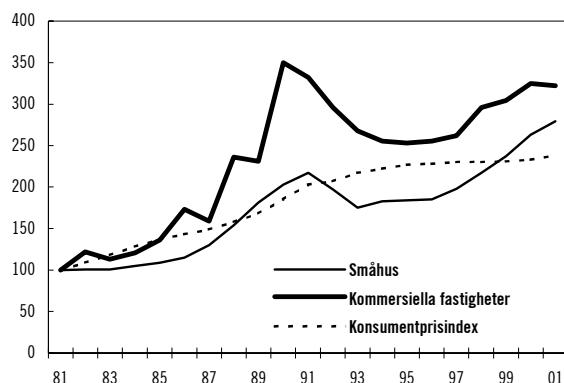
Tjänstbranscherna karaktäriseras i år av en bred nedgång i investeringarna till följd av den avmattning i hushållens konsumtion och industrikonjunkturen som skedde förra året. Även om statistiken inte är heltäckande framgår det av KI:s barometer att lönsamheten har försämrats i flera tjänstbranscher det senaste året, vilket delvis torde förklaras av förhållandevis höga löneökningar i kombination med en dämpad försäljningstillväxt. Försvagningen av byggkonjunkturen tillsammans med en vikande orderingång till arkitekter samt till byggkonsulter och tekniska konsulter indikerar också en fortsatt svag investeringsutveckling.

Den allmänna avmattningen i ekonomin i fjol slår med viss fördröjning igenom på branscher som t.ex. företagstjänsteverksamhet, hushållstjänster samt hotell och restaurang, vars investeringar väntas falla i år. Även fastighetsförvaltning, med stor andel bygginvesteringar, förutses ha en svag investeringsutveckling. Utöver den dämpade byggkonjunkturen visar också stigande

vakanstal i storstadsområdena samt fallande priser på kommersiella lokaler på ett mycket begränsat utbyggnadsbehov inom fastighetsförvaltning, se diagram 10.3. I transportsektorn förutses en investeringsminskning i år. Nedgången mildras emellertid av förhållandevis stora inköp av fartyg och flygplan under första halvåret.

Diagram 10.3 Fastighetspriser

Index, 1981=100

Källa: Statistiska centralbyrån.

Handeln skiljer sig från andra branscher såtillvida att försäljningen har ökat, förväntningarna är optimistiska och lönsamheten uppges vara förhållandevis god. Enligt SCB:s enkät har dock företagen i denna bransch återhållsamma investeringsplaner. Orsaken till det är troligen att handeln har expanderat kraftigt de senaste åren och även om utbyggnadstakten faller tillbaka så innebär det ändå betydande investeringsvolym.

Investeringsstillväxten i branschen för post- och telekommunikationer har reviderats ned kraftigt jämfört med tidigare prognoser. Nu förutses endast en blygsam investeringsökning i denna bransch både i år och nästa år, vilket beror på att utbyggnaden av den tredje generationens mobiltelefoni endast antas kompensera för minskningar av andra investeringar i denna bransch. Bidraget från branschen post- och telekommunikationer till den totala investeringsstillväxten antas minska från 0,7 procentenheter förra året till endast ca 0,1 procentenhet per år 2002 och 2003.

Sammantaget beräknas investeringarna i tjänstebanscher falla med ca 3,5 % i år. Det är mycket svårt att bedöma när behov av ökade investeringar uppstår i tjänstesektorn igen. Inom många branscher, t.ex. fastighetsförvaltning, är risken överhängande att utvecklingen blir svag även nästa år och att det dröjer innan investeringskonjunkturen åter stärks. Till följd av den

förhållandevis milda avmattningen i tjänstesektorn förra året och att en betydande återhämtning av produktionstillväxten väntas ske redan i år bedöms emellertid investeringarna i tjänstebanscher öka med ca 2 % 2003.

Tabell 10.3 Tjänsteproducenters investeringar

Procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003
Handel	6,1	3,2	-7,8	1,1
Finansiell verksamhet	-4,5	5,2	-2,3	2,4
Företagstjänster	4,5	9,0	-3,9	1,4
Fastighetsförvaltning ¹	10,9	9,6	-4,7	2,1
Hushållstjänster	15,1	1,5	-2,7	2,2
Övrig tjänsteverksamhet	18,4	-1,3	-1,4	3,1
därav				
Transport	7,1	-8,7	-2,6	3,4
Post och tele	53,3	13,1	1,9	3,0
Hotell, restaurang	8,0	-1,0	-6,9	1,2
Övrigt	23,9	6,8	0,4	2,6
Totalt	10,9	3,5	-3,5	2,2

¹ Exklusive bostäder.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10.2 Offentliga myndigheter

Sedan mitten av förra året har statens investeringar successivt ökat. Det är framför allt maskininvesteringarna som har stigit. Till skillnad från andra sektorer har egenproduktionen av datorprogram ökat kraftigt. Även bygginvesteringar har tilltagit, om än i mindre omfattning. Detta stämmer överens med KI:s barometer avseende väg- och anläggningsbyggande som visar att läget har förbättrats under det senaste året men att tillväxten i denna bransch fortfarande är förhållandevis låg. De ökade resurser som har avsatts för åtgärder i infrastrukturen bedöms innebära att statens bygginvesteringar stiger i betydande omfattning framöver.

Även inom kommunala myndigheters verksamheter bedöms det finnas både behov av och finansiellt utrymme för ökade investeringar de närmaste åren. Uppgången i kommunala sektorns investeringar hålls dock tillbaka något i år på grund av att inköpen och egenproduktionen av datorprogram, liksom i näringslivet, väntas minska.

10.3 Bostäder

Antalet påbörjade nybyggnationer av lägenheter beräknas ha uppgått till ca 19 500 förra året.¹⁶ Jämfört med året innan motsvarar det en uppgång på nästan 17 %. Inledningsvis i år har utvecklingen varit fortsatt stark. Framför allt under första kvartalet noterades en kraftig uppgång. Därefter har utvecklingen dämpats något men inte mer än att antalet påbörjade nya lägenheter under första halvåret som helhet ökade med drygt 25 % jämfört med samma period i fjol. Antalet ombyggnationer, som totalt utgör ca 40 % av bostadsinvesteringarna, har däremot varit förhållandevis konstant de senaste åren och några stora förändringar förväntas inte framöver.¹⁷

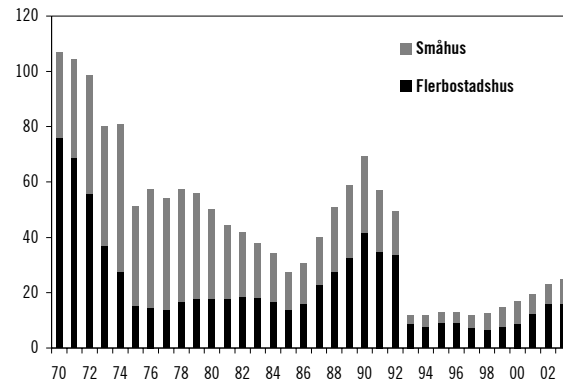
Det är byggandet av flerbostadshus som har fortsatt att utvecklas positivt i år medan byggandet av småhus alltjämt befinner sig på en låg nivå. En successiv uppgång i småhusbyggandet väntas dock framöver, bland annat eftersom antalet order till trähusfabrikanterna vänt upp. Nästa år beräknas antalet påbörjade nybyggnationer av småhus bli något högre än i år. Småhuspriserna på andrahandsmarknaden har efter en kortare periods avmattning under våren åter börjat stiga. Till och med augusti har priserna stigit med i genomsnitt 5 % för samtliga län jämfört med samma period i fjol. I nästan hela landet konstateras prisökningar, vilka på sikt påverkar småhusbyggandet positivt.

Flera faktorer talar för en fortsatt ökning av bostadsbyggandet. De underliggande drivkrafterna för bostadsinvesteringarna är förhållandevis gynnsamma. Hushållens samlade förmögenhet är, trots börsnedgången, förhållandevis stark. De disponibla inkomsterna beräknas öka kraftigt i år, och läget på arbetsmarknaden väntas vara fortsatt stabilt de närmaste åren. Investeringsbidragen till byggandet av hyresrätter samt stöden till studentbostäder och ekologiskt byggande väntas också bidra till ökade bostadsinvesteringar de närmaste åren. Vissa omständigheter antas emellertid även fortsättningsvis hålla tillbaka byggandet. Hit hör bristen på planerad tomtmark i de expansiva storstads-

områdena och svag lönsamhet i nyproduktion av hyresrätter. Nya större bostadsområden kräver t.ex. ofta omfattande investeringar i nya kommunikationer, vilket kan orsaka en fördröjning av bostadsbyggandet. Efter en tid med hög efterfrågan på bostäder och tilltagande brist i flera städer förväntas bostadsbyggandet nu, med en viss fördröjning, kunna ta fart.

Diagram 10.4 Påbörjade nybyggnationer av lägenheter

Antal lägenheter, tusental

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Sammantaget prognoseras en ökning av bostadsinvesteringarna de närmaste åren. I år beräknas antalet påbörjade nybyggnationer av lägenheter uppgå till 23 000 för att därefter stiga till nära 25 000 nästa år. Trots den uppgång som förutses befinner sig bostadsbyggandet alltjämt på historiskt låga nivåer. Under 1970-talet påbörjades i genomsnitt 75 000 nybyggnationer av lägenheter per år. Under 1980-talet var motsvarande siffra 42 000. Nämnas kan också att under 1990-talet uppgick antalet byggstarter till 26 500 i genomsnitt per år efter en god inledning men mycket svag avslutning på decenniet.

10.4 Lager

Den justering av handelns lager som inleddes redan under andra kvartalet förra året fortsatte något överraskande inledningsvis i år. Lageruttaget i handeln under första kvartalet i år dämpade produktionsutvecklingen med ca 1 % av BNP.¹⁸ Under andra kvartalet var handelns lagerinve-

¹⁶ Statistiken avser antal bostadslägenheter som påbörjats i småhus och flerbostadshus.

¹⁷ Ombyggnationer avser tillskott av lägenheter, t.ex. genom att vindar inreds, befintliga hus byggs till eller lokaler byggs om till lägenheter.

¹⁸ Bidraget är beräknat som lagerinvesteringarna aktuellt kvartal i år minus lagerinvesteringarna motsvarande kvartal 2001, vilket ställs i relation till BNP motsvarande kvartal 2001. Beräkningen visar således bidraget till den procentuella förändringen av BNP över fyra kvartal.

steringar däremot i det närmaste tillväxtneutrala. Neddragningen av lagren i början av året underlättades av att hushållens efterfrågan och detaljhandelns försäljning var hög. Enligt KI:s barometer är företagen för närvarande förhållandevis nöjda med lagrens storlek. Inga större förändringar av handelns lager väntas därmed ske framöver.

Även en lagerjustering i industrin dämpade produktionsutvecklingen under första halvåret i år, och då särskilt under andra kvartalet. KI:s barometer för andra kvartalet visar dock att industriföretagen då, liksom under större delen av förra året, fortfarande var missnöjda med lagersituationen. Missnöjet gäller både råvaror och färdiga varor. Samtidigt ökade industriproduktionen under första halvåret enligt nationalräkenskaperna. Denna överraskande och något motsägelsefulla utveckling visar att industrikonjunkturen ännu inte har stärkts i någon större omfattning, och att produktionsuppgången under första halvåret sannolikt var tillfälligt hög. De fortsatta lagerproblem som framgår av KI:s barometer bedöms innebära att det finns ytterligare behov av att reducera industrins lager. Denna anpassningsprocess beräknas vara slutförd under tredje kvartalet i år. Därefter väntas en planerad lageruppbyggnad ske i industrin i samband med att industrikonjunkturen blir allt starkare och produktionen ökar.

Sammantaget bedöms de totala lagerinvesteringarna i år dämpa BNP-utvecklingen med motsvarande 0,4 % av BNP. Mot bakgrund av årets relativt stora lageruttag ger nästa års blygsamma lagerökning ändå ett positivt tillväxtbidrag på 0,4 % av BNP.

11 Den offentliga sektorn

Den offentliga sektorns finansiella sparande-överskott beräknas minska framöver. Sparandet bedöms dock vara i linje med målet om ett överskott på 2 % av BNP i genomsnitt över konjunkturcykeln. Det positiva sparandet medför en successiv förstärkning av den finansiella nettoställningen.

11.1 Den konsoliderade offentliga sektorn

Finansiellt sparande

År 2001 uppgick den offentliga sektorns finansiella sparande till 105 miljarder kronor eller 4,8 % av BNP. Det höga sparandet förra året beror delvis på ofullständig periodisering i nationalräkenskapernas (NR:s) redovisning av skatter, som sammantaget förstärkte det redovisade sparandet med 2,5 % av BNP, se tabell 11.1. Periodiseringseffekter uppkommer huvudsakligen till följd av variationer i bolags- och reavinster. Skatten på dessa redovisas i NR med ett års eftersläpning. Den exceptionellt höga nivån av skatteinkomster på bolags- och reavinster 2000 redovisas således 2001. Justerat för skatteperiodiseringen uppgick sparandet förra året till 2,3 % av BNP.

Tabell 11.1 Offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004
Finansiellt sparande enligt NR/ENS	3,7	4,8	1,7	1,5	1,6
Skatteperiodisering	1,0	-2,5	-0,5	0,1	0,2
Sparande med periodiserade skatter	4,7	2,3	1,2	1,6	1,7
Engångseffekter	-0,5				
Justring för BNP-gap	-0,2	0,5	0,6	0,4	0,1
Strukturellt sparande	4,0	2,8	1,8	2,0	1,8
<i>BNP-gap</i>	<i>0,3</i>	<i>-0,7</i>	<i>-0,9</i>	<i>-0,5</i>	<i>-0,2</i>

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Det finansiella sparandet väntas minska kraftigt 2002, till stor del till följd av att den stora periodiseringseffekten höjde sparandet 2001. Enligt redovisningen i NR väntas sparandet uppgå till 1,7 % av BNP i år. Med periodiserade skatteinkomster är sparandet 0,5 procentenheter lägre. För åren 2003 och 2004 beräknas sparandet

enligt NR till 1,5 respektive 1,6 % av BNP. Med periodiserade skatter är sparandet något högre.

Om det skatteperiodiserade sparandet även justeras för konjunkturläget och engångseffekter erhålls ett mått på sparandets underliggande, strukturella, nivå. (Bedömningen av det strukturella sparandet beskrivs närmare i avsnitt 11.5.) Det strukturella sparandet beräknas minska successivt från 4 % 2000 till 1,8 % 2002. Denna utveckling avspeglar skattesänkningar och andra reformer, med även en kraftig nedgång av skatteinkomster på bolags- och reavinster. Åren 2003 och 2004 beräknas det strukturella sparandet till 2 % respektive 1,8 % av BNP, vilket ligger i linje med målet om ett överskott på 2 % av BNP i genomsnitt över konjunkturcykeln.

Tabell 11.2 Den offentliga sektorns finanser

Miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	1 284	1 270	1 324	1 376
<i>procent av BNP</i>	<i>59,2</i>	<i>56,5</i>	<i>55,9</i>	<i>55,4</i>
Skatter och avgifter	1 160	1 142	1 192	1 240
<i>procent av BNP</i>	<i>53,5</i>	<i>50,8</i>	<i>50,4</i>	<i>49,9</i>
Kapitalinkomster	49	52	54	56
Övriga inkomster	74	76	77	80
Utgifter	1 179	1 232	1 289	1 337
<i>procent av BNP</i>	<i>54,4</i>	<i>54,8</i>	<i>54,5</i>	<i>53,8</i>
Utgifter exkl. räntor	1 105	1 165	1 221	1 269
<i>procent av BNP</i>	<i>51,0</i>	<i>51,8</i>	<i>51,6</i>	<i>51,1</i>
Ränteutgifter	74	67	67	68
<i>procent av BNP</i>	<i>3,4</i>	<i>3,0</i>	<i>2,8</i>	<i>2,8</i>
Finansiellt sparande	105	38	35	39
<i>procent av BNP</i>	<i>4,8</i>	<i>1,7</i>	<i>1,5</i>	<i>1,6</i>
Finansiell ställning				
Nettoskuld	-5	-35	-82	-121
<i>procent av BNP</i>	<i>-0,2</i>	<i>-1,5</i>	<i>-3,5</i>	<i>-4,9</i>
Konsoliderad bruttoskuld	1 226	1 207	1 205	1 225
<i>procent av BNP</i>	<i>56,6</i>	<i>53,6</i>	<i>50,9</i>	<i>49,3</i>

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Mellan 2001 och 2002 beräknas det finansiella sparandet enligt NR minska med 67 miljarder kronor eller 3 % av BNP, se tabell 11.2. Nedgången beror huvudsakligen på att skatteinkomsterna minskar som andel av BNP (skattekvoten) från 53,5 % till 50,8 %, dvs. med 2,7 procentenheter. Fallet i skattekvoten är så stort att skatteinkomsterna även minskar i nominella termer. Utgiftskvoten väntas sam-

tidigt öka med 0,4 procentenheter till 54,8 % av BNP. År 2003 sjunker både inkomster och utgifter som andel av BNP, trots att en omläggning till beskattade garantipensioner medför att såväl skatter som utgifter stiger med 0,5 procent av BNP. Nedgången av inkomster och utgifter som andel av BNP fortsätter 2004.

Den finansiella ställningen

Den offentliga sektorns finansiella tillgångar och skulder redovisas i Statistiska centralbyråns finansräkenskaper. Enligt de regler som gäller inom EU (ENS-95) värderas tillgångar och skulder till marknadspris. Det innebär att förändringen av den finansiella nettoställningen inte bara bestäms av det finansiella sparandet utan också påverkas av värdeförändringar på finansiella tillgångar och skulder. Det gäller såväl orealiserade som realiserade värdeförändringar.

Den offentliga sektorns finansiella förmögenhet 1990 uppgick till över 100 miljarder kronor eller 8 % av BNP. Under den djupa krisen i början av 1990-talet försämrades den finansiella ställningen snabbt. Förmögenheten vändes till en nettoskuld som 1996 var 467 miljarder kronor eller nära 27 % av BNP. Sedan 1996 har den finansiella ställningen förbättrats och 2001 vändes nettoskulden åter igen till en positiv förmögenhet.

Överskotten i den offentliga sektorns finansiella sparande medför en fortsatt förbättring av den finansiella ställningen. Genom att överskotten från och med 2002 ligger i ålderspensionssystemet kommer förmögenheten att växa genom ackumulering av finansiella tillgångar både i fördelningssystemet och i premiepensionssystemet.

Den konsoliderade bruttoskulden definieras av EU-regler (Maastricht-villkoren). Definitionen innebär att den offentliga sektorns bruttoskuld minskas med den offentliga sektorns innehav av interna skulder. För svenska förhållanden innebär definitionen att den konsoliderade bruttoskulden består av statsskulden till nominellt värde och kommunsektorns skulder på kreditmarknaden med avdrag för AP-fondens innehav av statsobligationer. Värderingen sker till nominellt värde, vilket bl.a. innebär att nollkupongsobligationer har ett högre värde än det

anskaffningsvärde som Riksgäldskontoret redovisar i statsskulden.

Den konsoliderade skulden uppgick vid utgången av 2001 till 56,6 % av BNP, vilket underskrider referensvärdet inom EU på 60 % av BNP. Minskningen av statsskulden under 2002 och 2003 väntas medföra motsvarande minskning av den konsoliderade bruttoskulden. När statsskulden ökar 2004 stiger också den konsoliderade skulden. Skuldökningen är dock inte större än att den konsoliderade bruttoskulden fortsätter att minska som andel av BNP.

Jämförelse med 2002 års ekonomiska vårproposition

Prognosen för det finansiella sparandet för 2002–2004 är nedjusterad jämfört med bedömningen i den ekonomiska vårpropositionen. Såväl inkomster som utgifter är emellertid högre än vad som då beräknades. För 2003 har inkomsterna reviderats upp med 8 miljarder kronor och utgifterna med 14 miljarder kronor, varav 11 miljarder kronor beror på högre kommunala konsumtionsutgifter.

Skatter och avgifter

De skatter som redovisas i den offentliga sektorn är något lägre än de totala skatterna. I nationalräkenskaperna (NR) redovisas nämligen inte den del av mervärdesskatten och tullinkomsterna, som ingår i avgiften till EU, som transaktioner i den offentliga sektorn, utan som en skatt till utlandet.

År 2001 uppgick de totala skatteinkomsterna enligt NR till 54,2 % av BNP, se tabell 11.3. Den höga skattekvoten i NR beror på den ovan beskrivna periodiseringen av skatteinkomsterna i NR. Om man periodiserar skatterna till det inkomstår skatten avser får man en mer rättvisande bild av skattekvotens nivå, som periodiserat uppgick till 51,8 %. I år sjunker den totala skattekvoten enligt NR med 3 procentenheter till 51,1 %. Den periodiserade skattekvoten minskar med endast 1 procentenhet till 50,6 %, vilket i stort sett avspeglar årets skattesänkningar.

År 2003 avskaffas det särskilda grundavdraget för pensionärer och ersätts med en beskattad garantipension, vilket bidrar till en ökning av

skattekvoten med 0,5 % av BNP. I budgetpropositionen förslås att höjda energiskatter växlas mot sänkta inkomstskatter genom en höjning av grundavdraget. En höjning av kommunalskatterna med 0,25 procentenheter väntas nästa år. Sänkt mervärdesskatt aviseras för vissa bostäder. Förändringarna bidrar till att den periodiserade skattekvoten stiger till 50,9 %. Däremot sjunker skattekvoten enligt nationalräkenskapernas redovisning till 50,8 %, bl.a. till följd av successiva genomslag av 2002 års skattesänkningar. I prognosen för 2004 utvecklas skattebaserna långsammare än BNP, vilket bidrar till att skattekvoten faller såväl enligt NR som i periodiserade termer.

Tabell 11.3 Skatter och avgifter

Procent av BNP

	2001	2002	2003	2004
Hushållens skatter och avgifter	22,1	20,1	20,1	20,0
Företagens direkta skatter	4,4	2,9	2,8	2,7
Arbetsgivar- och egenföretagaravgifter	15,1	15,4	15,2	15,0
Mervärdesskatt	7,2	7,3	7,4	7,3
Fastighetsskatt	0,9	1,1	1,0	1,0
Övriga indirekta skatter	4,5	4,4	4,3	4,1
Summa NR	54,2	51,1	50,8	50,2
varav till EU	0,7	0,4	0,4	0,3
Periodisering m.m.	-2,4	-0,5	0,1	0,2
Periodiserad skattekvot	51,8	50,6	50,9	50,3

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Andra inkomster

Vid sidan av skatter har den offentliga sektorns andra inkomster, som 2001 uppgick till drygt 120 miljarder kronor eller 5,7 % av BNP. Omkring 40 % av dessa inkomster består av kapitalinkomster i form av räntor och utdelningar, varav ca hälften är direktavkastning på pensionsfonderna. Övriga inkomster består till 80 % av tillräknade pensionsavgifter och kapitalförslitning. Dessa inkomster är kalkylmässiga och motsvaras på utgiftssidan av lika stora kostnader, som inräknas i den offentliga konsumtionen. I övrigt har den offentliga sektorn transfereringsinkomster från hushåll, företag och utlandet. Sammantaget beräknas kapitalinkomsterna och övriga inkomster minska något som andel av BNP under prognosperioden.

Utgifter

År 2001 uppgick den offentliga sektorns utgifter som andel av BNP (utgiftskvoten) till 54,4 %, vilket är den lägsta nivån sedan 1976. Utgiftskvoten stiger med 0,4 procentenheter i år, trots minskade ränteutgifter. År 2003 beräknas utgiftskvoten åter minska, trots att hushållstransfereringarna ökar med 0,5 procent av BNP till följd av att det särskilda grundavdraget för pensionärer avskaffas och ersätts med en beskattad garantipension. Det höjer även den offentliga sektorns inkomster med motsvarande belopp. Utgiftskvoten fortsätter att sjunka 2004, se tabell 11.4.

Transfereringar till hushåll stiger som andel av BNP 2002 och 2003, dels till följd av reformer och 2003 även till följd av ovan nämnda införande av beskattad garantipension. De senaste årens kraftiga ökning av utgifterna för sjukförsäkringen och förtidspensionerna antas brytas nästa år.

Tabell 11.4 Den offentliga sektorns utgifter

Procent av BNP

	2001	2002	2003	2004
Hushållstransfereringar	19,0	19,2	19,4	19,0
Övriga transfereringar	3,0	2,9	2,9	3,1
Konsumtion	26,7	27,2	26,8	26,4
Staten och ÅP-systemet	7,5	7,6	7,4	7,2
Den kommunala sektorn	19,1	19,6	19,4	19,2
Investeringar	2,3	2,5	2,5	2,5
Ränteutgifter	3,4	3,0	2,8	2,8
Summa utgifter	54,4	54,8	54,5	53,8
exklusive ränteutgifter	51,0	51,8	51,6	51,1

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den offentliga konsumtionen beräknas öka i volym med 1,7 % i år, vilket är långsammare än BNP-tillväxten. Såväl statlig som kommunal konsumtion förutses öka med 1,7 %. En relativt hög prisutveckling för den kommunala konsumtionen till följd av införandet av maxtaxa i barnomsorgen medför att de offentliga konsumtionsutgifternas andel av BNP stiger 2002. Maxtaxan innebär att en större del av kostnaderna för barnomsorgen finansieras med skattemedel, vilket höjer utgifterna i löpande priser för den offentliga konsumtionen med motsvarande sänkning av hushållens konsumtionsutgifter. Den statliga konsumtionen väntas minska med 0,5 % 2003 och för 2004 förutses

oförändrad volym. Inom ramen för balanskravet uppgår det finansiella utrymmet för en fortsatt tillväxt i den kommunala sektorns konsumtion till 1,3 % 2003 och till 0,4 % 2004. Denna relativa långsamma utveckling av den offentliga konsumtionen medför att dess andel av BNP faller.

Ökade satsningar på infrastruktur bidrar till att de offentliga investeringarna ökar i volym under hela prognosperioden och därmed stiger något som andel av BNP i år.

I år beräknas ränteutgifterna till 3 % av BNP. Det kan jämföras med 1995 och 1996, då ränteutgifterna uppgick till över 7 % av BNP. En del av nedgången beror på att statsskulden reducerats genom att de finansiella tillgångarna drags ned, t.ex. genom försäljningar av aktier, överföringar från AP-fonden och extra utdelningar från Riksbanken. Därmed sjunker även inkomsterna av räntor och utdelningar. Underkottet av kapitalinkomster och ränteutgifter, netto, uppgick som högst 1997 till drygt 2 % av BNP. I år beräknas detta underskott ha reducerats till knappt 1 % av BNP. Nettot av den offentliga sektorns kapitalinkomster och ränteutgifter har således förbättrats betydligt mindre än vad de minskade ränteutgifterna visar.

11.2 Den statliga sektorn

Statens finansiella sparande påverkas av den finansiella infasningen av det reformerade ålderspensionssystemet. Reformen medför en påtaglig och permanent belastning på statens finanser. De statliga ålderspensionsavgifterna, överföringen av medel till premiepensionssystemet, reglering av avgiftsuttaget m.m. medför en årlig nettoförsvagning av statsfinanserna med 60 miljarder kronor. Därtill kommer att pensionsutgifter för 7 miljarder kronor, från och med 2003, överförs till staten från ålderspensionssystemet. Som kompensation för dessa försvagningar har det under åren 1999 och 2000 överförts medel till staten från AP-fonden motsvarande 45 miljarder kronor vardera året för amortering av statsskulden.

I början av 2001 genomfördes ytterligare en överföring på 155 miljarder kronor. Denna överföring bidrar till att ett finansiellt sparande på 205 miljarder kronor redovisades för staten

2001. Budgetsaldot visade ett överskott på 39 miljarder kronor och statsskulden minskade med 124 miljarder kronor. Skillnaden mellan det finansiella sparandet och budgetsaldot på 166 miljarder kronor beror till stor del på att hela överföringen från AP-fonden tillgodoräknas det finansiella sparandet, medan endast en mindre del påverkar budgetsaldot (lånebehovet). Därtill kommer skillnaden mellan nationalräkenskapernas och budgetredovisningens periodisering av skatter och ränteutgifter. Den ovanligt stora skillnaden mellan förändringen av statsskulden och budgetsaldot beror till större delen på att den del av överföringen från AP-fonden som består av statsobligationer inte påverkar budgetsaldot utan skrivs av direkt mot statsskulden. Dessutom reducerades statsskulden, men inte lånebehovet eller det finansiella sparandet, av överföringen av statsobligationer om 20 miljarder kronor från Riksbanken.

Tabell 11.5 Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag)

Miljarder kronor				
	2001	2002	2003	2004
Inkomster	880	679	700	729
Skatter och avgifter	666	620	642	670
Överföring från AP-fonderna	155			
Övriga inkomster	59	59	58	58
Utgifter	675	689	727	753
Transfereringar till hushåll, näringsliv och utlandet	297	308	335	350
Bidrag till kommuner	82	87	87	88
Ålderspensionsavgifter till pensionssystemet	23	19	22	23
Premiepensionsmedel	22	20	22	23
Konsumtion och investeringar	185	197	202	209
Ränteutgifter	66	59	60	61
Finansiellt sparande	205	-10	-27	-24
<i>procent av BNP</i>	<i>9,5</i>	<i>-0,4</i>	<i>-1,1</i>	<i>-1,0</i>
Budgetsaldo	39	9	-14	-22
<i>procent av BNP</i>	<i>1,8</i>	<i>0,4</i>	<i>-0,6</i>	<i>-0,9</i>
Statsskuld¹	1 154	1 125	1 125	1 146
<i>procent av BNP</i>	<i>53,3</i>	<i>50,0</i>	<i>47,6</i>	<i>46,1</i>

¹ I redovisningen av statsskulden används konsoliderad statsskuld (i enlighet med årsredovisningen för staten) vilket innebär att statliga myndigheters innehav av statspapper konsolideras.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

När effekten av infasningen av pensionsreformen är avslutad 2002, beräknas statens sparande visa ett underskott på 0,4 % av BNP. År 2003 ökar underskottet till ca 1 % av BNP, delvis till följd av att staten tar över pensionsutgifter

på 7 miljarder kronor från AP-fonden. Överskottet i de offentliga finanserna kommer de närmaste åren att ligga i ålderspensionssystemet. Det är en följd av att pensionsreformen innebär en omfördelning av det offentliga finansiella sparandet från staten till ålderspensionssystemet.

Budgetsaldot beräknas, i motsats till det finansiella sparandet, vara positivt även 2002. Det beror på att ytterligare en överföring från Riksbanken på 20 miljarder kronor inräknas i budgetsaldot men inte i det finansiella sparandet. Budgetöverskottet bidrar till en fortsatt minskning av statsskulden i år. För 2003 och 2004 väntas underskottet i budgetsaldot bli något mindre än i det finansiella sparandet. Det beror dels på att den del av förra årets överföring från AP-fonden som består av bostadsobligationer påverkar budgetsaldot först när obligationerna förfaller till betalning, dels på antagna försäljningar av aktier. Den förutsatta apprecieringen av kronan medför att statsskulden, trots budgetunderskottet, är oförändrad 2003.

11.3 Ålderspensionssystemet

Ålderspensionssystemet består av en fördelningssdel och en premiepensionsdel. Fördelningssdelen finansieras genom AP-fonden, som för ändamålet bygger upp buffertfonder. Vid sidan av AP-fonden sker en förmögenhetsuppbyggnad inom premiepensionssystemet. De medel som sedan 1995 avsätts motsvarar intjänad premiepensionsrätt och placeras först i Riksgäldskontoret (RGK) och därefter hos den fondförvaltare som den enskilde själv väljer. Genom att den statliga myndigheten Premiepensionsmyndigheten (PPM) formellt är ägare av fondandelarna inräknas sparandet i premiepensionssystemet i den offentliga sektorn. Under den tillfälliga förvaltningen i RGK ingår avsättningarna till premiepensionssystemet i statens sparande och reducerar därmed statsskulden. Medel motsvarande premiepensionsrätten överförs till PPM andra året efter inkomståret.

Den finansiella infasningen av det reformerade ålderspensionssystemet reducerade AP-fondens finansiella sparande med 155 miljarder kronor 2001 till följd av överföringar till staten. Överföringar har tidigare skett med 45 miljarder kronor per år under 1999 och 2000. Enligt

pensionsöverenskommelsen kommer ett slutligt överföringsbelopp att bestämmas vid en kontrollstation 2004. När effekten av överföringarna är borta 2002 beräknas sparandet i pensionssystemet, dvs. AP-fonden och premiepensionssystemet, uppgå till 2,1 % av BNP. År 2003 stiger sparandet till 2,4 % av BNP till följd av att staten övertar pensionsutgifter på 7 miljarder kronor.

Tabell 11.6 Ålderspensionssystemet

Miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	199	201	213	224
Avgifter	157	159	166	174
Premiepensionsmedel	22	20	22	23
Räntor, utdelningar m.m.	20	22	25	28
Utgifter	301	154	156	163
Pensioner	144	152	154	161
Överföring till staten	155			
Övriga utgifter	2	2	2	2
Finansiellt sparande	-102	47	57	61
<i>procent av BNP</i>	<i>-4,7</i>	<i>2,1</i>	<i>2,4</i>	<i>2,4</i>
därav				
AP-fonderna ¹	-126	24	32	34
Premiepensionsmyndigheten	24	23	25	27

¹ Med AP-fonderna avses fördelningssdelen av ålderspensionssystemet.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Det finansiella sparandet i pensionssystemet överstiger målet om ett överskott om 2 % BNP för hela den offentliga sektorn. Vid uppfyllandet av målet uppvisar således staten och den kommunala sektorn sammantaget ett mindre underskott i det finansiella sparandet.

Placeringstillgångarna i ålderspensionssystemet uppgick vid slutet av 2001 till 630 miljarder kronor, vara 65 miljarder kronor i premiepensionssystemet. Det negativa finansiella sparandet inklusive AP-fondernas överföring till staten samt värdeminskningar på aktier medförde att tillgångarna minskade med 157 miljarder kronor under 2001. Värdeminskningarna har fortsatt under första halvåret i år, vilket medför att tillgångarna inte ökar i takt med det finansiella sparandet.

11.4 Kommunsektorn

De senaste åren har kommunsektorns inkomster utvecklats gynnsamt. Ökad sysselsättning har resulterat i högre skatteintäkter och stats-

bidragen har höjts. Den kommunala sektorns finansiella sparande, som under flera år på 1990-talet var negativt, var 2000 åter positivt. Från och med 2000 är kommuner och landsting skyldiga att budgetera en ekonomi i balans.¹⁹ Om underskott uppstår skall detta balanseras inom två år. Prognosen för den kommunala sektorn görs med beaktande av balanskravet.

Trots den gynnsamma inkomstutvecklingen inom den kommunala sektorn har vissa enskilda kommuner och framför allt vissa landsting fortfarande problem att balansera sin ekonomi. Därför har en skatthöjning med 0,25 procentenheter från och med 2003 lagts in i beräkningarna för landstingen.

Kommunsektorns finanser

I år ökar skatteinkomster och statsbidrag till kommunsektorn med drygt 6 %. Den starka inkomstutvecklingen förklaras i huvudsak av att statsbidragen höjs i samband med införandet av maxtaxan inom barnomsorgen. Till detta kan läggas det tillfälliga sysselsättningsstödet till kommuner och landsting som i nationalräkenskaperna redovisningsmässigt jämföras med statsbidrag. Det tillfälliga sysselsättningsstödet föreslås förlängas till 2003.

Jämfört med den prognos som gjordes i 2002 års ekonomiska vårproposition, är skatteinkomstprognosen uppreviderad för perioden 2002–2004. Revideringen beror på ett högre skatteunderlag samt att överföringen av statlig inkomstskatt till kommunsektorn, motsvarande ca 1,3 miljarder kronor, föreslås förlängas till att gälla även för 2003. Dessutom förväntas den genomsnittliga landstingsskatten höjas med 0,25 procentenheter från och med nästa år. Vissa landsting har under ett antal år redovisat negativa resultat och trenden ser inte ut att kunna brytas enbart genom kostnadsanpassningar. Den genomsnittliga skattesatsen för kommuner och landsting 2002 är 30,52 % och beräknas efter höjningen nästa år uppgå till 30,77 %. Höjningen motsvarar ca 3,3 miljarder kronor 2003.

Sammantaget väntas skatteintäkter och statsbidrag stiga med 66 miljarder kronor mellan

2001 och 2004. Den kommunala skattekvoten, dvs. kommunsektorns skatteinkomster och statsbidrag som andel av BNP, beräknas sjunka från 20,9 % i år till 20,4 % 2004.

Det finansiella sparandet för innevarande år har försämrats jämfört med den bedömning som gjordes i vårpropositionen, vilket beror på att prognosen för kommunsektorns konsumtionsutgifter är uppreviderad med knappt 7 miljarder kronor. Trots högre utgifter bedöms det finansiella sparandet stärkas under perioden 2003–2004, jämfört med vårpropositionen, på grund av nya statliga tillskott och högre skatteinkomster.

Tabell 11.7 Kommunsektorns finanser

Miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	489	518	544	560
Skatter	360	382	405	419
Statsbidrag ¹	82	87	87	88
<i>Skatter och statsbidrag, % av BNP</i>	<i>20,4</i>	<i>20,9</i>	<i>20,8</i>	<i>20,4</i>
Övrigt	48	49	51	53
Utgifter	487	518	539	557
Konsumtion	415	441	460	476
<i>Volymförändring, %</i>	<i>1,9</i>	<i>1,7</i>	<i>1,3</i>	<i>0,4</i>
Övrigt	73	77	79	81
Finansiellt sparande	2	1	5	3
<i>% av BNP</i>	<i>0,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,2</i>	<i>0,1</i>

¹ Statsbidrag redovisas i nationalräkenskaperna exklusive utjämningsbidrag. Avgiften till det kommunala moms-systemet redovisas (t.o.m. 2002) som ett avdrag från statsbidragen.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Kommunsektorns konsumtionsutgifter väntas fortsätta öka

Enligt nationalräkenskapernas utfall för första halvåret i år ökade primärkommunernas och landstingens konsumtionsutgifter med 2,5 % respektive 1,7 %, vilket är betydligt starkare än vad som förutsågs i vårpropositionen. Hittills i år har ökningen av såväl antalet sysselsatta som antal arbetade timmar varit stark i kommunsektorn. Detta har föranlett en uppjustering av prognosen för kommunsektorns konsumtionsutgifter innevarande år, från en förväntad volymtillväxt på 0,7 % i vårpropositionen till 1,7 %.

Det finansiella utrymmet medger en fortsatt ökning av kommunsektorns konsumtionsutgifter. Förlängningen av det tillfälliga sysselsättningsstödet och överföringen av statlig inkomstskatt väntas leda till en tidigareläggning

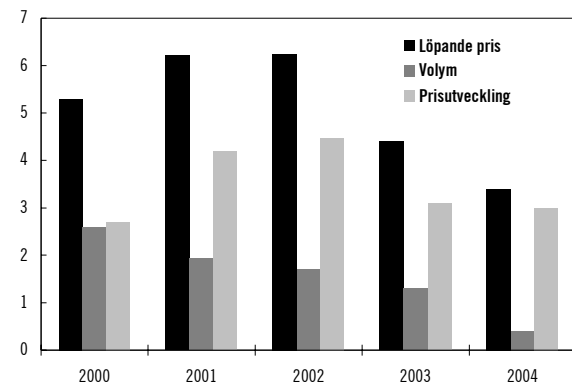
¹⁹ Balanskravet är kopplat till det resultat kommuner och landsting redovisar i resultaträkningarna, vilket definieras något annorlunda än det finansiella sparandet.

av kommunal konsumtion. Konsumtionsutvecklingen 2003 bedöms öka med 1,3 %, medan tillväxten mattas av till 0,4 % 2004 när inkomsterna utvecklas svagare. I nivå har konsumtionsutgifterna höjts med 11 miljarder kronor 2004, jämfört med den prognos som gjordes i vårpropositionen. Den beräknade volymökningen för perioden 2002–2004 är högre än den tillväxttakt på ca 0,3 % per år som den demografiska utvecklingen bedöms kräva.

Diagram 11.1 Kommunsektorns konsumtionsutgifter

Procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Kommunsektorns konsumtionsutgifter fördelade på pris och volym

Kommunsektorns konsumtionsutgifter steg förhållandevis kraftigt 2000 och 2001. Volymökningen var starkast 2000 då den uppgick till 2,6 %²⁰, jämfört med 1,9 % 2001. I löpande pris var dock ökningen större 2001, hela 6,2 %, jämfört med 5,3 % 2000. Att den nominella ökningen 2001 var starkare än 2000, trots en lägre volymökning, beror i första hand på stigande löner inom de kommunala verksamheterna. En stor del av kommunsektorns kostnader är lönerelaterade, antingen som direkta löner eller som köp av personalintensiva tjänster. Prisökningen för kommunsektorns konsumtionsutgifter uppgick 2001 till 4,2 %.

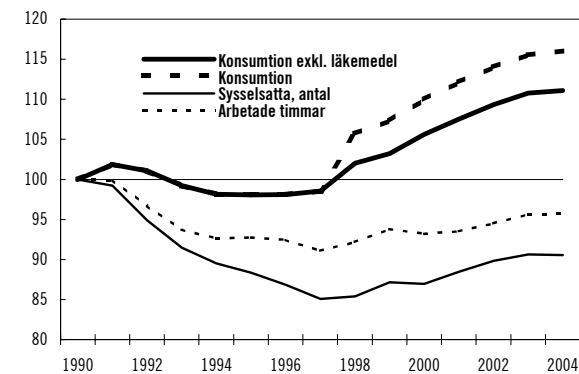
I år väntas prisökningen bli tillfälligt högre på grund av införandet av maxtaxan inom barnomsorgen. Maxtaxan leder till att en större del av kostnaden finansieras med skattemedel, vilket höjer kommunal konsumtion i löpande priser.

Samtidigt reduceras hushållens konsumtionsutgifter i motsvarande grad. Antagandet om 3,5 % i årlig timlöneökning bidrar till att den sammanvägda prisökningen dämpas till ca 3 % per år under perioden 2003–2004.

Den huvudsakliga delen av inkomstökningen används, som diagram 11.1 visar, till att finansiera prisökningar och endast en liten del till ökad verksamhetsvolym. Löneökningar i kommunsektorn i linje med ekonomin som helhet får begränsad effekt på kommunernas finanser, eftersom skatteunderlaget växer ungefär i takt med de egna kostnaderna. De rekryteringsbehov som finns inom kommunsektorn kan emellertid leda till höga relativa löneökningar som i sin tur riskerar att undantränga en volymökning.

Diagram 11.2 Kommunsektorns konsumtionsutgifter och sysselsättning 1990–2004

Index 1990=100, konsumtion i fasta priser

Anm.: Sysselsättning och arbetade timmar redovisas enligt nationalräkenskaperna.

Prognosen för sysselsättning i kommunsektorn är gjord med antagandet att medelarbetstiden utvecklas på samma sätt som i ekonomin som helhet. Fr.o.m.

1998 ingår utgifterna för läkemedel i landstingens konsumtion. Den underliggande konsumtionsökningen redovisas rensad från läkemedelskonsumtionen.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Kommunsektorns konsumtionsutgifter och sysselsättning 1990–2004

Under flera decennier fram till och med 1980-talet expanderade den kommunala sektorn kraftigt. Denna utveckling bröts under krisåren för den svenska ekonomin på 1990-talet. Mellan 1990 och 1997 minskade antalet anställda inom kommuner och landsting med ca 180 000, vilket motsvarar ca 15 % av antalet anställda. Antalet arbetade timmar sjönk emellertid inte lika kraftigt och var 1997 ca 9 % lägre än 1990. Skillnaden mellan utvecklingen av antalet anställda och arbetade timmar kan bl.a. förklaras av att andelen deltidsarbetande minskade samt av att sjukfrånvaron sjönk under denna period. Även den

²⁰ Exklusive effekten av överföringen av Svenska kyrkan från kommunsektorn till hushållens ideella organisationer.

kommunala verksamhetsvolymen minskade något under denna period, om än långt ifrån lika kraftigt som sysselsättningen. Nedgången mellan 1990 och 1997 uppgick till drygt 1 %.

En förklaring till den skilda utvecklingen av kommunal konsumtion i volym och sysselsättning mätt i timmar ligger i att kommunerna i allt större omfattning köper varor och tjänster av näringslivet i stället för att producera dem i egen regi.

Mot slutet av 1990-talet var tillväxten i ekonomin god och kommunerna kunde åter öka konsumtionsvolymen. År 2001 var den kommunala konsumtionsvolymen, exklusive läkemedel, drygt 7 % högre än 1990. Till och med 2004 väntas konsumtionen stiga med ytterligare ca 3,5 % i fasta priser.

11.5 Finanspolitiska mål och indikatorer

Finanspolitikens centrala mål är att upprätthålla ett överskott i den offentliga sektorns finansiella sparande motsvarande i genomsnitt 2 % av BNP över en konjunkturcykel. Huvudsyftet är att stärka den offentliga förmögenhetsställningen inför de demografiska förändringarna som är förestående de närmaste decennierna. Samtidigt innebär överskottsmålet att det skapas tillräckligt utrymme för att undvika alltför stora underskott i en lågkonjunktur inom ramen för de regelverk som gäller inom EU. De automatiska stabilisatorerna kan verka fullt ut och det finns utrymme för arbetsmarknadspolitik och andra aktiva finanspolitiska medel när konjunkturen viker, utan att underskottsgränsen på 3 % av BNP överskrids. Därmed kan finanspolitiken bidra till att stabilisera efterfrågan och sysselsättningen.

En indikator för överskottsmålet

De offentliga finanserna påverkas av automatiska variationer i skatteintäkter och utgifter över konjunkturcykeln. För enskilda år kan därför överskottet avvika från 2 % av BNP utan att det medelfristiga målet äventyras. När det finns lediga resurser i ekonomin kan överskottet tillåtas understiga 2 % och när resursutnyttjandet ligger över den långsiktigt hållbara nivån bör överskottet vara större än 2 %.

För att bedöma huruvida överskotten enskilda år ligger i linje med det medelfristiga målet används en indikator som avspeglar överskottets strukturella nivå justerad för tillfälliga effekter. Normalt utgörs de tillfälliga effekterna av konjunkturberoende variationer i inkomster, framför allt skatter, och utgifter, men engångseffekter av annan typ kan förekomma. Tillfälliga inkomster och utgifter samt periodiserings-effekter i skatteuppbörden kan påverka det redovisade saldot med betydande belopp.

Finanspolitiken befinner sig i balans i förhållande till det medelfristiga överskottsmålet när det strukturella överskottet i de offentliga finanserna ligger nära 2 % av BNP. Ett högre eller lägre strukturellt överskott kan emellertid vara nödvändigt ett visst år om överskottet föregående år avviker markant från målet. Vid t.ex. stora överskott kan en snabb anpassning av de offentliga finanserna till överskottsmålet ge upphov till en alltför expansiv effekt på efterfrågan.

Justeringen av överskottet för konjunkturen bygger på en bedömning av konjunkturläget samt konjunkturlägets effekter på de offentliga finanserna. Konjunkturläget beskrivs med det s.k. BNP-gapet, som utgör skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP. Storleken på BNP-gapet uppskattas utifrån en sammantagen bedömning av en rad indikatorer för produktionen, arbetsmarknaden samt pris- och lönebildningen. Beräkningar av de offentliga finansernas konjunkturkänslighet visar att 1 procentenhets förändring av BNP-gapet påverkar det offentliga saldot med 0,65 till 0,90 % av BNP vid oförändrad politik, dvs. om inga motverkande åtgärder vidtas. Värdet i nedre delen av intervallet gäller när enbart de automatiska stabilisatorerna mäts. Högre värden erhålls när även arbetsmarknadspolitik beaktas. Arbetsmarknadspolitik kan betraktas som en "halvautomatisk" stabilisator, som regelmässigt används i syfte att stabilisera arbetslösheten även om detta förutsätter formella beslut.

Finansdepartementets bedömning är att en förändring av BNP-gapet med 1 procentenhet i genomsnitt påverkar överskottet i de offentliga finanserna med 0,7 % av BNP. Känsligheten varierar mellan åren beroende på hur olika BNP-komponenter utvecklas i förhållande till varandra. De offentliga finanserna är exempelvis mer känsliga för en förändring i hushållens kon-

sumtion, som utgör en viktig skattebas, än om konjunkturen påverkas genom utrikeshandeln.

Strukturellt överskott i offentlig sektor

Enligt nationalräkenskaperna uppgick offentliga sektorns finansiella sparande förra året till 4,8 % av BNP. Därmed överskreds överskottsmålet på 2,5 % av BNP kraftigt. De redovisade överskottet påverkades emellertid starkt av periodiseringen av skatteinbetalningarna. Om överskottet justeras för nationalräkenskapernas ofullständiga periodisering av framför allt kapitalinkomstskatterna, erhålls en mer rättvisande bild av utvecklingen (se tabell 11.8). Det periodiserade överskottet minskar mellan 2000 och 2001 från 4,7 till 2,3 % av BNP. En bidragande orsak till nedgången utgörs av den försvagade konjunkturen. Huvudförklaringen är emellertid den expansiva finanspolitiken, som förra året bidrog till sal doförsvagningen med 1,7 % av BNP.

Utöver justeringar för skatternas periodisering och konjunkturläget rensas det strukturella sparandet för inkomster och utgifter av engångskaraktär. Av tabell 11.8 framgår att det strukturella överskottet 2001 beräknas till 2,8 % av BNP.

Tabell 11.8 Strukturellt sparande i offentlig sektor

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004
Finansiellt sparande	3,7	4,8	1,7	1,5	1,6
Justering för skatteperiodisering	1,0	-2,5	-0,5	0,1	0,2
Periodiserat sparande	4,7	2,3	1,2	1,6	1,7
Justering för BNP-gap	-0,2	0,5	0,6	0,4	0,1
Engångseffekter	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Strukturellt sparande	4,0	2,8	1,8	2,0	1,8
<i>BNP-gap</i>	<i>0,3</i>	<i>-0,7</i>	<i>-0,9</i>	<i>-0,5</i>	<i>-0,2</i>

Anm.: Beloppen är avrundade och summerar därför inte alltid.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I budgetpropositionen för 2002 gjorde regeringen bedömningen att överskottsmålet skulle behållas på 2 % av BNP. I propositionen angavs även att ett lägre överskott skulle accepteras om konjunkturen utvecklades sämre än väntat. Den ekonomiska tillväxten bedöms nu bli något svagare än vad som förutsågs i budgetpropositionen för 2002. BNP-tillväxten för 2002 har reviderats ner från 2,4 % till 2,1 %. Överskottet i den offentliga sektorns finanser beräknas uppgå till 1,7 % av BNP. Mot bakgrund av ned-

revideringen av tillväxten bedöms denna avvikelse vara acceptabel.

Beräkningen visar att för 2003 och 2004 understiger det redovisade överskottet 2 % av BNP. När hänsyn tas till periodiseringseffekter i skatteuppbörden är emellertid avvikelsen från 2 % något mindre. BNP-gapet bedöms dessutom fortfarande vara negativt dessa år, vilket innebär att det strukturella överskottet är högre än såväl det redovisade som det periodiserade överskottet.

Det strukturella överskottet ligger under åren 2002–2004 i linje med det medelfristiga målet.

En indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan

Efterfrågan i den privata sektorn påverkas av förändringar i de offentliga finanserna. Ett minskande överskott i de offentliga finanserna innebär att skatter och avgifter ökar långsammare än de offentliga utgifterna, vilket normalt medför en förstärkning av den privata sektorns inkomster. Effekterna på efterfrågan är svårbedömda av flera skäl. Hushåll med olika konsumtionsbenägenhet reagerar på olika sätt på finanspolitiska stimulanser. Hushåll som har goda kreditmöjligheter kan utjämna sina konsumtionsutgifter vid inkomstförändringar. För andra hushåll påverkas konsumtionsutgifterna mer direkt. Det finns också en osäkerhet om när i tiden effekterna uppkommer.

För att finanspolitiken skall ha önskade effekter krävs trovärdighet för de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet. Hushållen blir mer försiktiga med sina utgiftsbeslut om de offentliga underskotten är stora eftersom dessa förr eller senare måste finansieras med skattehöjningar eller besparingar. Omvänt kan konsumentförtroendet påverkas positivt när de offentliga finanserna uppvisar stora överskott. Av dessa skäl är den årsvisa förändringen av det offentliga sparandet endast en grov indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan i ekonomin.

Förändringen av den offentliga sektorns finansiella sparande mellan åren kan beskrivas med utgångspunkt i tre sal dopåverkande faktorer.

1. Automatiska stabilisatorer

De s.k. automatiska stabilisatorerna i de offentliga finanserna ger ett viktigt bidrag till stabilise-

ringspolitiken. När BNP-tillväxten överstiger den trendmässiga förstärks de offentliga finanserna och inkomstillväxten dämpas i den privata sektorn. Det bidrar till att begränsa den inhemska efterfrågan i ekonomin och minskar risken för överhettning. Omvänt stimuleras ekonomin när tillväxten är lägre än den trendmässiga. Höga skatte- och utgiftskvoter i Sverige medför att de automatiska stabilisatorerna är stora i jämförelse med flertalet andra länder, vilket innebär att de offentliga finanserna har en jämförelsevis starkt dämpande effekt på konjunktursvängningarna. Den makroekonomiska prognosen innebär att BNP växer snabbare än den potentiella tillväxten under 2003 och 2004. De automatiska stabilisatorerna ger därför positiva bidrag till det offentliga saldots förändring under dessa år, se tabell 11.9.

2. Diskretionär finanspolitik

Den diskretionära komponenten i finanspolitiken består av aktiva reformbeslut och besparingar i den statliga budgeten. En sammanställning av tidigare beslutade och nu föreslagna eller aviserade reformer redovisas i kapitel 4 i budgetpropositionen för 2003. Budgeteffekten avser året när besluten träder i kraft oavsett när de fattas.

Tabell 11.9 Indikator för efterfrågan

Förändring i procent av BNP

	2001	2002	2003	2004
Finansiellt sparande i offentlig sektor	1,1	-3,1	-0,2	0,1
Därav skatteperiodisering	-3,5	2,0	0,6	0,0
Periodiserat sparande	-2,3	-1,2	0,4	0,1
Automatiska stabilisatorer	-0,7	-0,1	0,2	0,3
Diskretionär finanspolitik	-1,7	-1,9	-0,6	-0,3
Övriga faktorer	0,0	0,9	0,9	0,1
BNP-gap, förändring i procentenheter	-1,0	-0,2	0,3	0,4

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

3. Övriga saldpåverkande faktorer

Utöver den diskretionära finanspolitiken och de automatiska stabilisatorerna påverkas de offentliga finanserna av en rad andra faktorer. Tillväxtens sammansättning och nationalräkenskapernas ofullständiga periodisering av skatterna kan få betydande effekter på de det redovisade offentliga sparandet enskilda år. Den senare typen av effekter är mycket stora under perioden 2000–2002, men bedöms minska i betydelse de närmaste åren. Därutöver påverkas kapital-

inkomster och ränteutgifter av förändringar av den offentliga sektorns tillgångar och skulder samt av ränteläget. Transfereringsutgifterna påverkas av volymförändringar, t.ex. den demografiska utvecklingen eller beteendeförändringar, utan direkt samband med den ekonomiska konjunkturen.

Finanspolitikens inriktning

I tabell 11.9 redovisas förändringen av den offentliga sektorns sparande åren 2001–2004. Av tabellen framgår att periodiseringseffekter i skatteuppbörden försvagade de offentliga finanserna kraftigt mellan 2001 och 2002. Den diskretionära finanspolitiken är kraftigt expansiv under 2002 och bidrar med 1,9 % av BNP till försvagningen av överskottet i de offentliga finanserna. Skattesänkningar och utgiftsreformer beräknas sammantaget öka hushållens disponibla inkomster med 1,4 % av BNP. Eftersom BNP-tillväxten endast är marginellt svagare än den potentiella tillväxttakten 2002 uppkommer endast svaga expansiva effekter via de automatiska stabilisatorerna. Övriga saldpåverkande faktorer är åtstramande. Bland dem är det förbättrade kapitalinkomstnettot den viktigaste posten. Med utgångspunkt i förändringen av det periodiserade överskottet bedöms den sammantagna effekten på ekonomin av de offentliga finansernas utveckling i år, liksom förra året, vara starkt expansiv.

Mellan 2002 och 2003 minskar det redovisade överskottet i de offentliga finanserna något. Om periodiseringseffekterna i skatteuppbörden beaktas får emellertid de offentliga finanserna en åtstramande effekt på ekonomin. Åtstramningen motsvaras till en del av effekten av de automatiska stabilisatorerna. Aviserade utgiftsreformer medför en minskning av överskottet med 0,6 % av BNP, vilket inte uppväger den åtstramning som uppkommer genom bl.a. ett fortsatt förbättrat kapitalinkomstnetto och övriga faktorer. Bland de senare är bidraget från den förväntade nedgången av ohälsotalen en betydande faktor.

År 2004 kan effekterna på den ekonomiska utvecklingen av de offentliga finanserna karaktäriseras som neutral. Den åtstramande effekten av de automatiska stabilisatorerna motverkas av en svagt expansiv diskretionär finanspolitik. Övriga saldpåverkande faktorer är i stort sett neutrala.

Ändamålsfördelade offentliga utgifter²¹

Den offentliga sektorns utgifter uppgick 2000 till 1 148 miljarder kronor, motsvarande 54,7 % av BNP (utgiftskvoten). Mellan 1995 och 2000 sjönk utgifterna i fasta priser med 1,5 %, till följd av kraftigt minskade ränteutgifter. Exklusive ränteutgifter steg utgifterna med 1,5 %. Under samma period medförde den starka BNP-tillväxten att utgiftskvoten sjönk med nära 10 procentenheter. Därav bidrog sänkta ränteutgifter med drygt 2,5 procentenheter. Hur denna utveckling påverkat fördelningen av de offentliga utgifterna på olika ändamål redovisas i tabellen nedan. I tabellen har de offentliga utgifterna fördelats på vilket ändamål utgifterna avser, t.ex. allmän förvaltning, försvar, samhällskydd och rättsväsende, utbildning, kultur samt socialt skydd.²²

Som framgår av tabellen har andelen räntor och övrigt, där räntebidragen till bostäder ingår, minskat kraftigt mellan 1995 och 2000. Som andel av totala utgifter är nedgången drygt 7 procentenheter. Minskade utgifter för räntor, räntebidrag m.m. har således gett ett ökat utrymme för andra utgifter. Alla övriga ändamålsgrupper-

ingar ökade som andel av totala utgifter. Kraftigast uppgång uppvisar allmän offentlig förvaltning vars andel steg med ca 3 procentenheter. I den ändamålsgrupperingen ingår bl.a. försvar, polis och bistånd.

Ändamålsfördelade offentliga utgifter 1995 och 2000

Procent av totala utgifter samt förändring i procentenheter

	1995	2000	1995– 2000
Allmän offentlig förvaltning, försvar, samhällskydd och rättsskipning	13,1	16,4	3,3
Hälso- och sjukvård	9,4	11,0	1,6
Utbildning, fritid, kultur och religion	13,0	13,8	0,8
Socialt skydd	41,1	42,5	1,4
Övrigt	13,2	8,9	-4,3
Totala utgifter, exkl. räntor	89,8	92,6	2,8
Räntor	10,2	7,3	-2,9
Totala utgifter, inkl. räntor	100,0	100,0	

Källa: Statistiska centralbyrån.

Anm.: Allmänna offentliga tjänster inkluderar försvar, samhällskydd och rättsskipning. I övrigt ingår bl.a. jordbruksstöd, näringslivsåtgärder, konsumentrådgivning, miljöskydd, bostadsförsörjning och samhällsplanering. För att fördela de offentliga utgifterna på ändamål har en annan definition av de totala utgifterna använts. Denna definition ger en högre utgiftskvot än enligt Finansdepartementets definition, men ändamålsfördelningen av utgifterna bör endast marginellt påverkas av detta.

²¹ Se även kapitel 4.8 i Budgetpropositionen för en internationell jämförelse av de offentliga utgifterna.

²² De offentliga utgifterna grupperas i denna genomgång i sex områden klassificerade efter Classification of Function of Government (COFOG). COFOG är en internationell standard som används av bl.a. nationalräkenskaper. De sex områdena är: Allmän offentlig förvaltning (exklusive räntor), Försvar, Samhällskydd och rättsväsende (COFOG 01–03); Hälso- och sjukvård (COFOG 07); Utbildning, Fritid, kultur och religion (COFOG 08–09); Socialt skydd (COFOG 10); Övrigt, som omfattar Ekonomiska frågor, Bostadsförsörjning och samhällsplanering och Miljöskydd (COFOG 04–06); samt räntor.

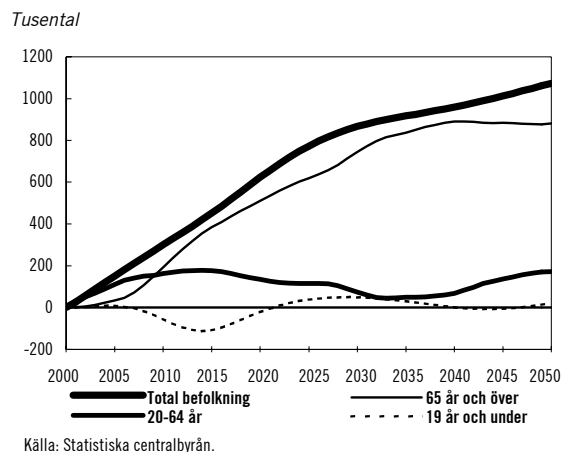
12 Demografi och offentliga finanser

Under den första halvan av detta sekel förväntas andelen äldre i befolkningen öka markant, vilket i hög grad kommer att påverka de offentliga finanserna. Nedan redovisas ett scenario för utvecklingen av de offentliga finanserna i ett långsiktigt perspektiv.

Demografi

Sveriges befolkning, som vid sekelskiftet uppgick till 8,9 miljoner personer, beräknas enligt Statistiska centralbyråns (SCB:s) senaste prognos öka till 10 miljoner 2050. Det är huvudsakligen antalet personer över 64 år som växer. Denna grupp ökar med 0,9 miljoner under perioden, se diagram 12.1. Antalet personer mellan 0 och 19 år är i princip oförändrat 2050 jämfört med 2000, medan antalet personer i yrkesverksam ålder, 20 till 64 år, ökar med 0,2 miljoner under perioden. Den starka ökningen av äldre i kombination med den svaga ökningen av personer i åldern 20 till 64 år leder till en kraftigt ökad försörjningsbörda för den yrkesaktiva befolkningen. Utvecklingen framöver medför att allt färre personer kommer att försörja allt fler.

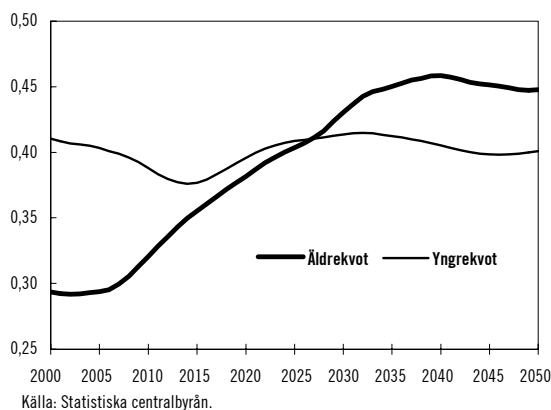
Diagram 12.1 Befolkningsförändring jämfört med år 2000

Ett grovt mått på försörjningsbördan i en befolkning utgörs av försörjningskvoten. Den anger relationen mellan antalet personer i icke-yrkesverksam ålder och i yrkesverksam ålder. Försörjningskvoten för äldre, mätt som antalet personer över 64 år i relation till antalet personer i åldrarna 20 till 64 år, beräknas stiga från 0,29 till 0,45 mellan 2000 och 2050, vilket är en ökning med drygt 50 %, se diagram 12.2. Under samma period beräknas försörjningskvoten för yngre,

mätt som antalet personer under 20 år i relation till personer i åldrarna 20 till 64 år, variera runt 0,4. I det kortare perspektivet, fram till 2010, tar den stigande äldrekvoten och den fallande yngrekvoten ut varandra vilket lämnar den totala försörjningsbördan oförändrad. Ökningen som uppkommer därefter beror främst på en starkt stigande försörjningskvot för äldre.

Diagram 12.2 Försörjningskvoter

Realekonomisk utveckling

De långsiktiga framskrivningarna utgår den prognos som redovisas i avsnitt 1–11. De ekonomiska antaganden som ligger till grund för framskrivningarna för perioden 2005–2050 redovisas i tabell 12.1. Arbetskraftsdeltagandet efter 2004 bygger på SCB:s befolkningsprognos samt på antagandet att alla åldersgruppers arbetskraftsdeltagande och medelarbets tid är oförändrade under kalkylperioden. Variationer i den totala arbetskraften under perioden uppkommer på grund av förändringar av befolkningens storlek och ålderssammansättning. Det genomsnittliga totala arbetskraftsdeltagandet för åldrarna 20 till 64 år beräknas till knappt 81 %. Den öppna arbetslösheten antas vara 3,7 %, vilket leder till en sysselsättningsgrad på knappt 78 % för åldrarna 20 till 64 år. Vidare antas en årlig produktivitetstillväxt i näringslivet på 2,2 %. Produktivitetstillväxten för arbetskraften i offentlig sektor antas vara noll i enlighet med nationalräkenskapernas beräkningsmetoder. Sammantaget leder detta till en produktivitetstillväxt i hela ekonomin på ca 1,7 % per år.²³

²³ Detta ligger i linje med bedömningen av den långsiktiga produktivitetstillväxten i 2001 års ekonomiska vårproposition, bilaga 1, avsnitt 5.

Tabell 12.1 Makroekonomiska förutsättningar

	2000	2004	2010	2015	2030	2050
<i>Procentuell förändring</i>						
BNP	3,6	2,5	2,1	1,9	1,5	1,5
BNP-produktivitet	2,2	1,8	1,9	1,8	1,6	1,6
BNP-deflator	1,0	2,4	2,3	2,3	2,4	2,4
KPI	1,3	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0
Reallön	2,4	1,4	2,2	2,1	2,1	2,1
<i>Procent</i>						
Realränta	4,1	3,2	3,0	3,0	3,0	3,0
Arbetskraftsdeltagande, 20–64 år	81,2	81,2	80,6	80,9	80,7	80,6
Öppen arbetslöshet, 16–64 år	4,7	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Produktivitets- och sysselsättningsutvecklingen leder sammantaget till en genomsnittlig årlig BNP-tillväxt på ca 1,7 % under beräkningsperioden. Den fallande produktivitetstillväxten under periodens senare del beror på att en växande andel av den totala sysselsättningen återfinns i offentliga verksamheter, som vård och omsorg, där produktivitetsutvecklingen per definition antas vara noll i nationalräkenskaperna. Realräntan antas uppgå till 3 % och inflationstakten till 2 %.

Offentliga utgifter

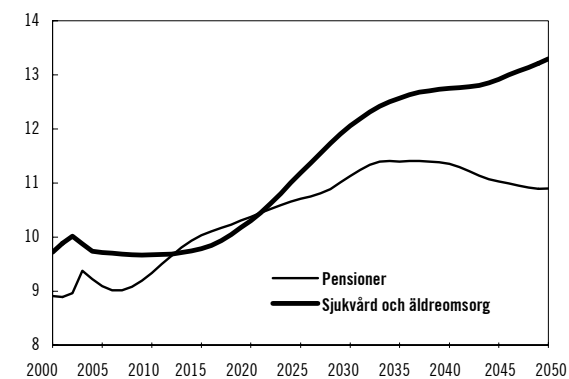
Befolkningsstrukturens förändring får stora effekter på de offentliga utgifterna. I kalkylerna förutsätts en viss standardsäkring i de offentliga utgiftssystemen. Transfereringar såsom t.ex. barnbidrag och studiestöd antas följa prisutvecklingen med ett tillägg av 75 % av reallöneutvecklingen. Standardsäkringen motverkar den urholkning av hushållstransfereringarna som skulle ske om kalkylen enbart byggde på en prisframskrivning på så lång sikt som närmare 50 år. Vidare antas standarden i den offentliga konsumtionen öka med ca 1/3 % per år. Denna standardökning har valts så att den totala konsumtionen (privat och offentlig) per person över 64 år utvecklas i paritet med den totala konsumtionen per person i yrkesverksam ålder. Grovt sett innebär detta att dagens fördelning av välfärden mellan ålderspensionärer och yrkesverksamma är oförändrad under kalkylperioden. Standardsäkringen innebär att en del av ett potentiellt reformutrymme används till att höja standarden i befintliga system när ekonomin växer. Beräkningen av pensionsutgifterna bygger

på den demografiska utvecklingen, de makroekonomiska förutsättningarna samt gällande regelverk.

Den ökade andelen äldre i befolkningen påverkar de offentliga finanserna främst genom ökade utgifter för pensioner, sjukvård och äldreomsorg. Pensionsutgifterna som andel av BNP beräknas öka från 9 % till 11 % mellan 2000 och 2050, se diagram 12.3. Under samma period beräknas utgifterna för sjukvård och äldreomsorg öka från knappt 10 % till drygt 13 % som andel av BNP. I kalkylen för sjukvårds- och äldreomsorgskostnader tas enbart hänsyn till demografiska faktorer. Effekter av medicinska framsteg eller en förbättrad hälsa, som den stigande medelåldern är ett uttryck för, beaktas inte. Sammantaget ökar utgifterna för pensioner, sjukvård och äldreomsorg som andel av BNP med nära 6 procentenheter under kalkylperioden.

Diagram 12.3 Utgifter för pensioner, sjukvård och äldreomsorg

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Mellan 2004 och 2015 beräknas de primära offentliga utgifterna, dvs. utgifterna exklusive räntor, falla med drygt en procentenhet som andel av BNP, se tabell 12.2. Den offentliga konsumtionen minskar med drygt 1 procentenhet. Den demografiskt betingade utgiftsökningen för sjukvård och äldreomsorg är relativt måttlig under denna period, samtidigt som utgifter knutna till personer under 20 år väntas minska. En förutsättning för denna utveckling är att kommunerna anpassar kostnaderna i verksamhetsområden som skola och barnomsorg i takt med att antalet barn och ungdomar minskar. Även transfereringar knutna till personer under 20 år faller som andel av BNP. Däremot ökar pensionsutgifterna, vilket leder till att hushållstransfereringar totalt sett ökar något.

Tabell 12.2 Primära utgifter som andel av BNP

Förändring i procentenheter

	2004–2015	2015–2050
Primära utgifter	-1,2	3,0
Hushållstransfereringar	0,2	0,2
Transfereringar till företag och utland	0,1	0,0
Offentlig konsumtion	-1,1	3,5
Investeringar	-0,4	-0,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

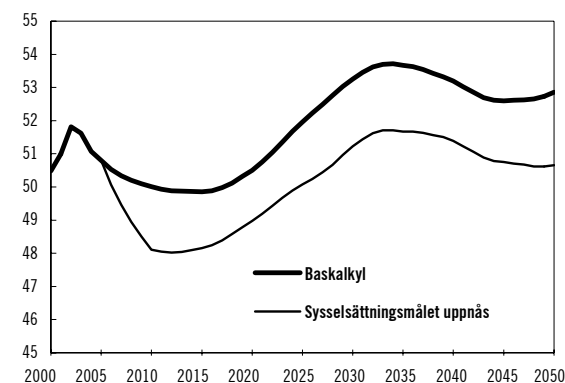
Mellan 2015 och 2050 beräknas de primära utgifterna öka med 3 procentenheter som andel av BNP till följd av att andelen äldre stiger. Under mitten av 2030-talet når utgifterna sin kulmen, se baskalkylen i diagram 12.4. Det är huvudsakligen konsumtionsutgifter i form av sjukvård och äldreomsorg som ökar men även hushållstransfereringar i form av pensioner växer. Investeringar som andel av BNP faller däremot på grund av att priset på investeringar utvecklas långsammare än BNP-deflatoren. I beräkningen har investeringarna som andel av BNP hållits konstanta i volymtermer. Prisutvecklingen för investeringsvaror antas följa KPI, som ökar med 2 % per år, medan BNP-deflatoren ökar med 2,3 % i genomsnitt.

I kalkylen antas att sysselsättningsgraden i varje åldersgrupp ligger kvar på 2004 års nivå under hela kalkylperioden. En högre sysselsättningsgrad får stor effekt på utgiftskvoten. I diagram 12.4 redovisas de primära utgifterna i baskalkylen tillsammans med ett scenario där regeringens sysselsättningsmål uppnås till 2010. Skillnaden i utgiftsnivå som andel av BNP är ca 2

procentenheter fr.o.m. 2010 till följd av såväl lägre utgifter som högre BNP. Skillnaden utgör ett möjligt reformutrymme. Scenariot illustrerar betydelsen av att sysselsättningsmålet uppnås.

Diagram 12.4 Primära utgifter

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Offentliga finanser

Samtidigt som den primära utgiftskvoten minskar med drygt 1 procentenhet under perioden 2004–2015, ökar den primära inkomstkvoten med 1 procentenhet om skattereglerna bibehålls oförändrade. I det redovisade scenariot har antagits att överskottsmålet på 2 % av BNP upprätthålls t.o.m. 2015. Överskotten under perioden leder till att kapitalinkomsterna som andel av BNP förstärks med 2 procentenheter mellan 2004 och 2015, se tabell 12.3. Inom ramen för överskottsmålet innebär detta sammantaget ett utrymme för skattesänkningar eller utgiftsreformer på totalt ca 4 % av BNP mellan 2004 och 2015. I den redovisade kalkylen antas att reformutrymmet utnyttjas. Beräkningstekniskt sänks skatterna så att det finansiella sparandet blir 2 % av BNP varje år t.o.m. 2015.

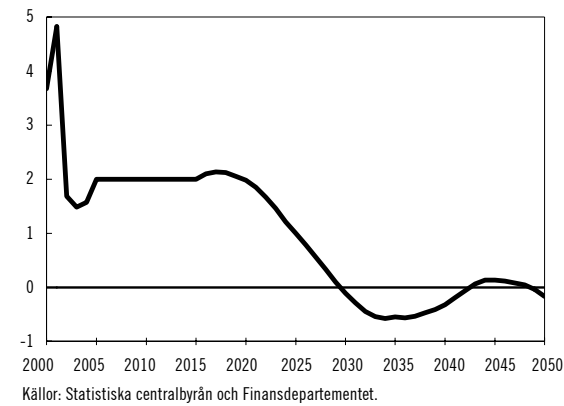
Efter 2015 antas skattereglerna vara oförändrade. Trots det ökar skatter och avgifter som andel av BNP. Orsaken är att skattebaserna, såsom lönesumma och skattepliktiga transfereringar (däribland pensioner), växer snabbare än BNP. Utgiftsnivån skrivs under hela beräkningsperioden 2005–2050 fram med den demografiska utvecklingen inklusive den ovan redovisade standardsäkring.

Nettot av kapitalinkomster är negativt 2004, men blir positivt under kalkylperioden eftersom nettoskulder vänds till nettotillgångar, se tabell 12.3.

Diagram 12.5 Offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

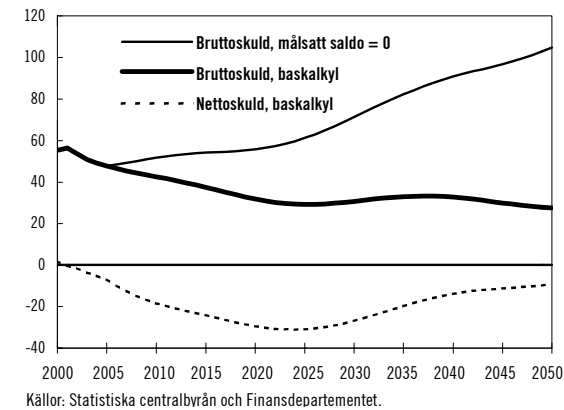
Efter 2020 försämras det finansiella sparandet i offentlig sektor i takt med att utgiftstrycket ökar, för att efter 2030 ligga kring noll, se diagram 12.5.

Den offentliga sektorns brutto- och nettoskuld faller i början av kalkylperioden när de offentliga finanserna uppvisar överskott, se diagram 12.6. Därefter stabiliseras bruttoskulden på ca 30 % av BNP, vilket ger en betryggande marginal till referensvärdet i EU:s stabilitets- och tillväxtpakt. Nettoskulden är negativ under kalkylperioden, vilket innebär att den offentliga sektorn beräknas ha finansiella nettotillgångar även på lång sikt.

För att belysa vikten av att upprätthålla överskottsmålet framöver redovisas även en alternativ kalkyl för bruttoskulden i diagram 12.6. I det alternativa scenariot antas balans i de offentliga finanserna under perioden 2005–2015 i stället för ett överskott på 2 % av BNP som i baskalkylen. Det innebär ett större utrymme för reformer det närmaste decenniet i form av lägre skatter eller högre utgifter. I den alternativa kalkylen förutsätts dessa reformer bibehållas under perioden efter 2015. Skillnaden i bruttoskuld mellan de båda kalkylerna växer successivt. En utformning av finanspolitiken enligt den alternativa kalkylen är inte långsiktigt hållbar.

Diagram 12.6 Offentliga sektorns brutto- och nettoskuld

Procent av BNP

Tabell 12.3 Offentliga finanser

Procent av BNP

	2000	2004	2010	2015	2030	2050
Primära inkomster	55,2	53,1	50,8	50,3	51,4	51,8
Skatter och avgifter	51,9	49,9	47,8	47,4	48,6	49,3
Övriga inkomster	3,3	3,2	3,1	2,9	2,8	2,5
Primära utgifter	50,5	51,1	50,0	49,9	53,3	52,9
Transfereringar	22,2	22,2	22,1	22,4	23,4	22,7
Offentlig konsumtion	26,2	26,4	25,7	25,3	28,0	28,8
Investeringar	2,2	2,5	2,3	2,1	1,8	1,4
Primärt sparande	4,7	2,1	0,8	0,5	-1,9	-1,1
Kapitalinkomster, netto	-1,0	-0,5	1,2	1,5	1,8	0,9
Finansiellt sparande	3,7	1,6	2,0	2,0	-0,1	-0,2
Reformutrymme			+2,9	+1,0		
Finansiell ställning						
Konsoliderad bruttoskuld	55,3	49,3	42,4	37,0	29,3	25,1
Nettoskuld	1,8	-4,9	-18,1	-23,9	-26,9	-9,4

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

13 Alternativa scenarier

Utöver konjunkturprognosen för åren 2002 och 2003 presenteras liksom tidigare år en medelfristig *baskalkyl* i kapitel 1–11. I ett medelfristigt perspektiv, dvs. åren efter 2003, är det svårt att förutsäga konjunktursvängningar. I baskalkylen är medelfristberäkningarna i stället uppbyggda kring ett antagande om att det vid utgången av år 2003 fortfarande finns outnyttjade resurser, som kan tas i anspråk utan att det uppstår inflationsdrivande flaskhalsar i ekonomin. Den faktiska produktionen understiger den potentiella, vilket innebär att det s.k. BNP-gapet är negativt. År 2005 antas de outnyttjade resurserna ha tagits i anspråk. BNP-gapet är därmed slutet. För att illustrera osäkerheten i bedömningen av konjunkturutvecklingen och mängden ledig kapacitet i ekonomin redovisas nedan två alternativa kalkyler. De avviker från baskalkylen från och med innevarande år.

I *lågtillväxalternativet* antas den internationella konjunkturen och framför allt ekonomin i Förenta staterna utvecklas betydligt sämre än i baskalkylen. Utvecklingen blir inledningsvis så pass mycket sämre att det kommer ta några år innan produktionsnivån når den potentiella. Det betyder att det fortfarande i slutet av år 2004 finns lediga resurser i den svenska ekonomin. Den kraftiga konjunkturförsämringen antas till viss del få bestående effekter.

I *högtillväxalternativet* antas att ekonomin och framför allt arbetsmarknaden och lönebildningen fungerar bättre än i baskalkylen. Det innebär att det i utgångsläget finns betydligt mer lediga resurser, än i baskalkylen, som kan tas i anspråk utan att det uppstår ett inflationstryck. Det kan också uttryckas som att BNP-gapet i utgångsläget antas vara större än i baskalkylen. Även den potentiella tillväxten förutsätts vara högre än i baskalkylen. I detta alternativ uppnår regeringen sysselsättningsmålet år 2004. Ekonomin antas då ha nått fullt kapacitetsutnyttjande. BNP-gapet är slutet och ekonomin växer därefter i takt med den potentiella tillväxten.

13.1 Baskalkyl

Utfallet från nationalräkenskaperna första halvåret 2002 var överraskande positivt. Även

utfallen från arbetskraftsundersökningen har varit bättre än väntat. Såväl tillväxt som sysselsättning har reviderats upp för innevarande år jämfört med bedömningen i 2002 års ekonomiska vårproposition. Arbetslösheten bedöms bli lägre. Samtidigt har priserna utvecklats ungefär som väntat. Totalbilden av resursläget ser därmed ljusare ut än vad den gjorde i vårpropositionen. BNP-gapet år 2001 antas därför ha varit något större än vad som tidigare antagits. Statistiska centralbyrån har dessutom presenterat en ny befolkningsprognos med en något starkare utveckling av befolkningen i arbetsför ålder. Den nya befolkningsprognosen har lett till att den potentiella tillväxten har reviderats upp något. Ett större BNP-gap år 2001 och en högre potentiell tillväxt har lett till att den ackumulerade tillväxten 2002–2004 har reviderats upp jämfört med vårpropositionen.

Tabell 13.1 Nyckeltal, baskalkyl

	2001	2002	2003	2004
BNP, proc. förändring	1,2	2,1	2,5	2,5
BNP-gap ¹	-0,8	-0,9	-0,5	-0,2
Marknadstillväxt för svensk export	0,2	2,1	7,4	7,6
Reguljär sysselsättningsgrad, 20–64 år ²	78,2	78,1	78,0	78,0
Öppen arbetslöshet, nivå	4,0	3,9	3,8	3,8
Reporänta, slutkurs	3,75	4,25	4,50	4,50
Timplön, proc. förändring	4,3	3,7	3,5	3,5
KPI, årsgenomsnitt	2,6	2,3	2,3	2,1
Kommunal konsumtion, proc. förändring	1,9	1,7	1,3	0,4
Kommunal utdebitering, kr	30,53	31,72	31,97	31,97
Finansiellt sparande i kommunsektorn, mdkr	2	1	5	3
Fin. sparande i offentlig sektor, % av BNP	4,8	1,7	1,5	1,6

¹ Skillnaden i procent mellan faktisk och potentiell produktion.

² Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberedande arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen.

Källor: Statistiska centralbyrån, OECD och Finansdepartementet.

I baskalkylen förutses sysselsättningen öka. Emellertid ökar även den arbetsföra befolkningen, vilket medför att den reguljära sysselsättningsgraden i stort sett blir oförändrad under perioden. Nedtrappningen av de arbetsmarknadspolitiska programmen och vuxenutbildningen frigör resurser som bidrar till denna ut-

veckling. Den öppna arbetslösheten sjunker marginellt.

13.2 Lågtillväxtalternativ

En sämre internationell utveckling

I lågtillväxtalternativet antas den internationella återhämtningen bromsas upp i år och stanna av helt nästa år. Detta får negativa effekter på vinstutvecklingen i företagen och på aktiekurserna. Förtroendet för företagssektorn i Förenta staterna antas vara fortsatt svagt och den finansiella situationen i företagen försämras. Den återhämtning i investeringar och sysselsättning i Förenta staterna som förutses i baskalkylen låter därför vänta på sig. Hushållens konsumtion dämpas till följd av en sämre utveckling på arbetsmarknaden och en sämre löneutveckling genom att företagen fortsätter att konsolidera sina balansräkningar istället för att investera och expandera. I scenariot förutsätts också en något lägre potentiell tillväxt än i baskalkylen. BNP-tillväxten i Förenta staterna antas därför i lågtillväxtscenariot uppgå till endast 1 % nästa år för att stiga till 3 % år 2004.

En svagare utveckling i Förenta staterna får spridningseffekter på omvärlden. Den redan svaga utvecklingen av den inhemska efterfrågan i euroområdet dämpas ytterligare av en minskad framtidstro bland hushållen och liksom i Förenta staterna försämras förutsättningarna för en återhämtning av investeringarna. Dollarn försvagas jämfört med baskalkylen, vilket får negativa konsekvenser för exportutvecklingen i Europa.

Den positiva tillväxten i Japan i början av året var driven av en stark importefterfrågan i Förenta staterna. Den japanska ekonomin antas därför drabbas relativt hårt av den svaga amerikanska efterfrågan.

De negativa effekterna av konjunkturförsvagningen motverkas dock delvis av att såväl den amerikanska som den europeiska centralbanken antas sänka styrräntan till som lägst 1,0 % respektive 2,5 %. År 2004 när konjunkturen vänder uppåt igen antas centralbankerna successivt höja räntorna. Marknadstillväxten för svensk export är betydligt lägre inledningsvis än i baskalkylen. Mot slutet av perioden tar tillväxten fart igen.

Effekter på svensk ekonomi

Den svenska exporten antas i detta scenario drabbas förhållandevis hårt av den internationella konjunkturförsvagningen. Svensk export innehåller en relativt hög andel investeringsvaror, vilka är mer konjunkturkänsliga än konsumtionsvaror. Till viss del motverkas dock efterfrågebortfallet av en kronförsvagning. Kronan drabbas vanligtvis hårdare än andra valutor i tider som karaktäriseras av större osäkerhet. Industrin inleder en anpassning av kapitalstockar, lagerstockar och arbetskraft, vilket påverkar investeringar och sysselsättning negativt.

En internationell lågkonjunktur av denna storleksordning bedöms få tämligen stora återverkningar på den inhemska efterfrågan. Den finansiella förmögenhetsställningen i hushållen är sämre idag än för några år sedan, medan den reala förmögenhetsställningen har förbättrats. En kraftig lågkonjunktur skulle dock kunna påverka huspriserna och därmed den reala förmögenheten negativt. Även företagets förmögenhetsställning ser sämre ut än för några år sedan. Kommunerna skulle drabbas av lägre skatteinkomster och balanskravet skulle framtvinga ytterligare skattehöjningar eller en mer dämpad utgiftsutveckling jämfört med baskalkylen. I scenariot antas kommunsektorn anpassa sina utgifter.

Riksbanken antas till viss del kunna motverka det svagare konjunkturläget med en lättare penningpolitik. Det tar dock tid innan den får full effekt.

I takt med att sysselsättningen utvecklas svagare och arbetslösheten stiger kommer det försämrade konjunkturläget att bli mer påtagligt för hushållen. Även en sämre börsutveckling kommer att påverka framtidstron. Hushållen antas bli försiktigare och behovet av konsolidering stiger. Hushållens sparande antas vara högre och inkomsterna lägre än i baskalkylen och utrymmet för konsumtion minskar därmed betydligt.

Investeringarna utvecklas svagare i hela näringslivet. Även hushållen antas bli försiktigare med bostadsinvesteringar. Lagerinvesteringarna stiger till en början mer än i baskalkylen på grund av att företagen inte hinner anpassa produktionen till en svagare efterfrågan.

Exporten försämras med den försvagade världsmarknadstillväxten. En lägre efterfrågan medför att importen blir lägre.

När den internationella konjunkturen vänder upp bedöms spridningen till den inhemska ekonomin ske relativt snabbt.

I utgångsläget antas resursläget vara det samma som i baskalkylen. Lågkonjunkturen i detta scenario är emellertid så djup att ekonomin inte kommer att ha nått fullt resursutnyttjande förrän efter ytterligare några år. Konjunktursvackan antas också få bestående effekter. BNP-tillväxten är sammantaget över de tre åren 2,8 procentenheter lägre än i baskalkylen. År 2004 är antalet sysselsatta 75 000 färre än i baskalkylen och den öppna arbetslösheten uppgår till 5,0 %. Deltagandet i arbetsmarknadspolitiska program antas vara det samma som i baskalkylen.

Offentliga finanser

Den försämrade konjunkturbilden påverkar de offentliga finanserna negativt. Lägre tillväxt och löneutveckling medför att skattebaserna utvecklas svagare. Även de offentliga utgifterna påverkas genom högre utbetalningar av arbetslöshetsersättning. Effekten på utgifterna dämpas något av att löner och priser är lägre än i baskalkylen.

Den negativa effekten på det samlade offentliga sparandet mildras till viss del av att kommunerna förutsätts begränsa utgiftsutvecklingen för att klara balanskravet. Ur stabiliseringspolitisk synvinkel är detta mindre önskvärt, eftersom en sådan anpassning snarast tenderar att förstärka konjunktursvackan.

Sammantaget försämrar de offentliga finanserna med drygt 1 % av BNP 2003 och 2004. Eftersom den svagare tillväxten är konjunkturmässig innebär en sådan utveckling inte att saldomålet åsidosätts. Målet avser överskottet i genomsnitt över en konjunkturcykel, vilket innebär att överskottet kan understiga 2 % i en lågkonjunktur under förutsättning att det överstiger 2 % i en högkonjunktur. Det finns således inget skäl att tillgripa utgiftsbesparingar eller skattehöjningar för att kompensera den konjunkturbetingade försvagningen av de offentliga finanserna. Sådana åtgärder skulle snarast förstärka nedgången i ekonomin.

Kalkylen illustrerar att ett medelsiktigt överskottsmål på 2 % av BNP över en konjunkturcykel innebär att risken är liten att de offentliga finanserna vid en normal lågkonjunktur skulle försvagas så pass kraftigt att de kommer i konflikt med underskottsgränsen på 3 % i Stabilitets- och tillväxtpakten i EU. Trots den

dämpade tillväxten resulterar kalkylen i ett överskott i de offentliga finanserna. Det skulle således även finnas utrymme för aktiva stimulansåtgärder för att dämpa nedgången. En förutsättning är emellertid att dessa i så fall återtas när konjunkturen förbättras. Några sådana åtgärder har dock inte lagts in i kalkylen. Den aktiva stabiliseringspolitiken antas helt åvila penningpolitiken, medan finanspolitiken bidrar genom de automatiska stabilisatorerna.

Tabell 13.2 Nyckeltal, lågtillväxialternativ

	2001	2002	2003	2004
BNP, proc. förändring	1,2	1,8	0,7	1,9
BNP-gap ¹	-0,8	-1,1	-2,5	-2,6
Marknadstillväxt för svensk export	0,2	1,0	2,5	7,0
Reguljär sysselsättningsgrad, 20-64 år ²	78,2	78,0	77,0	76,7
Öppen arbetslöshet, nivå	4,0	4,0	4,8	5,0
Reporänta, slutkurs	3,75	3,50	3,25	4,50
Timplön, proc. förändring	4,3	3,6	3,0	3,3
KPI, årsgenomsnitt	2,6	2,3	1,7	1,6
Kommunal konsumtion, proc. förändring	1,9	1,6	0,8	0,3
Kommunal utdebitering, kr	30,53	31,72	31,97	31,97
Finansiellt sparande i kommunsektorn, mdkr	2	1	4	1
Fin. sparande i offentlig sektor, % av BNP	4,8	1,6	0,5	0,3

¹ Skillnaden i procent mellan faktisk och potentiell produktion.

² Antalet sysselsatta i åldern 20-64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen.

Källor: Statistiska centralbyrån, OECD och Finansdepartementet.

13.3 Högtillväxialternativ

I högtillväxialternativet förutsätts sysselsättningsmålet uppnås år 2004. För att sysselsättningsmålet ska kunna uppnås måste tillväxten, sysselsättningen och arbetsutbudet bli betydligt högre än i baskalkylen.

Resursläget i början av perioden antas vara mer gynnsamt, vilket medger en starkare BNP-tillväxt och sysselsättningsutveckling, utan att löne- och prisutveckling blir högre än i baskalkylen. Produktiviteten är något lägre än i baskalkylen och medelarbetstiden något högre. BNP-gapet sluts år 2004.

För att uppnå sysselsättningsmålet måste arbetskraftsutbudet växa väsentligt snabbare än i basalternativet. Befolkningens ålderssammansättning är ogynnsam de kommande åren. Andelen personer i åldrarna 60–64 år och 16–19 år stiger. I dessa åldersgrupper är arbetskraftsdeltagandet lägre än för genomsnittet. I högtillväxtalternativet förutsätts antalet personer i arbetsmarknadspolitiska program och vuxenutbildning vara färre än i baskalkylen. Regeringens mål att halvera antalet sjukdagar till 2008 antas få önskad effekt och förtidspensioneringarna blir därmed på sikt färre. Därutöver krävs att andra grupper t.ex. latent arbetssökande och invandrare, i högre grad kan komma ut på arbetsmarknaden.

För att nå sysselsättningsmålet år 2004 krävs en BNP-tillväxt som summerad över åren är 3,0 procentenheter högre än i baskalkylen. Sysselsättningen måste öka med ytterligare ca 107 000 personer. Förutom ett större arbetskraftsutbud förutsätts i kalkylen att den öppna arbetslösheten varaktigt kan ligga på en lägre nivå än i basalternativet utan att arbetsmarknaden riskerar att bli överhettad. Antagandet om en lägre arbetslöshetsnivå medför att arbetskraftsutbudet inte behöver öka fullt lika mycket som sysselsättningen. I arbetskraften deltar 85 000 fler personer år 2004 än i baskalkylen.

Offentliga finanser

En högre tillväxt i ekonomin bidrar till en påtaglig förbättring av de offentliga finanserna. Jämfört med baskalkylen beräknas de offentliga finanserna förstärkas med drygt 1 % av BNP mot slutet av perioden. Till detta bidrar inte bara högre skattebaser i form av löner och privat konsumtion, utan även lägre arbetslöshet.

Förbättringen av arbetsmarknadens funktionsätt förutsätts vara av strukturell natur. Den högre sysselsättningsnivån är därför bestående och innebär att ekonomin i slutet av perioden når en högre potentiell produktionsnivå än i basalternativet. Därmed blir förbättringen av de offentliga finanserna bestående. Det finansiella utrymme som uppkommer utöver överskottsmålet kan därför utnyttjas till reformer.

I vilken takt reformutrymmet tas i anspråk måste vägas mot konjunkturläget för att undvika alltför kraftiga stimulanser av den privata efterfrågan. I den redovisade kalkylen antas en del av utrymmet utnyttjas av kommunsektorn. Med högre skattebaser skapas en mer gynnsam finan-

siell situation för kommuner och landsting. De resultatförbättringar som uppkommer antas utnyttjas till såväl utgiftsökningar som skattesänkningar i förhållande till basalternativet. Slutåret är konsumtionsvolymen i kommunsektorn 1,5 % högre än i baskalkylen. Den höjning av kommunernas skatteuttag med 25 öre 2003, som lagts in i baskalkylen, kan dessutom återtas 2004 utan att balanskravet åsidosätts. Därtill medger den gynnsamma utvecklingen av skattebasen en viss konsolidering av balansräkningarna.

Tabell 13.3 Nyckeltal, högtillväxtalternativ

	2001	2002	2003	2004
BNP, proc. förändring	1,2	2,3	3,9	3,7
BNP-gap ¹	-2,7	-2,7	-1,2	0,0
Marknadstillväxt för svensk export	0,2	2,1	7,4	7,6
Reguljär sysselsättningsgrad, 20–64 år ²	78,2	78,2	79,1	80,0
Öppen arbetslöshet, nivå	4,0	3,9	3,5	3,2
Reporänta, slutkurs	3,75	4,25	4,50	4,50
Timlön, proc. förändring	4,3	3,7	3,5	3,5
KPI, årsgenomsnitt	2,6	2,3	2,3	2,1
Kommunal konsumtion, proc. förändring	1,9	1,7	2,1	1,1
Kommunal utdebitering, kr	30,53	31,72	31,97	31,72
Finansiellt sparande i kommunsektorn, mdkr	2	1	7	3
Fin. sparande i offentlig sektor, % av BNP	4,8	1,9	2,3	2,8

¹ Skillnaden i procent mellan faktisk och potentiell produktion.

² Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen.

Källor: Statistiska centralbyrån, OECD och Finansdepartementet.

